

Džinismus

Příručka pro studenty religionistiky a teologie

Josef Bartošek

Tento text byl vytvořen s podporou Institucionálního plánu Univerzity Karlovy
v rámci projektů vnitřní soutěže.

Obsah

Úvod	4
Namaskár mantra, Navkar mantra, Namokár Mantra, Mahá mantra	4
Jak používat tuto příručku	5
Co je džinismus?	7
O co jde v džinismu?	9
1. Klasifikace reality	12
Šest substancí (dravja)	12
Sedm (devět) principů (tattva, navtattva)	26
2. Karma a léšja	31
Karma	31
Léšja	36
3. Lók a alók	38
Spodní svět (adholók)	40
Střední svět (madhjalók)	43
Horní svět (úrdhvalók)	46
4. Cesta k osvobození	49
Tři klenoty (ratna trajá)	49
Pět velkých slibů (mahá vrata)	54
Sliby laika	67
Čtrnáct stupňů (gunasthána) k osvobození	69
5. Tírthankarové	76
Pět hlavních životních etap tírthankara (panča kaljanak)	80
24. tírthankar Vardhamáno Nattaputtó Mahávira	82
Pět význačných událostí (panča kaljánaka) v životě Maháviry	84
Mahávirovi učedníci (ganadhara)	98
Další tírthankarové	103
6. Džinistická logika, anékantavádá, sjádvádá	118
7. Písma (agama, anga, púrva, šrúta)	123
Počátek zachycování Písem	126
Rozdělení džinistické literatury	129

Koncily (vačana)	139
8. Historie džinismu	144
Schizmata	151
9. Od askeze k ikonám a zase zpátky	157
Pět význačných bytostí (panča paraméšti)	163
Ochrání bohové a bohyně tírthankarů (jaksá, jakší), členové rodiny	164
Náboženské symboly	165
Posvátná místa	165
Druhy džinistického uctívání	166
10. Další dělení	172
Digambarové	172
Švétambarové	173
Japanija	177
11. Rituály	178
Posvátné slabiky	183
Džinistický symbol	189
Salékhána	190
12. Svátky (parva).....	201
13. Ochranní bohové džinismu (jaksá, jakší/jakšíní) a bohyně (déví) a bohové (déva)	209
14. Šedesát tři významných mužů (trišasti-šalakapuruša)	217
15. Šestnáct svatých žen (sati)	218
16. Vstup do chrámu	219
17. Čím přispěly asketické systémy do pokladnice indické kultury... 221	
18. Džinismus v diaspoře	227
Spojení diaspory s Indií	233
19. Závěr.....	234
Doporučená literatura	235
česká	235
cizojazyčná	235
agamy	235
Obrazová příloha autora.....	236

Úvod

Namaskár mantra, Navkar mantra, Namokár Mantra, Mahá mantra

Óm namo arihantam (1)

uctívám a chválím osvícené bytosti (1)

óm namo siddhanam (2)

uctívám a chválím osvobozené duše (2)

óm namo arijanam (3)

uctívám a chválím náboženské vůdce (3)

óm namo uvadždžjanam (4)

uctívám a chválím náboženské učitele (4)

namo loe savva sahanam (5)

uctívám a chválím všechny askety světa (5)

Eso panč namokaro savva pava panasano mangalanča savesin padahamam havai mangalam

těchto pět chval je schopno zničit všechny hříchy, a to je první štěstí mezi všemi formami štěstí

Jak používat tuto příručku

Tato příručka by chtěla být jakýmsi průvodcem po džinismu, jakoby člověk chodil s džinistickým přítelem a on mu „za pochodu“, v chrámech či při jídle, cestou do kopce k *mandíru* nebo na lodičce po svaté řece vykládal, krok za krokem, „jaké to je být džinistou“. Pro džinistu je počátkem všeho pochopení reality, její dokonalá klasifikace a kategorizace (oddíl 1). Vždyť správná „víra“ (*samjaktv*) je vlastně správné rozpoznání a uvěření v principy či stavy reality (*tattva*) a kdo nemá *samjaktv*, nemůže se pokládat za džinistu.² Dalším krokem pak je poznat to, čím se tyto stavy mění (*karma*) i jaké jsou pro to předpoklady (*léjša*). To je obsahem oddílu 2. To vše je umístěno do vesmíru (*lók*), jehož znalost je důležitá, protože zdrojem duší (*džíva*) jsou tzv *nigody*, tedy „*džívi* ve spojení s *karmou*“, a ty se nacházejí pod nejspodnějším spodním světem, odkud „probublávají“ do vesmíru, aby po bezpočetném koloběhu životů se zbavily veškeré *karmy* a vystoupaly vlastní lehkostí, ve stavu osvobození (*mókša*), na vrchol vesmíru (*lók ákáś, siddháśilá*), kde na věky setrvají v osvobozeném stavu (*siddhí*). Toto pojednává oddíl 3. Jak vypadá cesta od *nigody* k *mókša*, tedy jak může probíhat vlastní život džinisty,³ o tom pojednává oddíl 4. Cesta k osvobození není snadná a člověk potřebuje silný duchovní impuls a inspiraci uvážíme-li, že džinismus nemá žádného boha, který by něco udělal za člověka nebo by mu poskytl nějaký be-

1 Mahávíra říká: pravá podstata substancí je náboženství.

² Polemika proti Draupadí v LonkaShah ka mat.

³ Ten lidský začíná nejméně na čtvrté *gunastháně* (viz dále).

nefit případnou výměnou za obět. Touto věčnou inspirací jsou *tírthankarové* (oddíl 5), obnovitelé společenství (*tírth*) a hlasatelé nauky (*džajn daršana*). Džinistická logika, která vyústila v toleranci, umožňovala džinistům přežít i ve svízelných situacích, protože dovedli rozpoznat věci podstatné a nikdy nepropadli bludu výlučnosti jako např. monoteistické systémy. O tomto pojednává oddíl 6. A zde by nás mohl náš džinistický průvodce opustit, neboť džinismus se předává převážně tradicí. Zde už bychom mohli sami zasednout do knihovny a studovat dále. Pro Evropana je asi stěžejním zdrojem písemné zachycení systému, tedy Písma, spisy, či alespoň zapsání slyšeného (*šrúta*). Tím se zabývá oddíl 7, kde kromě zachycení nejednoznačného kánonu pojednáme i o rozporech a koncilních snahách o řešení. Pak přichází historie džinismu (oddíl 8), která ovšem přísně neodpovídá řeckému smyslu toho slova, neboť takové pojetí historie není Indům blízké. Zde přichází oddíl 9, který pojednává o zvláštní flexibilitě džinismu v konkrétních situacích, který mu umožnil nejen přežít, ale i prosadit svoje klíčové hodnoty (oddíl 17). Kdo je s džinismem dobře obeznámen, stačí, když si pro další polemiku či srovnávání přečte pouze tyto dva oddíly. Nyní přichází další dělení obou hlavních směrů (oddíl 10) a dostáváme se k rituálům (oddíl 11) a svátkům (oddíl 12). Po předchozí průpravě pochopíme, proč jsou formálně téměř totožné s hinduistickými, ale proč vnitřně mohou být přece jen jiné, stejně tak jako uctívání jakšá/jakší a dév/déví (oddíl 13), šedesáti tří významných mužů (oddíl 14) či šestnácti svatých žen (oddíl 15). To nás připraví na

praktický vstup do chrámu (*mandir, basadi, upašraja*) (oddíl 16). Zamyšlení nad tím, čím šramanové systémy přispěly do pokladnice indické kultury (oddíl 17) již bylo zmiňováno. Pár slov o džinismu v diaspoře (oddíl 18) je vlastně příprava na otevřený závěr (oddíl 19). Protože předpokládám, že ne každého bude zajímat všechno, opakují se některé informace vícekrát tak, aby bylo možno číst jednotlivé oddíly samostatně či na přeskáčku.

Co je džinismus?

Žijeme ve společnosti, kde každý klade otázky téměř o všem. Stupnice našich hodnot se mění, mění se naše ideály a mění se i struktura společnosti. Věda a technologie mění naše životy. Proces našeho myšlení, náš životní styl i to, jak se k sobě navzájem chováme, prošlo hlubokými změnami. Uplynulé tisíciletí vidělo mnoho říší povstat z prachu i upadnout v zapomnění. Nikdo nepochybuje, že nejbližší budoucnost přinese mnoho dalších změn. Některé k lepšímu a jiné bezpochyby nahlodají základní struktury života rodiny i společnosti. Stupnice hodnot se změní způsobem, že na mnoho dosud nepřijatelných věcí se bude pohlížet z jiného úhlu pohledu a naše náboženské principy budou revidovány.⁴

Mluvíme-li o džinismus jako náboženství, musíme se oprostít od evropských představ. Džinismus nemá žádného Boha stvořitele či distributora milostí nebo trestů a odměn. Je to nauka, kde centrální místo zaujímá člověk a všechno je dáno jeho činy a jejich důsledky. Z evropského

⁴ Vinod Kapashi, *Jainism: A way of Life*, Ahmedabad, 2012, s. 1.

pohledu jde spíše o filosofii. Ostatně sami Indové překládají slovo *daršana* do angličtiny někdy jako filosofie (*philosophy*), někdy jako náboženství (*religion*), jindy jako vnímání (*perception*). Slovo *daršana* (sk. दर्शन) má sanskrtský kořen *drš*, který znamená vidět.⁵ Džinismus tím míní „správné vidění“, to, na čem závisí všechno ostatní.

Ani pohled vědců na džinismus není v tomto jednoznačný. Otakar Pertold říká, že džinismus je jedno z nejméně známých náboženství.⁶ Heinrich Zimmer tvrdí, že džinismus není atheistický, je transtheistický.⁷ Dictionary of World religion uvádí, že džinismus je systém radikálního asketismu.⁸ Jeffery D. Long míní, že džinismus je starobylá tradice nenásilí a hluboké ekologické moudrosti.⁹ Yogendra Jain má za to, že džinismus reprezentuje symbiózu náboženského a vědeckého přístupu.¹⁰ Tedy džinismus je náboženství, transtheistický systém, starobylá tradice nenásilí, symbióza náboženského a vědeckého, abych uvedl alespoň několik náhledů z nepřeberného množství. V každém případě je džinismus živoucí systém, schopný adaptace na nejrůznější okolnosti od přízně vládců až po tvrdé perzekuce, diskuze s jinými náboženskými systémy i moderní vědou. Na otázku: „Jaké to je být džinistou?“ odpovídá Pankaj Kumar K. Shah:¹¹ „*Já osobně se cítím být neověřitelně šťastný, že jsem džinista.*

⁵ Dušan Zbavitel, Jaroslav Strnad, *Učebnice Sanskrty*, Praha 2012, s. 356.

⁶ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha, 1966, s. 3.

⁷ Heinrich Zimmer, *Philosophies of India*, New York, 1957, s. 181.

⁸ Keith Crim, *The Perennial Dictionary of World Religions*, New York, 1989, s. 369.

⁹ Jeffrey Long, *Jainism*, London, 2009, s. 29.

¹⁰ Yogendra Jain *Jain Way of Life*, Boston, 2007, s. 3.

¹¹ Pankaj Kumar K. Shah, osobní korespondence autora, 2005.

Jsem si sám zodpovědný za svůj život. Koncept Svrchované bytosti, která řídí můj život, je pro mě nepřijatelný. Nicméně, my džinisti nemáme problém, věří-li druzí ve Svrchovanou bytost.

Každý, kdo si přeje ovládat kašaja¹² a víceméně věří v pět slibů,¹³ je džinista. Také nemáme monopol na nirvánu. Podle mého názoru džinismus je jediné náboženství Nenásilí. Nenásilí je náboženstvím. Toto je jediné náboženství, které zakazuje zneužívání nebo násilí proti vzduchu, vodě, ohni, vegetaci, zemi, zvířatům a jakýmkoliv živým tvorům. Toto je jediné náboženství (religion) pro které praktické konání je důležitější než víra (believes) a náboženství (faith).“

O co jde v džinismu?

Tattvarthasutra to vyjadřuje velmi jednoznačně ve třech klenotech (*ratna traja*) první sůtry: „správná víra (*samjak daršana*), správné poznání (*samjak džňána*), správné chování (*samjak čaritra*) jsou cesta k osvobození (*mókša marg*)“. Rozumí se k osvobození duše (*džíva*) uvězněné v koloběhu životů (*samsára*) *karmou* (*karma*) a docílení stavu osvobození (*mókša*).

Téměř všechny tyto termíny jsou známy i z jiných indických systémů, ale v džinismu nabývají svůj specifický význam, který se ne vždy jednoznačně dodržuje. Proto uvádím v závorkách i termíny džinistické, obvykle ze sanskrtu. Někde se držím českých termínů, které zavedl prof.

¹² *Kašaja* (vášně), *kaš* znamená vášně a *aja* získávat. Je to tedy to, co drží *džíva* v *samsáře*, tedy koloběhu rození.

¹³ *Mahá vrata* viz později.

Pertold,¹⁴ někde těch, které uvádí prof. Werner,¹⁵ a jinde používám překladů anglických termínů, tak jak je používají sami džinisté. Problematiku překladu slova daršana jsem již lehce zmínil, ale pro dokreslení ještě uvedu další možnosti, jak slovo daršana uchopit. Může to být pravdivý vhled (Prof. Dr. Padmanabh Jaini), první uvědomění si (Prof. Dr. Padmanabh Jaini), rozumové vnímání (Prof. Dr. Duli Chandra Jain), správný pohled (Paul Dundas), správný postoj (Paul Dundas), správná víra (Prof. Dr. Nalini Balbir, Prof. A. Chakravarti, Mahendra Muni, Dr. Kristi Wiley), správný světonázor, správný pohled na svět (Prof. Dr. John Cort), správná představa (Acarya Bhuvanabhanu), správné vnímání (J. L. Jaini, T. K. Tukol, T. U. Mehta, A. K. Bhattacharya), správný náhled na realitu (Dr. Kristi Wiley), správný vhled (Dr. Kristi Wiley), orientace na duchovní růst (Hermann Kuhn), osvícené vnímání (Manish Modi). Všechny tyto překlady jsou z určitého úhlu pohledu správné, ale každý je zatížen vlastním překladatelovým náhledem. Protože překlad je ve skutečnosti přetvoření (transcreation). Překladatel uchopí originální text a vyjádří ho jiným jazykem, dle svého pochopení.¹⁶ Toto se samozřejmě týká i všech dalších termínů, takže čtenáře prosím o laskavou shovívavost a rád se poučím i o jiných možnostech.

---

¹⁴ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966.

¹⁵ Karel Werner, *Džinismus jako spásná nauka, světový názor a náboženství*, Bratislava 2013.

¹⁶ Manish Modi, osobní korespondence autora (Manish Modi je překladatel a vydavatel džinistických agam).

Abychom byli schopni sledovat cestu člověka v koloběhu životů (*samsára*) a v písmech (*agama*) k tomu určených (*Čarananujóga*), je třeba se ze všeho nejdříve seznámit se substancemi (*dravja*), které tvoří veškerý vesmír,¹⁷ veškerou realitu.

---

¹⁷ Nemičandra, *Dravja-Samgraha in The Sacred Books of the Jains, Original Texts and Commentaries, Volume I*, Arrah (India) 1917, s. xii.

1. Klasifikace reality

Šest substancí (*dravja*)

Klasifikace reality procházela mnoha vývojovými stádii a i dnešní džinismus nemá jednotný pohled na její utřídění. Proto se co nejvíce přidrží Tattvarthasutry (obr. 1), spisu, který je uznáván všemi školami džinismu, i když se neshodnou na znění autorova jména, zda to byl Umaswatí (podle švétambarů) či Umaswami (podle digambarů). Staří džinističtí myslitelé používali pro realitu nejružnější termíny (*sat*, *tattva*, *artha*, *padārtha*, *tattvārtha*), přičemž nerozlišovali mezi substancí, realitou a existencí. Umaswami se omezil na používání termínu *sat*-bytí, realita, existence,¹⁸ přičemž se patrně opíral o Mahávírovo trojverší (*tripadī*), které řekl svým jedenácti učedníkům (*ganadhara*), a ti jeho rozvinutím napsali celý džinistický kánon: „realita je vznikání, zanikání i trvání současně“. Vzhledem k tomu, že zahrnoval i staré spisy (*pūrva*), které patrně Mahávíru předcházely, je toto zachycení pouze legendární.

Bhagavatísútra popisuje rozhovor mezi Gautamou (Indrabhutím)¹⁹ a Mahávírou²⁰ ohledně vesmíru takto: Gautama: „Ó Pane, co je tento vesmír?“ Mahávíra: „Ó Gautamo! Tento vesmír se skládá z pěti substancí (*dravja*). Jsou to medium pohybu (*dharma*), medium klidu (*ad-*

---

¹⁸ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur, 2010, s. 189 nn.

¹⁹ První z jedenácti ganadharů (učedníků) Mahávíry - neplést s Buddhou!

²⁰ In Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 58.

harma), prostor (ákáš), duše (džíva) a hmota (pudgala)²¹. V této konverzaci čas ještě není oddělenou substancí, což znamená, že v džinismu bylo vždy více myšlenkových škol.

Dnešní džinismus rozlišuje šest univerzálních substancí (*dravja*), které konstituují vesmír (*lók*).²¹ Rozlišuje je podle různých hledisek. Z pohledu univerzality (*sangraha*) existuje pouze jedna substance, jedna realita, a tou je existence (*sat*). Tento pohled vede k formování monismu, který si všímá jednotící linie, kterou nacházíme v raných džinistických pracích.²² Z pohledu složení jednotlivých substancí (*dravja*) docházíme k tomu, že se buď skládají z nepatrných částíček, nebo nikoliv. Nekonečně malá část prostoru, ve které je pouze jeden nedělitelný atom hmoty (*anu*) se nazývá *pradéša*, jejich souhrn pak tělo (*kája*). Z tohoto pohledu pak substance (*dravja*) můžeme rozdělit na ty, které mají tělo (*astikája*), a na ty, které ho nemají (*anastikája*). Tělo mají následující substance: duše (*džíva*), hmota (*pudgala*), medium pohybu (*dharma*), medium klidu (*adharma*) a prostor (*ákáš*). Protože jich je pět, říká se jim někdy „pět substancí, majících tělo“ (*pañčastikája*). Počet *pradéša* je v různých látkách různý: spočetný (*samkhyja*), nespočetný (*asamkhyja*), nekonečný (*ananta*). *Astikája* jsou věčné (*nijádá*), nestvořené (*anannamajá*), mají mnoho atomů (*anumahamtá*) a konstituují džinistický vesmír (*lók*)²³ i ne-vesmír (*alók*).²⁴ Čas nemá tělo

²¹ Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 67nn.

²² *Ibid.*, s. 63.

²³ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 62.

²⁴ Tam se ovšem nachází pouze prostor (*ákáš*), jak uvidíme dále.

(*anastikája*), takže mohou být místa, kde neexistuje, nebo je jiný než v našem světě (*džambúdvíp*). Díváme-li se na substance z dualistického hlediska, docházíme k rozlišení na životný prvek (*džíva*) a neživotný prvek (*ad-žíva*). Přičemž životný prvek si je vědom své existence, vnímá ji a užívá si ji. Toto vědomí či sebeuvědomování (*čétana*) jej odlišuje od prvku neživotného, který nemá vědomí. V evropské představě je neživotný prvek něco, co můžeme obsáhnout hmatem, chutí, čichem, zrakem nebo sluchem. V džinismu je rozhodujícím kritériem vědomí (*čétana*). Výše uvedenými smysly můžeme obsáhnout pouze hmotu (*puđgala*) protože má tvar (*rúpá*) a je tedy „to, co má tvar“ (*rúpin*), zatímco médium pohybu (*dharma*), médium klidu (*adharma*), prostor (*ákáš*) a čas (*kála*, *addhásamaja*) jsou beztvaré (*arúpá*) a tudíž „jsou to, co nemá tvar“ (*arúpin*). Pozorný čtenář si může všimnout, že čtyři beztvaré substance (*arúpi*) mají přece tělo (*kájá*), které se sestává z existence (*asti*) nejmenších částic (*pradéša*), ale přesto se nedají zachytit pěti smysly. V džinismu nemůžeme chápat tělo, tedy prvek, který má nějaký rozměr, extenzi (*kája*) přísně realisticky, jako hmotnou či rozměrovou extenzi, ale jedná se o unikátní konstrukt džinismu. Protože tyto čtyři substance a duše (*džíva*) existují (*asti*) a sestávají se z mnoha elementárních částic (*pradéša*) tvořících tělo (*kája*) jsou nazývány „rozměrné substance“ (*astikája*).²⁵

Souhrnně bychom tedy mohli uvést toto rozdělení na tři kategorie:

1. Substance (*drajja*), která má vědomí (*čétana*) a je beztvará, tedy nemá

---

²⁵ Angl. extensive substances, substances having extension.

formu (arúpin). Sem patří pouze životný prvek, duše (*džíva*). 2. Substance (*dravja*), která nemá vědomí a má nějakou formu, nějaký tvar (*rúpin*). Do této kategorie patří hmota (*pudgala*). 3. Substance (*dravja*), která nemá vědomí a nemá tvar (arúpin). Sem spadají medium pohybu (*dharma*), medium klidu (*adharna*), prostor (*ákáš*) a čas (*kal*, *addhásamaja*). Případně ještě dělení podle „existence (*astí*) těla (*kája*)“. 1. substance (*dravja*), které mají více než jeden elementární prvek (*pradéša*), ať už počítatelné, spočetné (*samkhja*), nespočetné (*asamkhja*) nebo nekonečné (*ananta*). Ty nazýváme *astikája*. Mezi ně patří: duše (*džíva*), medium pohybu (*dharma*), medium klidu (*adharna*), prostor (*ákáš*) a hmota (*pudgala*). 2. Substance (*dravja*), která má pouze jeden základní elementární prvek (*pradéša*). Nazývá se *anastikája* a patří sem pouze čas (*kal*, *addhásamaja*).

Podívejme se nyní podrobněji na jednotlivé substance (*dravja*).

Džíva

Životodárný prvek, duše, prvek životný,²⁶ duševní monáda²⁷ (*džíva*, *džívastikája*), je nositelem života. V džinistických textech v angličtině se používá pojem duše (*soul*), i když je vždy třeba poznamenat, že se jedná o jiné pochopení než v běžném evropském kontextu. Duše je věčná, bez počátku a bez konce (*ananta*), je dokonalá, absolutní, vševědoucí (*kevaladžňána*), blažená (*sukha*). Její hlavní charakteristikou je vědomí či sebeuvědomování si (*čétana*). To je trojího druhu. Uvědomování si nebo po-

²⁶ Pertold.

²⁷ Werner.

znávání (*džňána četana*), které začíná na čtvrtém stupni cesty k osvobození (*gunasthána*) a v úplnosti ho dosahuje pouze *kévalin*. Dále pak vědomí vlastních činů (*karmačetana*) a jejich důsledků (*karmaphalačetana*). Uvedení těchto vlastností do pohybu se děje pomocí vědomého zaměření (*upajóga*), které je vlastně modifikací *četany*. Je dvojího druhu: to, které má tvar (*sakara upajóga*) a beztvaré (*nirakara upajóga*). *Sakara upajóga* neboli *džňánopajóga* má osm podob, pět správných poznání: vnímavé (*mati džňána*), poznání písem (*šruta džňána*), vizuální (*avadhi džňána*), mentální (*manapara-ja džňána*) a úplné (*kevaladžňána*), a tři chybná: chybně vnímavé poznání (*kumati džňána*), špatná znalost písem (*kušruti džňána*), špatné vizuální poznání (*ku avadhi džňána*).²⁸ Duše se ve světě se vyskytuje jako duše spoutaná koloběhem životů (*samsara*). Když se z nich vymaní je duší osvobozenou (*mukta, mókša*) a vlastní lehkostí stoupá na vrcholek vesmíru (*siddhašila, lókákáš*), kde navěky setrvává. Na rozdíl od hinduismu nesplyne s věčným *brahma* a navíc zachovává svoji individualitu v protikladu k buddhismu.

Duše je beztvárá (*arúpa*), a tudíž nemůže být zachycena smyslovými orgány. Protože má bezpočet částic prostoru, které mohou být obsazeny pouze jedním nedělitelným atomem substance (*pradéša*), je schopna „vyplnit prostor“ kterékoliv bytosti tak, jako světlo svíčky vyplní malou

---

²⁸ Dalo by se v tomto třídění postupovat stále hlouběji. Je třeba si uvědomit, že džinismus nepracuje se svobodnou vůlí jako evropské systémy, a proto je potřeba vlastně každou myslitelnou pohnutku popsat jako druh existující *karmy*, kterou člověk na sebe přivodil zcela mechanicky, jako důsledky jeho činů.

místnost i obří halu. Ve zvláštních případech by jediná duše mohla vyplnit celý vesmír.²⁹ Duše se může roztahovat a smršťovat podle velikosti těla, ve kterém je³⁰ a celé ho vyplňuje. Za tento ojedinělý pohled je džinismus často kritizován jinými filosofy. Duše ve světě (*samsárin*) se dá dále dělit na dvě skupiny: pohyblivé (*trasa*) a nepohyblivé (*sthavara*). Nepohyblivé duše jsou jednosmyslové (hmat) a jsou to země (*prathwikájik*), voda (*džalakájik*), oheň (*agnikájik*), vítr (*vájukájik*), rostliny (*vanaspaticájik*). Nejsou schopny působit bolest a ani jim nemůže být způsobena. Nejsou schopny přijmout správnou víru (*samjak daršana*),³¹ a tudíž nejsou hodny respektu. Přesto se však džinisté v praxi snaží neubližovat ani těmto jednosmyslovým duším. Neprovozují zaměstnání, při kterých dochází k rozrušování půdy, těžení hornin apod. Můj džinistický přítel si raději sedl na špinavý písek než na trávu, kterou jsem mu doporučil s poznámkou: my džinisti si na trávu neseďme. Jiný pak raději obcházel po delší cestě, než by šel se mnou přes trávník.

Pohyblivé duše (*trasa*) se dělí na dvousmyslové (hmat, chuť), např. červi, třísmyslové (hmat, chuť, čich), např. mravenci, čtyřsmyslové (hmat, chuť, čich, zrak), např. včely, pětismyslové (hmat, chuť, čich, zrak, sluch), např. člověk.³² Tyto smysly (*indrija, indrijamargana*) jsou nezávislé tak, jako jsou nezávislé nebeské bytosti nad šestnáctým nebem (*ahamindr-*

²⁹ Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 69.

³⁰ Nemičandra, *Dravja-Samgraha*, Bombaj, 1986, s. 10.

³¹ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur, 2010, s. 55.

³² Toto dělení samozřejmě nijak neodpovídá pohledu biologice.

adevadevas), nebeští králové (*indra*), kteří nad sebou nikoho nemají.³³ Těchto pět smyslů hmat-kůže (*sparšanendrija*), chuť-jazyk (*rasanendrija*), čich-nos (*ghranendrija*), zrak-oči (*čaksurindrija*), sluch-uši (*šrotrendrija*) umožňuje vnímat dotyk (*sparša*), chuť (*rasa*), vůni (*gandha*), tvar (*rúpa*) a zvuk (*šabda*). Dále se dělí na objektivní (*dravjendrija*) a subjektivní (*bhavendrija*). Objektivní, neboli smyslové vnímání (*dravjendrija*) se sestává ze dvou částí: vlastního orgánu (*nivriñi*), např. zřítelnice oka, a jeho ochranného prostředí (*upakarana*), např. očního víčka. Každý orgán smyslového vnímání je dvojího druhu: vnitřní orgán (*antaranga*), což je duše (*džíva*) sama a má stejný tvar jako orgán, který vyplňuje. Vnější orgán (*bahiranga*) je vlastní fyzický orgán vnímání. U rozumových bytostí pomáhá zprostředkovat poznání (*džňána*) také mysl. O subjektivních smyslech (*bhava indrija*) bude pojednáno u *karmy* (*karma*).

Dharma

Medium pohybu, prostředí pohybu (*dharma*, *dharmastikaja*), zprostředkovává pohyb, vyplňuje celý vesmír (*lók*), samo se ale nehýbá, je beztvaré povahy (*arúpi*). Umožňuje duši (*džíva*) a hmotě (*puđgala*) pohyb. Ačkoliv duše i hmota mají schopnost pohybu, bez prostředí pohybu (*dharma*) by ho nebyly schopny realizovat. Medium pohybu (*dharma*) je

---

³³ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola, 2009, s. 101.

ostatním substancím tím, čím je rybě voda. Ta sice není zdrojem pohybu ryby, ale umožňuje ho.³⁴

Adharma

Medium klidu, prostředí klidu (*adharna*, *adharmastikaja*) je stejného charakteru jako *dharma*, avšak umožňuje klid. Podobenství uvádí, že je jako strom, který unavenému poutníkovi poskytne stín. Stejně tak medium klidu (*adharna*) umožňuje duši (*džíva*) a hmotě (*pudgala*) v klidu spočinout. *Dharma* a *adharna* jsou obsaženy v celém vesmíru tak, jako je olej v celém hořčičném semínku. Koncept média klidu a pohybu je unikátním příspěvkem džinistické filosofie.

Pudgala

Hmota (*pudgala*, *pudgalastikaja*) je substance (*dravja*), která má schopnost se slučovat (*pud*) a odlučovat (*gala*). Jejím nejmenším nedělitelným elementem je atom (*paramánu*, *anu*) nebo molekula (*skandha*). Její funkcí je také umožňovat duši (*džíva*) světskou radost, bolest, život i smrt. Nemá vědomí (*ačétana*) a je materiální povahy (*múrtatva*).

Ákáš

---

³⁴ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur, 2010, s. 72.

Prostor (*ákáś, akaśastikaja*) je substance, která poskytuje všem ostatním substancím prostor k existenci.³⁵ Vyskytuje se všude, tedy i mimo vesmír (*alók*). Je věčný, vše pronikající a nemá žádnou formu (*arúpi*). Je to jediná substance (*dravja*), která má nekonečné množství *pradéśa*. Prostor (*ákáś*) je dvojího druhu: vesmír (*lókákáś*) a ne-vesmír, prostor mimo vesmír (*alókákáś*). Vesmír (*lókákáś*) má nespočetné množství *pradéś*. Existují v něm všechny substance (*dravja*). Prostor mimo vesmír (*alókákáś*) má nekonečné množství *pradéś* a neexistuje v něm žádná ze zbývajících substancí (*dravja*).

Kal

Čas (*kal*) je také substance a jeho nejmenším nedělitelným elementem je *samaja*.

Zařazení času mezi substance není zcela samozřejmé a většinou bývá pojednáno zvláště. Např. prof. S. A. Jain uvádí v komentáři k Pudžjapadově Sarvarthasiddhi³⁶ (která je sama nejstarším komentářem *Tattvarthasutry*) tento výklad sútry 39: „čas také“ (*kalaśča*). Nabízí se otázka: co je čas také. Čas je také substance.³⁷ Proč? Protože má charakteristické atributy substance. Substance (*dravja*) je to, co má kvality (*guna*) a

³⁵ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur, 2010, s. 170.

³⁶ Jain S. A., *Sarvarthasiddhi*, Madras 1992, s. 163 nn.

³⁷ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur, 2010, s. 196.

mody (*parjája*).³⁸ Kvalita (*guna*) je to, co je vždy spojeno se substancí a odlišuje ji od jiné. Modus (*parjája*) je modifikací substance.

Existují dva mody času, realistický (*niščaja kal*) a konvenční (*vyjavahara kal, samaja*). Konvenční čas je ten, který vnímáme. Jeho nejmenší jednotkou je *samaja*, srovnatelná s *paramanu* u hmoty. Čas, potřebný k jednomu mrknutí oka (*avalika*) se skládá z nespočetného množství *samaja*. 16 777 216 *avalika* se nazývá jeden *muhurt* a trvá 48 minut. Třicet *muhurt* je jeden den. Další časové jednotky jsou stejné (dny, měsíce, roky). Bezpočet let se nazývá *paljopama*. 1 000 000 000 000 000 *paljopama* se nazývá *sagaropama*. 10 *krorů krór sagaropama* je jeden cyklus (*kal čakra*).

Čas realistický (*niščaja kal*) se sestává z nejjemnějších elementů, které se spolu nikdy nemísí. Každá částice prostoru (*pradéša*) má v sobě částičku času (*samaja*) a jsou nesmíseny tak, jako hromady drahokamů.³⁹ Čas je substance (*dravja*), která umožňuje změny v jiných substancích, ale není jejich příčinou. Např. kámen (setrvačnick) u hrnčířského kruhu napomáhá pohybu kruhu, který by bez něj nebyl možný, ale není jeho příčinou. Podobně čas umožňuje změny v substancích, ale není jejich příčinou.⁴⁰

Tyto dva druhy času se někdy nazývají *kala* a *samaja*, ale ne vždy se důsledně rozlišují. Někteří (heretici?)⁴¹ totiž tvrdí, že existuje pouze kon-

³⁸ Guna-parjájavat dravjam.

³⁹ Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 74.

⁴⁰ Jain S. A., *Sarvarthasiddhi*, Madras 1992, s. 42.

⁴¹ Ibid.

venční čas (*vjavahara kal, samaja*), podle kterého určujeme východ a západ slunce nebo stáří věcí, ačkoliv nejstarší spisy (*agama*) často říkají: „v tom *kala* a v tom *samaja*“, tedy: „v tom realistickém čase a v tom konvenčním čase“. *Kala* je věčný, nemá formu a je bez počátku a bez konce. Je neproměnný. *Samaja* má počátek a konec, sestává se z proměnlivých okamžiků. Dá se také říci, že *kala* je základní příčinou (*upadana karana*) *samaja*. Konvenční čas (*vjavahara kal, samaja*) je pouze v části středního světa (*madhja lók*), a to na našem kontinentu⁴² (*džambúdvíp*), druhém kontinentu (*dhataki-khand*) a polovině třetího (*puškarvar*).⁴³ Ty jsou také jediné obývané i lidmi. Jednotlivé kontinenty jsou odděleny neproniknutelnými oceány. Kolem *džambúdvípu*, kde žijeme my, je oceán *Lavan samudra*.⁴⁴

Kolo času (*kalčakra*)

Jak již bylo řečeno konvenční čas (*vjavahara kal, samaja*) tvoří časový cyklus (*kalčakra*, obrázek 2), který se sestává ze dvou symetrických částí, sestupného cyklu (*avasarpínti*) a vzestupného cyklu (*utsarpínti*). Každý vzestupný i sestupný cyklus se dělí na šest údobí (*ara*). 1.*sukham sukham kal* = velmi dobrý, 2.*sukham kal* = dobrý, 3.*sukham dukham* = dobrý, špatný, 4.*dukham sukham* = špatný, dobrý, 5.*dukham kal* = špatný, 6.*dukham dukham kal* = velmi špatný. Nyní se nacházíme v 5. údobí (*ara*) sestupného

⁴² Není to kontinent v našem slova smyslu, ale jedna z nespočetných oblastí středního světa (*madhjalók*).

⁴³ Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 89.

⁴⁴ Více v kapitole *Madhja lók*.

cyklu (*avasarpíní*). V roce 2015 našeho letopočtu uběhlo od začátku 5. *ara* 2 542 let a do jejího konce zbývá 18 458 let. Ve 4. a 5. údobí sestupného cyklu osvobození (*mókša*) není možné. Podle džinismu první možnost vymanění z koloběhu životů (*samsara*) bude možná až na začátku 3. údobí vzestupného cyklu, což bude za 81 458 let. Do stejného stavu jako nyní se dostaneme za 78 917 let. Jednotlivá údobí můžeme charakterizovat takto:⁴⁵

1. *Sukham sukham kal*: lidé žili tři *paljopama* let, byli šest mil vysocí, jedli každý čtvrtý den,⁴⁶ byli prosti negativních emocí. Veškeré jejich potřeby zajišťovaly stromy *Kalpa vrikša*,⁴⁷ a to v tomto pořadí: Oděvy, Místa k žití, Nádobí, Dobré jídlo, Ovoce, Sladkosti, Pěknou hudbu, Šperky, Krásné květiny, Zářící lampy a jasné světlo v noci.

2. *Sukham kal*: lidé žili dvě *paljopama* let, byli čtyři míle vysocí, jedli každý třetí den. Stromy (*Kalpa vrikša*) jim poskytovaly méně než v první *ara*. Ovoce bylo méně sladké.

3. *Sukham dukham*: lidé žili jeden *paljopama* let, byli dvě míle vysocí, jedli každý druhý den. První, druhý a třetí údobí sestupného cyklu (*avasarpíní*) je doba života v zemi radosti (*bhoga bhumi*), v době, kdy neplatil karmanový zákon (*bhoga juga*). Proto nebylo třeba náboženství (*daršana*) a ani nebylo možné dojít osvobození (*mókša*). Lidé se rodili jako dvojčata

⁴⁵ Hastí Mala, *Jain Dharma ka Maulika Itihása (Jain Legend)*, Jaipur 2011, volume 1, s. 31nn.

⁴⁶ Ideální džinistický mnich jí také každý čtvrtý den.

⁴⁷ Mytologické stromy všech indických systémů.

(jugala), chlapec a děvče, kterým se pak opět narodila dvojčata. Ke konci třetí ara se začala měnit kvalita přírody, nebylo dost zdrojů, začala být nouze a stromy hojnosti (*kalpa vrikša*) přestali dávat ovoce. Tato nová dosud nepoznaná zkušenost vyvolala hněv, chamtivost, podvody, nepřátelství. Když byla situace neúnosná, objevili se lidé, kteří byli schopni ukázat vyděšeným lidem cestu. Byli to zakladatelé organizované společnosti, tvůrci rodinné linie (*kulakarové*⁴⁸). Země radosti se změnila na zemi akce, zemi činů (*karma bhumi*) a začal platit karmanový zákon (*karma juga*). Je to doba počátku sociální a náboženské historie člověka. Prvním *kulakarem* byl Vimalaváhana, stanovil zákony a tresty za jejich porušování: 1. „ha kara“ pokárání (ha! Cos to udělal!) platilo po dobu prvních dvou *kulakaru*, 2. „ma kara“ pokárání (nedělej to!) platilo do doby čtvrtého *kulakara*, 3. „dhik kara“ velmi důrazné pokárání (hanobení) platilo do sedmého *kulakara*. Na konci tohoto údobí se narodil první *tírthankar* Rišaba (býk) jiným jménem Adináth⁴⁹ (první pán). Lid v něm viděl strom *Kalpavrikšu*, naučil lidi pěstovat a používat obilí, rozdělovat oheň, dělat keramiku apod. Je zakladatelem lidské společnosti. Skončila doba bezpracných rozkoší (*bhoga-juga*) a člověk musel tvrdě pracovat pro svou obživu.

4. *Dukham sukham*: lidé žili 705,6 quintiliónů let, byli tisíc pět set metrů vysocí, jedli jako my. Toto údobí bylo věkem náboženství. Rišaba obnovil čtyřstupňovou džinistickou církev (*tírth*), která se nadále sestávala

⁴⁸ Ve védské literatuře známý jako *manu*-viz Manusmriti.

⁴⁹ Je zajímavé srovnat ho se Šívou, případně Protošívou z Mohendžo Dara.

z mnichů a mnišek, laiků a laiček. Bylo možné - a žádoucí - vzdát se světa, stát se mnichem/mniškou, věnovat se askezi a usilovat o osvobození z koloběhu životů (mókša). V tomto období žilo 63 významných mužů (*šalakapurušas*), tj. 24 *tírthankarů*, 12 *čakrvarť*, 9 *baladévů*, 9 *vasudévů* a 9 *prati-vasudévů*.⁵⁰ Toto údobí skončilo 3 roky a 8 měsíců po Mahávírově dosažení osvobození (*mókša*).

5. *Dukham kal*: je údobí, ve kterém nyní žijeme. Maximální věk člověka je 130 let, výška šest stop. Osvobození (*mókša*) není možné, lidé praktikují pokleslé náboženství. Na konci tohoto údobí džinistické náboženství (*džajn daršana*) zanikne a bude obnoveno až prvním *tírthankarem* v příštím -vzestupném - cyklu (*utsarpíní*).

6. *Dukham dukham kal*: bude údobím velmi žalostným, praktikovat náboženství (*daršana*) nebude možné. Lidé budou degenerovaní a nebudou žít déle než šestnáct až dvacet let. To se začne měnit až s nástupem vzestupného cyklu (*utsarpíní*), jehož údobí (*ara*) jdou vzestupně nahoru od absolutního chaosu přes ideální stav a opět do sestupného cyklu (*avasarpíní*) zpět k chaosu a tak dále in infinitum.

Pro podrobnější studium substancí doporučuji ještě kromě již zmiňované *Tattvarthasutry* (v různých vydáních) i *Dravya Sangraha*.⁵¹

⁵⁰ Hemačandra, *Trišastišalakapurušačaritra*, Baroda 1931, vol. 1-6.

⁵¹ Nemichandra, *Dravya-Sangraha*, Bombay 1986.

Sedm (devět) principů (*tattva*, *navtattva*)

Pojem *tattva* je definován různým způsobem, např. jako skutečná přirozenost věcí⁵² nebo jako devět aspektů reality, fundamentální pravdy, elementy uznávané jako předměty víry pro džinisty.⁵³ Jiná definice říká: *tattva* je realita nebo pravda, základní věc, skutečná podstata.⁵⁴ *Tattvarthasútra* říká, že *tattva* je vlastně „takovátost“⁵⁵, tedy vlastnost skutečné podstaty věcí, jak to ostatně naznačují i výše uvedené definice. Někdy se zdůrazňuje i etický rozměr,⁵⁶ zejména když se k sedmi základním aspektům *tattvy* přidá ještě špatná *karma* (*pápa*) a dobrá *karma* (*púnja*). Duše ve světě (*samsárin*) jsou vázány od věčnosti *karmou*. Tato spoutanost (*bandha*) se jim nelíbí a snaží se o osvobození (*mókša*) podle svých možností. K jeho dosažení je nezbytné znát, jaké jsou překážky, jaká je jejich podstata a jakým způsobem je překonat. K tomu slouží právě aspekty *tattvy*, které si v následujícím popíšeme (obr. 3).

1. Džíva - duše. **2. Adžíva** - neživotný prvek. **3. Púnja** - zásluha. Je výsledkem příznivé aktivity (*bhava*), která se sestává z osvobození od falešných představ, dosažení správné víry (*samjak daršana*), správného vědění (*samjak džňána*), zachovávání počestnosti a dodržování pěti slibů (*mahá vrata*). Důsledkem je pocit radosti (*sata vedanija*), pěkný život (*šubha*

⁵² Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola, 2009, s. 281.

⁵³ Dinesh Vora, *Terminology of Jainism*, Jain Universe 2011, s. 230.

⁵⁴ Mehta Mohan Lal, *Jaina Technical terms*, vydavatel ani rok neuveden, s. 274.

⁵⁵ V angl. překladu „thatness“.

⁵⁶ Mehta Mohan Lal, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 75.

ájus), hezký vzhled (*śubha náman*), významný rod (*śubha gótra*) a mnoho dalších. Celkem je 42 druhů *karmy*, které zakládají *púnja*.⁵⁷ **4. Pápa** - hřích. Je výsledkem nepříznivých aktivit, které sestávají z falešných představ, špatné víry, poznání, násilí, falše, krádeží, holdování neřestem, ulpívání na věcech (*parigraha*), hněvu, pýchy apod. Celkem je 47 druhů *karmy*, způsobující *pápa*.⁵⁸ Někteří autoři (např. Umasvatí-Umasvamí) uznávají pouze „sedm doktrín“ (*sapta tattva*) a *púnja* a *pápa* zahrnují pod *aśrava* a *bandha*⁵⁹ jako příznivý či zhoubný příliv *karmy*. „Devět přirozeností hmoty“ pak nazývají *nav padárthas*. **5. Aśrava** -přiliv karmanové hmoty do duše. Dělí se na dvě podskupiny. Je to jednak aktivita duše, která způsobuje příliv *karmy* prostřednictvím pěti smyslů (*bhava aśrava*), zatímco druhá, *dravjáśrava* je zvláštní druh hmoty, který sám vstupuje do duše.⁶⁰ **6. Bandha** - pouto. Je příliv *karmy*, který způsobuje připoutání *karmy* k duši (*džítva*). Ta, vzhledem ke své touze vědomě asimiluje hmotu (*bhava bandha*), zatímco pronikání *pradéša* do duše (*džítva*) se nazývá *dravja bandha*. Rozlišujeme čtyři druhy připoutání (*bandha*): 1. podle přirozenosti karmanové hmoty (*prakriti*), 2. podle trvání připoutání *karmy* k duši (*sthiti*), 3. podle míry uskutečnění vazby (*anubhaga*), 4. podle počtu karmanových molekul (*varganas*) připoutaných k duši (*pradéša*). *Prakriti* a *pradéša* jsou způsobeny vibrační aktivitou duše (*joga*), *sthiti* a *anubhaga* jsou způsobeny

⁵⁷ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 312.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Viz dále.

⁶⁰ Více při pojednání o *karmě*.

vášněmi (*kašaja*). Příčina připoutání (*bandha*) je 1. špatná víra (*mithjadaršana*), 2. nedodržování slibů (*avirati*), 3. nedbalost (*pramada*), 4. vášně (*kašaja*), 5. vibrace duše (*joga*). Souhrnně se těchto pět příčin nazývá *prat-jajas*.⁶¹ **7. Samvara** - stavidlo, závora. Je protikladným principem k pou-tu (*bandha*). Zastavuje příliv karmanové hmoty (*ašrava*) do duše (*džítva*). Modifikace vědomí, která zastavuje vědomý příliv (*ašrava*) karmanové hmoty je *bhava samvara*, příliv karmanové hmoty (*dravjášrava*) zastavuje *dravja samvara*. Příčinou zastavení (*samvara*) jsou sliby (*vrata*), tři druhy ochrany (*gupti*), pět druhů pečlivosti (*samiti*), deset druhů dodržování předpisů (*dharma*), dvanáct druhů reflexe a meditace (*anuprékša*), dvacet dva druhů překonání utrpení (*parišahadžaja*) a pět druhů chování (*čaritra*). Odříkáním a askezí (*tapas*) se také dociluje zastavení přílivu (*samvara*) a setřásání karmanové hmoty (*nirdžara*). **8. Nirdžara** - odumírání. Znamená odpadání či zbavování se karmanové hmoty. Té je možno se zbavit dvojím způsobem: 1. karmanová hmota zmizí samovolně, když „se odžije“ její potence, když se spotřebuje (*savipaka, akama nirdžara*). 2. *karma* je zničena dříve, a to askezí a odříkáním (*avipaka, sakama nirdžara*). Odu-mírání je opět dvojího druhu: 1. modifikace duše, které předchází a umožňuje oddělení (*bhava nirdžara*). Je to jakési potenciální zbavení se *karmy*, těsně před tím, než přijde vlastní odstranění. 2. vlastní oddělení karmanové hmoty (*dravja nirdžara*) od duše (*džítva*). Jinými slovy *bhava nird-*

---

⁶¹ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. u příslušných hesel.

žara je stav duše (*dživa*), kdy materiální částice vzniklé z *karmy* začínají mizet, zatímco *dravja nirdžara* je vlastní zmizení, úplný zánik.⁶² **9. Mókša** - osvobození, spasení, vyvanutí. Je úplné oddělení duše (*dživa*) od *karmy*. Jsou dva typy mókši: 1. zničení čtyř zhoubných druhů *karmy* (*ghatija karmas*), tj. zatemňující poznání (*džánávarana*), zatemňující vnímání (*daršana*), zaslepující duši (*mohánija*), bránící duši v postupu na cestě ke spáse (*antaraja*). V tomto stavu (*bhava mókša*) duše (*dživa*) dosahuje vševědouce (*kevaladžňána*) stává se *arihant* (*arhat*) a má 1 008 synonym (!), např. *vitara*, *sarvadžňá* apod. Ještě má ale tělo. 2. zbaví se čtyř druhů nezahubné *karmy* (*aghatijakarma*), tj. určující dobu, v níž se duše vtělí v to které tělo a po kterou v něm setrvá (*ajukarma*), typ bytosti (*námakarma*), rod (*gotrakarma*), vnímání radosti a bolesti (*vedanija*), a docílí (*dravja mókša*). Zbaví se těla a stává se čistou duší (*siddha*). Zůstává jí vědomí, které je její nedílnou součástí, nezničitelné vnímání (*kevala daršana*), vševědouce (*kevaladžňána*) a nezničitelný čistý stav duše (*siddhatva*). Také zachovává tvar svého posledního těla, takže už není *arúpi*. Vlastní lehkostí se dostává na vrchol vesmíru (*siddhašila*). Za něj však již stoupat nemůže, neboť vně vesmíru není medium pohybu (*dharma*).⁶³

Všechny tyto výklady jsou ještě mnohem složitější, než jsem je zde popsal. Duše (*dživa*) musí prý odstranit až 158 různých druhů *karmy* a prý ani toto dělení nevyčerpává všechny možnosti.⁶⁴ Proto se v džinismu

⁶² Ibid.

⁶³ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 359 nn.

⁶⁴ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 70.

tických „nedělních školách“ (*pačala*) snaží učení o *tattva* vysvětlit prakticky. Uvádím zde jednoduchou ilustraci, jak jsem ji slyšel vykládat v *pačala*.⁶⁵

Jednoduchá ilustrace *Nav Tattva*: 1. *džtva* jsou lidé, 2. *adžtva* je dům, 3. *púnja* je radost z chladivého vánku, 4. *pápa* je nepohodlí způsobené písečnou bouří, která přinesla prach do domu, 5. *ašrava* je proniknutí částic písku dveřmi a okny do domu podobně jako *karma* do duše, 6. *bandha* je akumulace prachu v domě, 7. *samvara* je zavření oken a dveří a zastavení přílivu písku (*karman*), 8. *nirdžara* je čištění domu od písku, podobně jako zbavování se karmanové hmoty, 9. *mókša* je čistý dům.

---

⁶⁵ Richmond, USA, *Young Jains of America*, 2013.

2. Karma a léšja

Karma

Konečnou snahou každého džinisty je osvobození duše z koloběhu životů (*móksa*). To se děje postupným odstraňováním *karmy*. Ta je tak tedy jedním ze stěžejních pojmů a její klasifikaci a způsobům, jak se jí zbavit, se věnuje i většina promluv dnešních asketů. Džinistické pojetí *karmy* je asi nejstarší,⁶⁶ ale protože se formovalo v době předliterární, nejsou o tom přesvědčivé důkazy a je často na autorech, k čemu se přiklání. *Karma* je v džinismu hmotná substance, která vyvolává vesmírný zákon příčiny a důsledku, jehož působením se „barví“ naše duše (*léšja*) a vznikají složité procesy, vedoucí k přibírání (*ašrava*) či odstraňování (*nirdžara*) karmanové hmoty.⁶⁷ Toto nazírání na *karmu* je zcela unikátní v celé indické tradici a bylo také často vystavováno kritice jinými indickými systémy⁶⁸ a občas se tak děje dodnes.⁶⁹ I autor těchto řádků byl podobným diskuzím mnohokrát přítomen. Džinisté vždy obhajují materiální podstatu *karmy*, jako jemné hmoty, i když např. Paul Dundas tvrdí, že toto pojetí nejstarší učenci neznají,⁷⁰ ale připouští, že by bylo potřeba

---

⁶⁶ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 68.

⁶⁷ Jeffrey D. Long, *Jainism*, New York 2010, s. 92.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Karel Werner, *Džinismus jako spásná nauka, světový názor a náboženství*, Bratislava 2013, s. 90nn.

⁷⁰ Paul Dundas, *The Jains*, London 2002, s. 97.

vykonat seriózní etnografický výzkum ohledně názorů současných asketů (*múní, sádhú, sádhví, samaná, samání*) i laiků (*šravaká, šravakí*) ve věci *karmy*, svobodné vůle a odplaty.⁷¹ Je třeba si uvědomit, že podle džinistů je interakce duše (*džíva*) a *karmy* pouhým spojením, doslova zaujímáním stejného prostoru (*ekakšétravagaha*) a žádný skutečný kontakt mezi duší (*džíva*) a *karmou* není, neboť kdyby byl, tak by to znamenalo, že duše je také materiální povahy jako *karma*. Nicméně jakým způsobem se může nemateriální věc spojovat s materiální, není nikde příliš objasněno a pouze se poukazuje na to, že je to zřejmé ze zkušenosti.⁷² Existence duše a *karmy* je zřejmá jako přítomnost příměsí ve zlaté rudě.⁷³ Duše v *samsáře* je vždy ve spojení s *karmou*. Toto sepětí je od věčnosti, ale jakmile je jednou zničeno, je zničeno nevratně.⁷⁴ Také bychom mohli uvažovat takto: osvozená duše (*siddhí*) setrvává na věky na konci vesmíru (*sidhásílá*) odkud nemá žádnou možnost se kamkoliv přesunout či vykonat jakoukoliv aktivitu. Nemá tedy žádnou možnost „pádu“, jako tomu je v jiných náboženstvích. Nemá tedy ani žádnou možnost znovu reagovat s karmanovou hmotou. Proto se také předpokládá, že duše v koloběhu životů (*samsára*) je již ve spojení s karmanovou hmotou od nepaměti, a tudíž není potřeba zkoumat „počátek“ tohoto spojení, podobně jako džinisti neuvažují o vzniku a počátku vesmíru, který je rovněž od nepaměti věčný a

---

⁷¹ Ibid, s. 102.

⁷² Padmanabh S. Jaini, *The Jain Path of Purification*, Delhi 2001, s. 113nn.

⁷³ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. 122.

⁷⁴ Ibid.

stále se opakující. *Karma* je dvojího druhu. 1. hrubá hmota (*dravya karma*), 2. to, co *karmou* pohybuje, jemná hmota (*bhava karma*). Dále se dělí na osm hlavních skupin, z nichž čtyři jsou zhoubné (*ghāti karma*) a čtyři nezahubné (*aghāti karma*). Ty se dále dělí do 148 (případně 158) kategorií, ale ani toto dělení není konečné. Popišme si nyní těchto osm základních druhů. **1. džňánavaránija** je zhoubná *karma* (*ghāti*), která brání správnému poznání a vědění. Toto „bránění“ (*avarana*) je jako závoj, který brání správnému vidění.⁷⁵ Má dalších pět typů. **2. daršanavaránija** je zhoubná *karma* (*ghāti*), která brání správnému vnímání. Má pět typů. 1. „zabarvení vnímání očima“ (*čakšu daršanavaránija*), 2. „zabarvení vnímání jinými smysly než očima a myslí“ (*ačakšu daršanavaránija*), 3. „vizuální bránění“ (*avadhi daršanavaránija*), 4. „dokonalé vnímání zamlžující“ (*kevala daršanavaránija*), 5. spánek (*nidra*), 6. hluboký spánek (*nidra nidra*), 7. ospalost (*pračala*), 8. těžká ospalost (*pračala pračala*), 9. „somniaambulismus“ (*stjānagriddhi*). **3. vedanija karma** je výsledkem *džňánavaránija* a *daršanavaránija karmy* a operuje pomocí *mohánija karmy* respektive jejích poddruhů požitkářství (*ratī*) a znuďenosti (*aratī*). Proto se zařazuje za předchozí dvě zhoubné *karmy*, ale před *mohánija karmu*. Počítá se mezi nezahubnou (*aghāti*) *karmu*, protože pouze umožňuje vznik rozkoší nebo bolestí, pokud je k nim duše (*džīva*) vnímavá. Pokud je vůči nim odolná, nemůže tato *karma* nijak ovlivnit myšlenkové aktivity duše. **4. mohánija karma** je zhoubná *karma* (*ghāti karma*), která zaslepuje duši, působí v ní

⁷⁵ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 283.

klamy a odvádí ji od sebe samé, od jejího vnitřního já. Jejím působením vzniká vlastnický pocit „moje“, z něhož pochází ulpívání na věcech (*pa-rigraha*). Jeden múní odpověděl na otázku, co mu působí největší štěstí, že je to rozhovor s jeho vnitřním já.⁷⁶ Mohánija *karma* je jediná *karma*, která způsobuje vazbu (*bandha*) nové *karmy*. **5. áju karma** je nezhoubná (*agháti*) *karma*, která určuje dobu, v níž se duše vtělí, do jakého těla a jak dlouho v něm setrvá. Nazývá se „pohyblivá“ (*áju*), protože duše vstupuje (*eti*) do nové existence. Ta může být 1. pekelná (*naraka*) v dolním světě, 2. „podlidská“ (*tirjak*) ve středním světě (*madhjalók*). Tato duše (*tirjanča*) se tak nazývá proto, že její myšlenkové aktivity jsou pokřivené. Jsou otevřeny požitkům, zvířecím vášním, tělesné rozkoši. Může být vybavena pouze obecnými smysly bez větších rozlišovacích schopností (*sámánja*). Nebo může být jednosmyslová (*ekendrijas*), dvou až čtyř smyslová (*vikalendrijas*) či pětismyslové (*pañčendrijas*). Mohou mít schopnost vývoje (*parjapta*), být samičí (*jonimat*) nebo vývoje neschopné (*aparjapta*). Pětismyslové duše (*pañčendrijas*) mohou mít mysl (*samdzñí*) nebo mohou být myslí zbaveny (*asamdzñí*). 3. lidská (*manušja*) je rovněž ve středním světě. Příliv (*ašrava*) této *karmy* je způsoben nízkou aktivitou (*joga*) ve světě, jakož i skromností a malou přichylností k malému množství objektů.⁷⁷ Nesmíme zapomenout, že cesta vzhůru je cestou stále se zmenšujících vibrací duše (*joga*), stále narůstajícího ponoření duše do sebe a nakonec odpou-

⁷⁶ Lál mandir, Dillí, 2010 z poznámek autora.

⁷⁷ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravanabelagola 2009, s. 160.

tání od všeho, tj. veškeré *karmy*, která je i příčinou vazeb a vztahů ve světě. Indrabutí Gautama, první učedník (*ganadhar*) Mahávírův, stále nemohl docílit osvobození (*mókša*), protože příliš miloval Mahávíru (a tudíž měl příliš velké vibrace duše). Teprve po Mahávírově *nirváně* tyto vibrace (*joga*) ustaly a on docílil *mókši*. 4. bytosti nebeské (*déva*) obývají horní svět (*déva lók*). Mají osm přirozených atributů: *animá* (umožňuje jim zmenšování), *mahimá* (umožňuje jim zvětšování), *laghimá* (mohou se stát velmi jasní), *garimá* (mohou se stát velmi těžcí), *sakamarupitva* (mohou přijmout jakýkoliv tvar těla i jakékoliv množství⁷⁸), *vašima* (mohou si kohokoliv podmanit), *išitva* (mohou projevit nadvládu), *prakámja* (mají moc chovat se, jak chtějí). Jejich „tělo“ je proměnlivé (*vajkríjikašarira*), nemají žádné maso, kosti, krev či exkrementy. Dévové jsou čtyř druhů: rezidenční (*bhavanavasi*), peripatetičtí (*vjantara*), hvězdní (*džjótiška*) a nebeští (*vaimanika*). Maximální trvání áju *karmy* je 33 sagara a minimální méně než jeden muhurt. **6. náma karma** je nezhoubná (*agháti*) *karma* a určuje typ a ráz bytosti. Má 93 (případně 103) poddruhů sdružených do 42 skupin. Jejich výčet lze přehledně nalézt např. v Saraswathi Vijayakumar An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms. Ve třinácté skupině z oněch 42 je pět barev (*varna*). Jsou to: bílá (*šukla*), černá (*krišna*), modrá (*níla*), červená (*rakta*) a žlutá (*pita*). Z nich se vyvinulo učení o lésja o kterém se zmíníme později. **7. gótra karma** je nezhoubná (*agháti*) *karma*, která určuje rodové postavení. Člověk se může narodit v urozené rodině

⁷⁸ Toho využíval v hinduismu Krišna při tancích s pastýřkami.

(*uččagotra*) nebo být nízkého původu (*ničagotra*). Maximální doba trvání této *karmy* je 20 krór krát krór sagara, minimální pak 8 muhurt. **8. antaraja karma** je zhoubnou *karmou* a je překážkou vývoje duše a její cestě (*gunasthána*) ke spáse (*mókša*). Rozlišujeme pět druhů *antaraja karmy*: bránící charitě (*dáná antaraja*), bránící získání věcí (*lábhán antaraja*), bránící zábavě, příjemnostem a požitkům z jídla (*bhoga antaraja*), bránící jiným požitkům než z jídla (*upabhoga antaraja*), bránící odvaze, síle a omezující energii (*virja antaraja*).

Léšja

Léšja je vibrační aktivita duše (*joga*) zabarvená činností vášní (*kašaja*). Toto zabarvení myslí, někdy chápané jako skvrny na duši či barvy, je dvojího druhu. *Bhava léšja* je to, čím duše (*džíva*) vytváří svoji vlastní zásluhu (*púnja*) a vinu (*pápa*). *Dravja léšja* je produkována „barvou produkující *karmou*“ (*léšja karná karma*). Nejčastěji se tyto „barvy duše“ osvětlují na podobenství o stromu a šesti poutnících (obr. 4). Ti ztratili cestu v lese. Najednou uviděli strom, obsypaný ovocem. Jeden navrhl vyvrátit strom s kořeny a ovoce sníst. Druhý navrhl strom pokácet, třetí uřezat velké větve, čtvrtý pouze malé větvičky. Pátý chtěl ovoce prostě očesat. Šestý měl za to, že mají pouze sesbírat spadané ovoce.⁷⁹ První tři strom v podstatě hubí, druzí tři si počínají víceméně ohleduplně. Těchto šest diametrálně odlišných postav ilustruje šest *léšja*, přičemž každá má řadu

⁷⁹ Sagarmal Jain, *Saman Suttam*, Varanasi 1993, s. 197.

subkategorií. I když podobenství hovoří o lidech, týkají se *léšja* všech bytostí. První má barvu černou (*krišna*). Je to barva dešťového mraku nebo stromu mýdlovníku (*Sapindus Detergens*). Jeho chuť je hořká. Má nejnižší stav myslí, žádný soucit, žádné slitování, je násilnický, rozpoutává hádky. Druhý je modrý (*nil*). Je to barva ašókového stromu nebo ocas ptáka Kaši (*corarias indica*) či lapis lazuli. Jeho chuť je štiplavá. Je pyšný, namyšlený, líný, nespolehlivý a pomlouvačný. Třetí je šedý (*kapota*) jako pera holuba. Jeho chuť je kyselá. Je smutný, zádumčivý, nachází chyby na druhých, nečestný, žárlivý. Čtvrtý je červený (*tedža*) jako rumělka, vycházející slunce nebo zobák papouška. Chutná lépe než mango. Je opatrný, rozezná dobro a zlo, je laskavý, náboženský, vede harmonický život. Pátý je žlutý (*padma*) jako kurkuma. Má chuť jako víno, likéry a med.⁸⁰ Je laskavý, odpouštějící (i nepřátelům), dodržuje *mahavrata*. Šestý je bílý (*šukla*) jako lastura, tekoucí mléko nebo stříbro a chutná lépe než datle, hrozny, mléko a cukr. Je bílý, což znamená čistý stav myslí, ke každému se chová jako k sobě. Zápach tří špatných *léšja* je horší než mrtvá kráva, pes nebo had. Vůně tří dobrých je lepší než vůně květin nebo parfémů.⁸¹ Osvobozené duše (*siddhi*) nemají žádné zbarvení (*aléšja*). Z těchto popisů někteří soudí, že starší chápání duše (*džíva*) bylo hmotné.⁸²

⁸⁰ Samé věci, které by džinisti neměli požívat.

⁸¹ Herman Jakobi, *Uttaradhjjanasutra*, Oxford 1895, s. 196nn.

⁸² W. J. Johnson, *Harmless souls*, Delhi 1995, s. 130.

3. Lók a alók

Pro západního člověka je džinistická kosmologie asi souborem absurdních obrazů bez nejmenšího podložení (obr. 5). Rudi Jansma, holandský biolog a tropický ekolog, který se později specializoval na interkulturní filozofii, žijící přes deset let v Jaipur, píše⁸³ o diskusi s plně moderně akademicky vzdělanou osobou (PhD) na téma vesmír. Řekla mu, že snímky naší země, pořízené NASA jsou naprosto korektní a jasné, ale vzhledem k nedokonalosti pozorování, která zachycují pouze viditelnou nebo ke hmotě vztáženou realitu jim věří pouze částečně. A pak dodala, že džinistické kosmologii věří na sto procent! Copak může člověk se zdravým rozumem věřit v naší moderní době takovým věcem, ptá se řečnický Jansma. V Hastinapur, sto kilometrů severovýchodně od Dillí, je věnován celý areál (*džambúdvíp Hastinapur*) džinistické kosmologii. Impulsem k jeho vybudování je učení digambarské mnišky Pragyaashramni Aryika Shri Chandnamati Mataji (nar. 18. 5. 1958), která je velice ctěna, ačkoliv digambarové nepřiznávají ženě možnost docílení osvobození (*mókša*). Důkazem její význačnosti bylo, že ovládala celou složitou kosmologii, aniž by se ji před tím učila.⁸⁴ Ostatně zapamatovat si ji je asi nad síly člověka vůbec. Jansma navrhuje chápat celý výklad džinis-

---

⁸³ Rudi Jansma a Sneha Rani Jain, *Introduction to Jainism*, Jaipur 2006, s. 128.

⁸⁴ Rozhovor autora s Dr. Shugan Jainem, jehož otec Džambúdvíp Hastinapur vybudoval. On sám je spoluzakladatelem International Summer School of Jain Studies.

tické kosmologie mytologicky, jako jakési duchovní podobenství, když píše: My nevidíme lotosový ostrov s bohyní na vrcholku Mt Everestu nebo Mt Blancu. Lotos je obecně symbolem čistoty a je vyvýšený nad hladinu. Nechtěli třeba starověcí učitelé naznačit, že každý kontinent má svůj čistý specifický duchovní charakter a svoje kvality, které se rozlévají jako řeky do každého individuálního bytí, ať už je to zrnko písku, nebo lidská bytost?⁸⁵

Ať tak či onak, podívejme se nyní, jak džinistický vesmír vypadá. Většinou se o něm uvažuje dualisticky. Vesmír (*lók*) a ne-vesmír (*alók*). Lze se ale na něj také dívat nedualisticky. Vesmír (*lók*), který pluje uvnitř ne-vesmíru (*alók*). Je tak vlastně pouze jedním aspektem nekonečného prostoru (*akaš*), který se dá obsáhnout lidským myšlením. Dokonce i osvobozené duše (*arhat*, *džina*, *tírthankar*) nebo kevalinové mají vševědouce (*kevaladžňána*) pouze v rámci vesmíru (*lók*). To ale nezbytně neznamená, že vně vesmíru (*alók*) neexistuje nic, ale že naše znalost, i když absolutní, tam nesahá. Proč jinak by džinističtí myslitelé tento koncept vytvořili?⁸⁶

Lók, případně *lókákáš* je místo, naplněné štěstím i neštěstím jakožto výsledku působení *karmy*. Kromě prostoru (*akaš*) všechny ostatní substance (*dravja*) existují pouze ve vesmíru (*lók*). Vesmír má tvar postavy s rukama v bok. Kolem je *alók*, resp. *alókákáš*, který obsahuje pouze prostor

⁸⁵ Rudi Jansma a Sneh Rani Jain, *Introduction to Jainism*, Jaipur 2006, s. 130.

⁸⁶ *Ibid.*, s. 121nn.

(*akaš*) a jiné substance (*drajja*) se v něm nevyskytují. *Lók* je rozdělen na tři části: 1. spodní svět (*adholók*), 2. střední svět (*madhjalók*) a 3. horní svět (*úrdhvalók*).

Spodní svět (*adholók*)

Spodní svět se sestává ze sedmi zemí (*bhúmi*),⁸⁷ které obklopuje obal ze tří vrstev. Nejprve je vlhká atmosféra (*ghana*), potom hustá směs vody a vzduchu (*ambu*) a nakonec řídký vzduch (*váta*). To vše pluje v prostoru (*akaš*). Každá země (*bhúmi*) má svoje zbarvení (*prabha*). Žijí tam pekelné bytosti (*naraka*), tj. bytosti, které nemohou být šťastné v žádném momentu ani stavu a navzájem se mučí. Nicméně na následky tohoto utrpení nemohou zemřít, dokud nevyčerpají *karmu*, v jejímž důsledku tam jsou. Bytosti ze sedmého pekla se mohou narodit v podlidské podobě, ze šestého se mohou narodit jako lidé, ovšem bez možnosti praktikovat sliby (*vrata*), z pátého se mohou narodit jako lidé, mohou praktikovat sliby (*vrata*), ale nemohou v tom životě dosáhnout osvobození (*mókša*). Ze čtvrtého pekla může člověk praktikovat sliby (*vrata*), dosáhnout osvobození (*mókša*), ale nemůže být *tírthankarem*. Ze třetího až prvního pekla se může člověk stát již v tom životě čímkoliv bez omezení. Těla pekelných bytostí (*naraka*) jsou bizarní a nepřirozená.

---

⁸⁷ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 87nn.

První peklo shora je *Ratna prabha*. Má barvu drahokamů. Je vysoké 180 000 *jodžana*.⁸⁸ Nachází se v mobilním kanálu (*trasanadi*) vesmíru (*lók*). Má tři části. Horní (*khara bhága*) je 16 000 *jodžana* vysoká a nachází se v ní 16 druhů drahokamů. Žije tam devět druhů residenčních nebeských bytostí (*bhavanavasi*) a osm druhů peripatetických bytostí (*vjantara rakšasa*), v celkovém počtu 3 milióny. Střední část (*panka bhága*) je 84 000 *jodžana* vysoká a žijí tam *rakšasové* a *asurové*. Dolní část (*abbahula bhága*) je 80 000 *jodžana* vysoká. Druhé je *Šarkara prabha*. Má barvu oblázků. Je 32 000 *jodžana* vysoké, je horké a je v něm 2,5 miliónů pekel ve kterých žije 2,5 miliónu bytostí šedého zabarvení myslí (*kapota lészja*). Třetí je *Báluká/Válu-ká prabha*. Má barvu písku, je 28 000 *jodžana* vysoké a je v něm místo pro 1,5 miliónu bytostí. Čtvrté je *Panka prabha*. Má barvu jílu, je 24 000 *jodžana* vysoké a je v něm 1 milión míst (*bila*). Je horké a jeho obyvatelé mají modrou barvu (*nil lészja*). Páté je *Dhúma prabha*. Má barvu kouře a je v něm 3 milióny míst (*bila*). Horní část je horká, spodní studená. Je 20 000 *jodžana* vysoké. Šesté je *Tamá prabha*. Je tmavé a má 99 555 míst (*bila*). Je 16 000 *jodžana* vysoké. Sedmé je *Mahátama prabha*. Je tmavé jako smůla, je 8 000 *jodžana* vysoké a je v něm 5 pekelných míst (*bila*).

Pod sedmým peklem (*Mahátama prabha*) je oblast *nigod*⁸⁹ (*nigoda bhúmí*), která je vysoká jeden *rádžu*. Existuje bezpočet duší (*džítva*), které se vzhledem ke své nečisté myšlenkové aktivitě nikdy nepropracují k po-

⁸⁸ Viz tabulka dále.

⁸⁹ Snad souvisí se sanskrtským *nigada*, které znamená brutálně spoutat řetězy, spoutat na ruku i nohou.

hyblivosti (*trasa*), a tudíž oblast *nigod* (*nigoda bhúmtí*) nikdy neopustí. Nicméně *nigody* jsou zdrojem duší (*džíva*) v tomto světě (*madhja lók*), neboť jejich počet je konstantní a je třeba nahradit duše (*džíva*), které dochází osvobození (*mókša*).⁹⁰ Obecné pravidlo říká, že během šesti měsíců a osmi okamžiků opustí 608 duší *nigody* a jiných 608 duší (*džíva*) dochází osvobození (*mókša*).⁹¹ Více bude o *nigodách* pojednáno v oddíle o stupních k osvobození (*gunasthána*).

Podívejme se nyní, do které země (*bhúmtí*) spodního světa se může narodit pozemská bytost při přibírání *karmy*. Do sedmé země⁹² (*Maháatama prabha*) se rodí krutí muži, nespravedliví a zločinní vládcové, pomstychtiví lidé. Tedy ti, kteří měli v životě na zemi (*madhjalók*) největší šance, jsou při jejich promarnění či popření potrestáni nejvíce. Nemohou se v dalším životě narodit na zemi (viz výše) a jejich setrvání ve spodním světě (*adholók*) bude nejméně dva životy. Ze zvířat se zde rodí pětismyslové bytosti jako např. krokodýli. Zvířata se rodí podle toho, jakým způsobem umírala a na co při tom myslela.⁹³ Ženy nemohou klesnout hlouběji než do šesté země (*Tamá prabha*), protože nejsou schopny se tolik de-

⁹⁰ Samozřejmě v současné době nikoliv na kontinentech, kde platí *kalčakra*, ale třeba na kontinentu *vidéha* (viz oddíl *madhjalók*).

⁹¹ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravanabelagola 2009, s. 184.

⁹² Pro země (*bhúmtí*) spodního světa (*adholók*) používám střídavě označení země i peklo, jak je běžné i v indických pramenech psaných anglicky. Představa pekla (hell) lépe vyhovuje našemu uvažování, avšak vzhledem k indické terminologii je nepřesná.

⁹³ To se týká i lidí, a proto Indové dávají svým dětem „božská“ jména, např. Ráma, Šivání apod., aby při umírání mysleli na vznešené věci. To se paradoxně týká i džinistů.

gradovat jako muži. Tam se také rodí většina masožravých zvířat. V páté zemi (*Dhúma prabha*) se rodí hadi,⁹⁴ což je zvláštní vzhledem k postavení, které v džinismu mají (např. v kultu Paršvanátha). Při návštěvě Paršvanáthovy svatyně ve Šravanabelagole vylezl ven malý had. Můj průvodce z Mysurské univerzity mi řekl, že budu mít štěstí. Na můj dotaz, zda had je jedovatý odpověděl: „To nevím, ale my Indové se hadů nebojíme a kromě toho by ti ve svatyni stejně nic neudělal.“ Ve čtvrté zemi (*Panka prabha*) se povětšinou nachází pětismyslová pozemská zvířata, jako např. lvi. Ve třetí zemi (*Báluká/Váluká prabha*) jsou ponejvíce ptáci. Ve druhé (*Šarkara prabha*) plazí s nohama a v první (*Ratna prabha*) bytosti nerozumné, které nemají mysl.⁹⁵

Střední svět (*madhjalók*)

Sestává se z bezpočtu kontinentů (*dvípa* – obr. 6), obklopených oceány (*samudra*). V jeho středu, na kontinentu *Vidéha*, se nachází hora *Méru*, na kterou je každý nově narozený *tírthankar* odvezen Indrou k obřadu *abhíšéka* (viz dále) a která se svým vrcholkem dotýká první země horního světa (*úrdhvalók*).

Kontinent, na kterém žijeme (*džambúdvíp* – obr. 7) má průměr 100 000 *jodžana* a je obklopen slaným oceánem (*Lavana samudra*, *Lavano-dadhi*) s průměrem 200 000 *jodžana*. Za ním je kontinent *Dhataki khanda*

⁹⁴ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 94.

⁹⁵ *Ibid.*

(průměr 400 000 *jodžana*) a oceán *Kalodadhi samudra* (průměr 800 000 *jodžana*). Dále pak je kontinent *Puškarvara* (1 600 000 *jodžana*), který je v polovině protnut pásem hor *Manušottara*. Za ním už člověk (*manuš*) nemůže existovat (obr. 8), nemůže tam vkročit (*átara*). Nicméně za ním se nachází bezpočet kontinentů (*Adhi dvípa*) a oceánů (*adhi samudra*). Každý následující má dvojnásobný průměr než předešlý. Kontinenty (*dvípa*) a oceány (*samudra*) následují v tomto pořadí: *Varunivara*, *Kširavara*, *Ghritavara*, *Ikšuvara*, *Nandišvara*, *Arunavara*, *Svajambhúramana*. Poslední kontinent (*Svajambhúramana dvípa*) je rozdělen ve svém středu horou Svajamprabha.⁹⁶ Prvních dva a půl kontinentu, až po horstvo *Manušottara* a první dva oceány jsou oblasti, kde mohou existovat lidé, a to jak v zemi hojnosti a radosti (*bhogabumí*), tak i v zemi práce (*karmabhúmí*). Docílit osvobození (*mókša*) mohou ovšem pouze v zemi práce a klopotného úsilí (*karmabhúmí*). Střední svět je obydlen třemi druhy nebeských bytostí, a to residenčními (*bhavanavasí*), bytostmi zaujímající střední prostor (*vjantara*) a hvězdnými (*džjotišá*). Dále pak lidmi a bytostmi podlidskými. Jak již bylo řečeno, člověk se nemůže vyskytovat za pohořím *Manušottara*. Naproti tomu jednosmyslové bytosti (*ekendrija*) se nachází v celém vesmíru (*lók*). Např. lotos, jednosmyslová bytost, který roste v posledním oceánu (*Svajambhúramana samudra*) má stonek 1 000 *jodžana* dlouhý a květ o průměru jeden *jodžana*.

Podívejme se ještě, jak je kategorizovaný kontinent, na kterém žijeme (*džambúdvíp*). Nachází se uprostřed všech oceánů a kontinentů. Je

---

⁹⁶ Sama od sebe zářící.

jako sluneční disk. Šest pohoří ho dělí na sedm zemí, sedm oblastí (*kšétra*). Uprostřed je *Vidéha* nebo *Mahávidéha* s horou *Méru*, někdy též nazývanou *Suméru*.⁹⁷ Její svahy jsou porostlé lesy oddělenými čtyřmi plošinami (*katanī*), na kterých jsou vždy čtyři přirozené, nevybudované (*akrit-rima*) džinistické svatyně (*mandir*). Na sever od *Vidéhy* se rozkládá pohoří *Níla*, pak země *Ramjaka kšétra*, pohoří *Rukmi*, země *Hairanjavata kšétra*, pohoří *Šikhari*, země *Airavata*. Na jih pak leží pohoří *Nišadha*, země *Hari kšétra*, pohoří *Maháhimávat*, země *Hajmavata*, pohoří *Himávat* a konečně země či oblast *Bharata kšétra*, vlastní místo našeho žití, které nejsme svými lidskými schopnosti opustit. Na vrcholu těch šesti pohoří je šest jezer (*Padma*, *Mahapadma*, *Tiginča*, *Kesari*, *Mahapundarika*, *Pundarika*), každé má lotosový ostrov (*padma hrada*) a tam žije šest bohyň (obr. 9), které reprezentují různé vlastnosti, jak napovídají sanskrtské významy jejich jmen:⁹⁸ *Šrí* (krása, blahobyť), *Hrí* (stud), *Dhriti* (rozhodnost), *Kírťi* (sláva), *Buddhi* (poznání), *Lakšmí* (štěstí). Žijí tam s nebeskými bytostmi, které mají stejný status (*Samanika*). Z každého jezera vytékají řeky. Z *Padmasarovara* vytékají *Ganga*, *Sindhu*, *Róhitasja*, z jezera *Mahápadmávarava* vytékají *Róhita* a *Harikanta* atd. Tři zóny, *Bharata Kšétra*, *Mahávideha Kšétra*, *Airavata Kšétra* jsou známy jako *karma bhúmi*, neboť je zde možno praktikovat askezi a dojít osvobození (*mókša*). *Tírthankarové* zde kážou džinistickou nauku (*džajn daršana*) a obnovují džinistickou církev (*sangh, tírth*).⁹⁹ Ve zbylých čtyřech zó-

⁹⁷ Ganini Jnanamati, Jaina Bharati, The Esence of Jainism, Hastinapur 2007, s. 105.

⁹⁸ Vasudeo Govind Apte, *Sanskrit-English*, New York 2003.

⁹⁹ Pokud to dovoluje příslušná práve probíhající *ara*.

nách neplatí karmanový zákon (*akarma bhúmí*) a lidé žijí v „rajském, bezhříšném stavu“ (*bhogabhúmí, bhógajuga*). Náboženství ani osvobození není potřebné a ani možné. Zemí radosti (*bhogabhúmí*) je celkem 30 v prostoru dvou a půl kontinentu (*dvípa*). Kromě nich také existují „špatné“ země radosti (*ku bhogabhúmí*). Je jich 96 a v nich žijí špatné lidské bytosti (*ku manuš*).¹⁰⁰ Ty jsou jednonohé nebo mají ocas, rohy, odporné tvary, případně jsou němí. Necítí žádnou bolest, jejich ošklivost je výsledkem poskytnutí darů nevhodným osobám (*kupatra*).¹⁰¹ Kromě 16 nevytvořených (*akritrima*) chrámů na hoře *Méru* jsou v *džambúdvípu* ještě další přirozené chrámy, a to celkem 78. Kontinent *Dhataki khanda* a *Puškavara* mají každý dvě hory *Méru*, a tudíž i větší počet přirozených chrámů (*akritrima*), celkem 458 a ve všech jsou ikony (*čétja, murtí*) *džinů*,¹⁰² kterým asketové (*múní*) skládají trojitou poklonu.¹⁰³ Protože některé bytosti, obývající střední svět (*madhjalók*) se prolínají i s horním světem (*úrdhvalók*), bude o nich pojednáno dále.

Horní svět (*úrdhvalók*)

Hora *Méru* je od horního světa (*úrdhvalók*) vzdálena pouze na tloušťku vlasu. Tam začíná šestnáct nebi *Kalpa* (obr. 10), jejichž jména jsou: 1. *Soudharma*, 2. *Išana*, 3. *Sanatkumára*, 4. *Mahendra*, 5. *Brahma*, 6. *Brahmottara*, 7. *Lantava*, 8. *Kapištha*, 9. *Šukra*, 10. *Mahašukra*, 11. *Satara*, 12. *Sahasrara*,

¹⁰⁰ Ganini Jnanamati, *Jaina Bharati, The Esence of Jainism*, Hastinapur 2007, s. 112.

¹⁰¹ Je zde snad zachycen trest za úplatky?

¹⁰² John Cort, *Framing the Jina: Narratives of Icons and Idols in Jain History*, New York 2010, s. 65nn.

¹⁰³ Mentální, hlasovou a fyzickou.

13. *Anata*, 14. *Pranata*, 15. *Arana*, 16. *Ačjuta*. Jsou uspořádána v párech nad sebou (*arana* a *ačjuta*). Jejich obyvatelé jsou *Kalpavasi*. Za nimi následují nebe *Kalpatita*, z nichž je devět *Grevejak* (1. *Bhadre*, 2. *Subhadre*, 3. *Sudžae*, 4. *Sumanase*, 5. *Prijdanske*, 6. *Sudanske*, 7. *Amohe*, 8. *Supadibaddhe*, 9. *Ja-sodhare*), devět *anudiša* (1. *Lakšmi*, 2. *Lakšmimalini*, 3. *Vajra*, 4. *Vajročana*, 5. *Soma*, 6. *Somarupa*, 7. *Anka*, 8. *Sphatika*, 9. *Aditja*) a pět *Anuttara* (1. *Vidžaja*, 2. *Vajdžajanta*, 3. *Džajanta*, 4. *Aparadžita*, 5. *Sarvarthasiddhi*). Nad ním se pak nachází místo trvalého přebývání osvobozených duší (*siddha-loka*, *siddha-šila*), které sídlí v tenké oblasti (tanu vata) „prohnuté jako převrácený deštník“ (*išat-pragbhára bhúmí*).

Nyní se podívejme na přehled obyvatel horního světa (*úrdhvalók*).¹⁰⁴ Jsou to bytosti (*déva*), které se mohou volně pohybovat mezi několika sférami horního světa, případně i středního nebo vrchních zemí dolního. Dělí se do čtyř tříd: 1. rezidenční, mající létající palác (*bhavanavasi*), 2. chodící, peripatetičtí (*vjantara*), 3. bohové sídlící v nebeských tělesech (*džjotiš*), 4. nebeští bohové (*Vajmanika*), kteří mají k dispozici létající zařízení (*vimana*). Každá skupina má deset podskupin. Vládne jim Indra (nebo dva – u prvních dvou skupin) se svým dvorem (celkem 10 skupin). Jeho ženským protějškem je Indráni (Šačí). Liší se také zbarvením své mysli (*lejša*). První tři skupiny mají zbarvení od černé po žlutou, čtvrtá skupina pak růžovou a bílou. Směrem vzhůru také ubývá závislost na

¹⁰⁴ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 132nn.

smyslových požitcích a sexuální aktivita. Potřebují již vesměs jedno až dvě zrození¹⁰⁵ k docílení osvobození (*mókša, siddhi*).

---

¹⁰⁵ Samozřejmě na Zemi, která je jedinou „vstupní branou“ do *nirvány*.

4. Cesta k osvobození

Cesta k osvobození (*mókša marg*) postupuje po stupních (*gunasthána*), založených na džinistické nauce (*džajn daršan*). Schematicky je zachycena na obrázku 11. Člověk si „vírou“ (*samjaktva*) v džinistickou nauku (žlutá pole na obrázku) zajišťuje pohyb v koloběhu životů (*samsára*). Při ubývající *karmě* se pohybuje v zeleném okruhu (případně červeném, jako *tír-thankar*), při přibývajícím *karmě* v černém, kde se může dostat i do jiných těl než lidských. Ale nakonec vždy dospěje (po modré dráze) do *mókšá* (bleděmodré pole), neboť džinismus nezná zatracení.

Pojem *samjaktva* znamená doslova správně přijmout *tatva*, tedy džinistický náhled na realitu. Pokud bych měl něco v džinismu označit pojmem víra, pak asi termín *samjaktva* má k tomu nejbližší, neboť obsahuje subjektivitu víry, na rozdíl od pojmu *samjak daršana*, kde se opravdu jedná o vnímání, nazírání apod.

Tři klenoty (*ratna traja*)

Tři klenoty jsou počátkem cesty k osvobození (*mókša marg*). Jsou to: 1. správné vnímání, správná víra (*samjak daršana*), 2. správné vědění (*samjak džňána*), 3. správný život (*samjak čaritra*). Říká se, že jsou prostředkem k osvobození. Ale přísně vzato, existují v duši (*džíva*) samé, neboť je to právě duše, která „vyrábí“ osvobození (*mókša*). Pro docílení osvobození (*mókša*) musí být přítomny všechny složky. Často se to objasňuje analogií

s nemocným člověkem. Ten musí věřit, že léčba bude účinná (*samjak daršana*), musí vědět, jak aplikovat předepsaný lék (*samjak džňána*) a konečně musí si ho vzít (*samjak čaritra*).¹⁰⁶ Pro asketu znamenají tři klenoty trvalou koncentraci na jeho spirituální já (*džťva*), které je nazíráno v jeho čistém stavu (*siddhi*) pomocí meditace. Jeden digambarový asketa (*múní*) na otázku po největší radosti odpověděl, že je to rozhovor s jeho vnitřním já.¹⁰⁷

Správné vnímání, správná víra (*samjak daršana*)

O problematice překladu tohoto pojmu jsme se zmínili již na začátku. Nicméně jedná se o stěžejní princip a bez něj se další dva klenoty nemohou objevit. Jde v první řadě o správné vnímání, správné nazření věcí. Dalo by se to vysvětlit na příkladu. Dva lidé obdrží stejnou informaci, ale oba ji jinak vyhodnotí. Problém tedy není v té informaci, ale v nazírání těch lidí. Protože však džinismus operuje pouze *karmou*¹⁰⁸ závislou na uspořádání a klasifikaci látek (*dravja*) a jejich modů (*tatva*), definuje *Uttaradhjjanasútra* tento pojem jako víru (*samjaktva*) v devět principů (*nav tatva*).¹⁰⁹ Podobně *Kundakunda* (*Daršanapahuda*) chápe pojem *samjak daršana* jako víru v šest substancí (*sat dravja*) a devět principů (*nav tatva*).¹¹⁰ Stejně tak to vidí i *Tattvarthasútra*, která sice v komentáři říká, že *daršana*

¹⁰⁶ Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi 2006, s. 90nn.

¹⁰⁷ Rozhovor autora, Dillí 2010.

¹⁰⁸ Problematiku svobodné vůle v západním slova smyslu džinismus takřka neřeší, vše vyplývá z rozložení *karmy*, o to více se věnuje závislosti na *guruovi*.

¹⁰⁹ Hermann Jacobi, *Uttaradhjjanasútra*, Oxford 1895, s. 152nn.

¹¹⁰ International School for Jain Studies, *Study Notes*, Volume II, Delhi 2012, s. 56nn.

znamená vidět, být viděn, vnímat, vizualizovat atp., ale při spojení se *samjak* (správný, přesný) je to víra (angl. komentář *faith*, hindí सम्बद्धसिद्धम्), která může být závislá na věcech tohoto světa, ulpívající (*saraga*) nebo neulpívající, nezávislá (*vitaraga*). Ta se už zaobírá pouhou čistotou duše (*džíva*).¹¹¹ Charakteristickými rysy *saraga samjak daršana* jsou: klidnost (*prašama*), absence dychtění (*samvega*), soucit (*anukampa*), víra v existenci duše navždy (*astikája*). *Samjak daršana* je výchozím bodem oddaného laika/laičky (*šravaka, šravaki*) na cestě k osvobození (*mókša marg*). Taková význačná osobnost (*kevalin*), která odstraní veškerou temnotu a nahlédne celý vesmír (*lók*) i ne-vesmír (*alók*), má dokonalé nazírání, víru (*kévala daršana*).

Správné vědění (*samjak džňána*)

Je to detailní poznání přirozenosti povahy duše (*džíva*) i neživých substancí (*adžíva*). Poměr mezi *samjak daršana* a *samjak džňána* je takový, že první je nástrojem, metodou, cestou, jak dojít druhého. *Samjak daršana* je tedy nutnou podmínkou pro *samjak džňána*. Na základě svých cest uvádí prof. Pertold následující příklad: Vidím ženu a dítě. To je vjem. Vidím, že kojí dítě, a docházím k přesvědčení, že je to matka a syn. To je *samjak daršana*. Teprve když o nich zjistím všechny podrobnosti jejich životů, docházím o nich správného poznání (*samjak džňána*).¹¹²

¹¹¹ Umaswami, *Tattvarthasutra Key to reality in Jainism*, Hastinapur 2010, s. 7.

¹¹² Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 92.

Samjak džňána se dělí do pěti skupin: 1. poznání, získávané pěti smysly a myšlením (*mati džňána*), 2. znalost písem (*šrúta džňána*), 3. myšlenkové poznání minulých a vzdálených věcí (*avadhi džňána*), 4. vnitřní poznání myšlenek jiných lidí (*manaparjája džňána*), 5. naprosto dokonalé poznání (*kévala džňána*). Toho je dosaženo po odbourání všech 63 druhů zhoubné *karmy* (*gháti karma*), což nastává na 13. stupni (*gunasthána*)¹¹³ cesty k osvobození (*mókša marg*). Tím se duše (*džíva*) stává čistou duší s hmotným tělem (*arihant*). *Arihant* (někdy *arihanta*, *arahanta*) má 1 008 synonym, např. *vitara* (bez vášní), *šuddha* (čistý), *sarvadžňá* (vševědoucí) apod. V hlavní mantře džinismu (*Namókar mantra*, *Namaskár mantra Mahá mantra*) jsou *arihanti* jmenováni před *sídhy*, kteří se již zbavili i nezhoubné *karmy* (*agháti karma*), a jsou tudíž v *sídhášílá*, a tedy stojí „nejvýše“. Jenomže ti již jsou mimo veškeré dění, nemohou nic ovlivnit, zatímco *arihanti* učí lidi, jak přejít oceánem *samsáry*. Existuje deset druhů vševědoucích bytostí (*kévalin*). Patří mezi ně *tírthankarové* (tři druhy), *kévalini* (šest druhů) a stálí *kévalini* (*satata kévalin*), např. 20 *tírthankarů* v oblasti *Vidéha*.

Samjak džňána se dělí do mnoha podskupin, nazíraných různými úhly pohledů. Obecně se dá říci, že na každý druh poznání existuje nějaká *karma*, která ho může ovlivnit či zastřít (*moha*). Ještě stojí za zmínku klamné poznání (*viparjája džňána*). Je tří typů: 1. chybné určení příčiny (*karana viparjája*), 2. záměna příčiny a důsledku (*bhedebheda viparjája*), 3. chybné určení podstaty věci (*svarúpa viparjája*). Chybné poznání (*viparjája*

---

¹¹³ Viz dále.

džňána) rozlišujeme také podle toho, zda je zapříčiněno vlastní vinou (*sahadža*), nebo cizím zaviněním (*aharja*). Mylné poznání (*viparjaja džňána*) nemůže postihnout *manaparjaja džňána* a *kévala džňána*. První tři skupiny jím mohou být v různé míře ovlivněny.

Správný život, správné chování (*samjak čaritra*)

Správné chování (*samjak čaritra*) znamená vystříhat se věcí škodlivých (*ašubha*) a usilovat o věci prospěšné, tj. osvobození (*mókušá*). Z obecného hlediska to znamená zachovávat sliby (*vrata*), dbát umírněnosti (*samiti*) a vyvarovat se špatností (*gupti*). To vede k dobrému životu (*šubha čaritra*). Z absolutního hlediska to znamená v posledku zastavit jakékoliv vibrace duše (*jóga*) tím, že vědomě na základě pravého přesvědčení (*samjak daršana*) a dokonalého poznání (*samjak džňána*) zastavíme vnitřní i vnější činnost včetně vztahů¹¹⁴ a docílíme osvobozeného stavu (*siddhi*). Toto počínání se z hlediska etiky jeví značně sobecké nebo přinejmenším soběstředné.¹¹⁵ Je ovšem otázka, zda to tak v praxi opravdu fungovalo. Sám Máhávira se rozhodl již v matčině lůně, že nikdy nezarmoutí matku, a tak se stal asketou (*sádhú*) až po smrti rodičů.¹¹⁶ Nicméně tento náhled na džinismus je častý. Při mém studijním pobytu v roce 2010 jsme se jednou zeptali našeho učitele v Jaipuru, zda džinisti také dělají něco

¹¹⁴ O tom, jak je to těžké, se můžeme dovědět z příběhu prvního Mahávírova ganadhara Indrabhútiho Gautamy, který tak lpěl na Mistrovi, že za jeho života nemohl docílit *mókuší*.

¹¹⁵ Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 96.

¹¹⁶ Na rozdíl např. od Buddha, který utekl z domova.

pro lidi. Nehnul brvou a řekl, že jsme zrovna nedaleko jednoho zařízení a že se tedy můžeme jít podívat. Šli jsme do Bhagavan Mahaveer Viklang Sahayata Samiti, kde zcela zdarma vyrábí na míru protézy pro Indy i cizince.¹¹⁷ Podobných nemocnic jsme pak viděli ještě celou řadu. Realisticky vzato¹¹⁸ je skvělým příkladem dokonalého chování (*samjak čaritra*), když se nám daří řídit vnější a vnitřní akce tak, abychom směřovali k osvobození (*mókša*).

Pět velkých slibů (*mahá vrata*)

Pět velkých slibů přijímá jako povinnost mnich (*múni, sádhu, samaná*) nebo mniška (*sádhví, samání*) při iniciaci (*díkšá*). Laik je přijímá pouze výjimečně, často až krátce před smrtí (*maraná*), případně před dobrovolnou smrtí (*salékháná*). Těchto pět slibů tvoří páteř džinistické etiky. Jsou to: 1. Nenásilí (*ahimsa*), 2. pravda (*satja*), 3. nebrat, co nebylo dáno, nekradení (*asteja, ačaurja*), 4. čistota, zdrženlivost, celibát (*brahmačarja*), 5. ne-vlastnění, nelpění na majetku (*aparigraha*). Detailně je toto popsáno v nejstarším džinistickém spisu (*Ačarangasútra*). Podívejme se nyní na těchto pět slibů podrobněji.

1. Nenásilí (*ahimsa*)

¹¹⁷ Více na <http://jaipurfoot.org>.

¹¹⁸ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. 246.

První velký slib je tento: odmítám veškeré zabíjení živých bytostí (*džíva*), ať velkých či nepatrných, pohyblivých (*tras*)¹¹⁹ nebo ne-pohyblivých (*sthavara*).¹²⁰ Sám nebudu živé bytosti zabíjet ani k tomu druhé ponoukat ani k tomu nedám svůj souhlas. Pokud budu živ, vyznávám, že se budu těmto hříchům (*pápa*) vyhýbat v mysli, řeči i těle.¹²¹ Toto se dále rozvíjí podle klasifikace živých bytostí.¹²² Mahávíra říká: Prohlašuji, že *kévalini* všech časů tvrdili, vyhlašovali a propagovali, že nic, co dýchá, co existuje, co žije a co má v sobě jakoukoliv potenci života, nesmí být ničeno, ovládáno, podmaňováno, poškozováno či jakkoliv popíráno ve své podstatě. To, co ničíte, podmaňujete, čemu ubližujete či co zabíjíte, je jako vy. Výsledek vašich aktivit ponese na sobě sami. Proto neničte nic. Moderní džinistické příručky to pak nejrůznějším způsobem rozvádějí do současné praxe. Např. Šestistupňový žebřík nenásilí,¹²³ kde jsou formou žebříku¹²⁴ vzestupně znázorněny lidské aktivity: Neubližuj činy / Neubližuj řeči / Neubližuj v myšlenkách / Miluj myšlenkami / Miluj řeči / Miluj činy. Případně Kruhem nenásilí, kde formou soustředných kruhů je znázorněno, vůči komu a jak být „nenásilný“: 1. Nenasilí vůči sobě (kouření, sebekritika, stres, negativní myšlenky), 2. Rodina, 3. Přá-

---

¹¹⁹ Zvířata, lidé.

¹²⁰ Země, voda, oheň, vzduch, rostliny.

¹²¹ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 202.

¹²² *Ibid.*, s. 1.

¹²³ Yogendra Jain, *Jain Way of Life*, Boston 2007, s. 12.

¹²⁴ I známá moderní hra „žebříky a hadi“ má svůj původ v džinismu, kde zobrazovala přibírání a odbourávání *karmy* při cestě životem.

telé, 4. Společnost, 5. Nepřátelé, 6. Životní prostředí.¹²⁵ Jindy ukazují, že Kruh násilí je dynamický proces (1. Šéf nebo učitel je na nás nepřiměřeně zlý, 2. doma se utrhuje na rodiče, partnery nebo děti, 3. rodina se hádá a zkope psa... Totéž platí i o národech: když jeden zbrojí... atd.), který se cyklicky opakuje a který je třeba přerušit a nahradit Kruhem nenásilí (1. Pomůžeme sousedům opravit střechu, 2. oni nás naučí péci koláč, 3. společně vytvoříme projekt komunitní pomoci dalším apod.), který má rovněž šanci cyklicky narůstat. Důležitá je při tom transformace negativních přístupů (hněv – odpuštění, nenávisť – porozumění, klep – ocenění, nadávání – pochvala, ubližování – uzdravování, diskriminace – praktikovat rovnost.¹²⁶

Je jasné, že v praktickém životě se určitému stupni násilí (*himsa*) nemůžeme vyhnout, zejména uvážíme-li všech šest druhů živých bytostí. Vždyť i pouhým dýcháním pácháme násilí na vzduchu a pitím na vodě a zapálením svíčky na ohni.¹²⁷ Nepřeberné množství džinistických spisů tak bylo věnováno vztahu mezi následky činů (*karma*) a násilím (*himsa*). Je třeba pochopit vnitřní záměr nebo úmysl, který se za vnější akci skrývá. Vždy je třeba se snažit o vnitřní rovnováhu mezi striktní doktrínou a praktickým životem. Když přechází mnich přes vodu, způsobí násilí (*himsa*) vodě, ale to neznamená, že mniši vodu nepřecházejí. Jinde zase

¹²⁵ Yogendra Jain, *Jain Way of Life*, Boston 2007, s. 13.

¹²⁶ *Ibid*, s. 14nn.

¹²⁷ Toto se snažili striktně dodržovat asketové a byli za to často nevybíravě kritizováni někdy i fyzicky napadáni.

matka vytrhne dítě z tlamy jedovatého hada, neboť tím zabrání většímu utrpení...

Např. Jašovidžajova argumentace¹²⁸ ohledně vztahu následku činů (*karma*) a násilím (*himsa*) se opírá o mnoho děl jeho předchůdců a ústí v rozlišování tří druhů násilí:

1. *Hetu himsa* – nastává jako důsledek činů konaných ze „světských důvodů“. Nemusí nutně zahrnovat úmyslné zabíjení, ale rozhodně neobsahuje vědomou ochranu života.

2. *Svarúpa himsa* – je důsledkem akcí při sledování *dharmy*.¹²⁹ Zde je třeba rozlišit, co smí dělat asketa (*sádhú*) a laik (*grihasta*). Pro laika, který neodvrhl materiální svět, jsou přípustné některé typy *svarúpa himsa*, zatímco pro asketu nikoliv. V obou případech by však nemělo docházet ke ztrátě života, ale naopak k jeho ochraně. Vyvarovat se *svarúpa himsy* je možné až na třinácté *gunastháně*.¹³⁰

3. *Anubandha himsa* – je výsledkem neomluvitelné ignorance. Životy jsou mařeny, zájem o jejich ochranu je nepatrný, pokud vůbec nějaký. Akce *anubandha himsy* se nedají považovat za součásti *dharmy*.

Hetu himsa a *anubandha himsa* jsou formy násilí, které vycházejí z toho, že jejich činitel ještě nemá v sobě úmysl (*bhava*) nenásilí (*ahimsa*).

¹²⁸ John E. Cort, *In Defence of Icon in Three languages: The Iconophilic Writings of Yasovijaya*, International Journal of Jaina Studies, Vol. 6, No. 2, Oxford 2010.

¹²⁹ *Dharmou* se zde nerozumí označení jedné ze šesti substancí (*dravja*), ale obecně chápané indické pojetí: nauka v nejširším slova smyslu. Pro džinisty je tato rozkolísanost terminologie velmi příznačná...

¹³⁰ Viz dále.

Pokud si tento úmysl osvojí, pak se může těchto forem *himsy* vyvarovat, ale páchání *svarúpa himsy* se vyhnout nemůže.¹³¹ Pak je negativní *karma* zanedbatelná, zejména v porovnání s nárůstem pozitivní *karmy* nebo zásluh (*púnja*). Jestliže jeho touhy (*raga*) a úmysly (*bhava*) jsou čisté, výsledkem je pouze postup na cestě k osvobození (*gunasthána*). Z toho vyplývá, že jsou dvě cesty ortodoxie i ortopraxe v džinismu. Cesta askety (*sádhú, múní*), kde se předpokládá maximální eliminace *himsa*, a cesta laika (*grihasta, šravaka, šraviki*), která není tak striktní, ale je stejně hodnotná. Na tomto se víceméně shodnou všechny džinistické směry.

Dobrou ilustrací tohoto přístupu je aforismus „Řezník a Ahimsak“. Řezník rozhází zrní a nastraží síť. Schová se a čeká... Jde kolem ahimsak, pochopí situaci, zapíská a vyplaší ptáky. Rozeberme si tu situaci. Řezník krmí (skutek soucitu), ale má v úmyslu zabít. Ahimsak připraví hvizdem hladové ptáky o potravu (mírná *himsa*), ale úmysl je jasný...

Slavný zakladatel Anuvrata movement¹³² Áčarja Tulsí (1914–1997) zmiňuje „Tři podmínky nenásilí“: 1. Nezabýjet ani neubližovat žádné živé bytosti ani akcí ani slovem ani v mysli a ani k tomu nikoho neinspirovat. 2. Šířit pozitivní hodnoty jako respekt, lásku, laskavost, soucit ke všemu živému. 3. Být vnitřně bdělí. Kdykoli a kdekoli, bdělí či

¹³¹ Samozřejmě s výjimkou askety na 13. *gunastháne*, kdy již nemá žádné tužby (*vitarağa*).

¹³² Hnutí malých slibů, tedy slibů laiků – viz dále.

spící, musíme si být vědomi sami sebe. Vše, co děláme, musíme dělat vědomě. Naše akce, slova i city by měly být pozitivní. To je nenásilí!

Asi nejslavnějším propagátorem i praktikem nenásilí v nedávné minulosti byl Móhandás Karamčand Gándhí¹³³ (narozen 2. října 1869, Pórbandar, Kathiawar, Britská Indie – zabit 30. ledna 1948, Nové Dillí, Indie), který rozlišoval dva typy nenásilí: 1. pasivní – žít a nechat žít, 2. proaktivní – žít a pomáhat druhým žít. Z toho vyplývá, že člověk nemůže stát mimo. Bránit život proti ohrožení silou může být aktem nenásilí (*ahimsa*). Tato provázanost je vystižena i formulí: živé bytosti jsou na sobě navzájem závislé, živé bytosti si navzájem slouží (*Parasparopagraho džívánám*¹³⁴).

O významu nenásilí pro celou indickou kulturu nejlépe svědčí skutečnost, že údajný Mahávírův výrok „nenásilí je největší *dharma*“ („*Ahimsá paramó dharma*“) si samozřejmým způsobem přivlastňují nejen buddhisté nebo hinduisté, ale i komerční sféra.¹³⁵

2. Pravda (*satja*)

Odmítám všechny nectnosti lži povstávající z hněvu, chamtivosti, strachu nebo bujaré zábavy. Nebudu lhát ani nutit druhé ke lži ani schvalovat lež druhých. Pokud budu živ, vyznávám, že se budu těmto

---

¹³³ Zvaný Mahátmá, tj. Velký duch.

¹³⁴ V anglických textech často překládáno jako „Compassionate living“ nebo „Live and let live“.

¹³⁵ Autor si zakoupil v Indii v roce 2010 košili a na krabici byl tento nápis dvojjazyčně!

hříchům (*pápa*) vyhýbat v mysli, řeči i těle.¹³⁶ Je pět postojů (*bhava*) v myšlenkách i činech, kterými se asketa drží na cestě pravdy. Jsou to: 1. vzdání se hněvu (*krodha prathjakhjana*), 2. vzdání se chamtivosti (*lobha prathjakhjana*), 3. vzdání se strachu (*bhirutva prathjakhjana*), 4. vzdání se bujarého veselí a frivolity (*hasja prathjakhjana*), 5. mluvení v souladu s písmy (*anuvīči bhašana*).¹³⁷

Také je třeba si povšimnout etymologie slova pravda (*satja*): *satja*.¹³⁸ *Sat* znamená bytí, realitu a je vlastně přítomným přičestím od slovesa být. *Ja*, nebo *jam* znamená podepírat, držet zachovávat. Složenina tedy znamená „to, co podporuje a zachovává bytí, to, co je pravdivé, skutečné důvěryhodné, hodnotné. Je to poněkud jiné chápání než např. české pravda, odvozené z přímého, správného směru (v protikladu je původně křivda),¹³⁹ nebo řecké *alétheia*, nezakrytost, doslova to, co není pohlceno řekou zapomnění Léthé.¹⁴⁰

Do povědomí rovněž vstoupilo Gándhího trvání na pravdě (*satja-graha*).

3. Nebrat, co nebylo dáno, nekradení (*asteja, ačaurja*)

¹³⁶ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 204.

¹³⁷ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. 258.

¹³⁸ A. A. Macdonell, *Sanskrit English Dictionary*, Asian Educational Services, s. 330–331.

¹³⁹ Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1971, s. 481.

¹⁴⁰ Kolektiv autorů, *Slovník antické kultury*, Praha 1974, s. 345.

Odmítám si brát cokoliv, co mi nebylo dáno, ať už ve vesnici nebo městě či lese, ať už málo nebo hodně, věc malou či velkou, živou nebo neživou. Nevezmu si nic, co mi nebylo dáno, ani k tomu nebudu nikoho navádět, ani nebudu s něčím takovým souhlasit. Pokud budu živ, vyznávám, že se budu těmto hříchům (*pápa*) vyhýbat v mysli, řeči i těle.¹⁴¹ Pět postojů (*bhavana*), které mají zaujmout asketové, jsou: 1. přebývat osaměle, např. v jeskyni v horách (*šunjagara*), 2. přebývat na pustém místě (*vimočítavása*), 3. přebývat na místě, kde není pravděpodobné, že pobyt někdo zakáže (*paroparodha karana*), 4. dbát na čistotu almužen (*bhajkšja šuddhi*), 5. nedebatovat se spoluaskety v termínech „moje-tvoje“ (*saddharma visamváda*).¹⁴² Těžko říci, jak to dělali, aby body 1.-3. nebyly ve střetu s body 4. a 5.

4. Čistota, zdrženlivost, celibát (*brahmačarja*)

Odmítám veškeré sexuální radosti jak s božskými bytostmi (*dév*), tak i lidmi nebo zvířaty. Nevydám se cestou sexuálních rozkoší ani k tomu nebudu nikoho svádět ani nebudu takové počínání schvalovat. Pokud budu živ, vyznávám, že se budu těmto hříchům (*pápa*) vyhýbat v mysli, řeči i těle.¹⁴³ Pět přístupů (*bhavana*), které vedou ke stabilizaci tohoto slibu, jsou: 1. odmítat poslouchat nebo číst vzrušující příběhy

¹⁴¹ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 205–206.

¹⁴² Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. 3.

¹⁴³ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 207–208.

o ženách (*striraga kathá šravana tjága*), 2. odmítat pohled na atraktivní části ženského těla (*tanmanohoranga*), 3. odmítat přemýšlet o někdejších radovánkách se ženami (*púrvaratnusmarana tjága*), 4. odmítat afrodisiaka a vzrušující nápoje (*vršťještarasa tjága*), 5. nelehá si do postele, která patří ženě nebo je jí blízko, je dotčena zvířetem nebo eunuchem ¹⁴⁴(*svašarira samskára*). Porušením tohoto slibu je sexuální kontakt skrze vášnivé vibrace duše (*pramatta jóga*). Opakem *brahmačarja* je *abrahma*, které se sestává ze sexuálního kontaktu (*maithuna*), který je nejintenzivnějším pocitem a je zodpovědný za špatné stavy zde i následně. Úplná sexuální čistota je možná jen u světců v bezdomoví. Uspokojení sexuálního hladu vysvětluje důležitost manželství. Džinističtí moralisté pokládají sexuální dychtivost vždy za špatnou na stupnici morálních hodnot: i sex s vlastní manželkou činí člověka krutým barbaram (*kušila tyagi*). Je tak sice níže než asketa (*muní*), ale výše než ten, kdo se válí v nezřízené bezuzdnosti. V praktickém životě to asi bez žen nejde, ale není důvod mít vztah mimo manželství.

5. Ne-vlastnění, nelpění na majetku (*aparigraha*)

---

¹⁴⁴ Ibid.

Odmítám veškeré ulpívání (*graha*), ať už malé nebo velké, na věcech živých i neživých.¹⁴⁵ Já sám nebudu na ničem ulpívat, ani k tomu vyzývat jiné ani nic takového nebudu schvalovat. Pokud budu živ, vyznávám, že se budu těmto hříchům (*pápa*) vyhýbat v mysli, řeči i těle.¹⁴⁶ Pojem *aparigraha* je vymezen negativně: *a* (ne) - *parigraha*. Podívejme se nyní na výraz *parigraha*. Etymologicky se sestává ze sanskrtského *pari* a *graha*. *Pari* znamená kolem, plnost, úplnost, oplývat apod. *Grahana* pak je vzít, uchopit, obdržet k vlastnění (osobu i věc). *Parigraha* je tedy přijetí, vzetí, obdržení do vlastnictví.¹⁴⁷ *Aparigraha* je pak negací tohoto přístupu. Někdy se používají ještě definice pozitivní. *Ičchá parimána* znamená „minimalizované množství (vlastnictví)“, *parigraha parimána* je „držení jistého množství“ a *parimíta-parigraha* je „regulované držení“. Tyto pojmy, které jsou si významem velmi podobné, naznačují, že podstatné není nevládnění vůbec ničeho, ale že je důležité, jaký postoj člověk k vlastnictví zaujme. Jestli na něm lpí (*murčá*), nebo ho pouze užívá. Tento moderní postoj zaujímá už *Tattvarthasutra*, uznávaná jak *švétambary* tak *digambary*,¹⁴⁸ když tvrdí:¹⁴⁹ lpění je vlastnění (*murččcha parigraha hai*).¹⁵⁰ A právě inter-

¹⁴⁵ Všechny sliby jsou formulovány formálně stejně, aby se daly snadno zapamatovat, jak to orální tradice vyžaduje.

¹⁴⁶ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 208.

¹⁴⁷ Kamla Jain, *Aparigraha-the Humane Solution*, Varanasi, Pařšvanátha Vidjapítha 2005, s. 61.

¹⁴⁸ Dvě hlavní skupiny džinistů: švétambarové mají mnichy bíle oděné, digambarové pak v důsledku rigorózně pojaté *aparigraha* jsou zcela nazí.

¹⁴⁹ Uma Swami, *Tattvarthasutra*, Hastinapur, Digambar Jain Trilok ShodhSansthan 2010, s. 250.

¹⁵⁰ *Ibid.*, s. 250.

pretace tohoto (subjektivního) lpění působí největší rozdíly v náhledu na *aparigrahu*. Již z nejstarších dob je znám příběh Gautamy, učedníka (*ganadhar*) Mahávíry, který nemohl dosáhnout osvobození (*móksa*), protože příliš lnul ke svému mistrovi. Až v den Mahávírovy *nirvány*,¹⁵¹ kdy toto lpění pominulo, i on obdržel *móksu*.¹⁵² Jinde pak¹⁵³ král Nami v rozhovoru s Indrou (v převleku) říká: „Hory zlata a stříbra velké jako Kailáš¹⁵⁴ neuspokojí lakotného člověka, jeho hamižnost je bez hranic jako vesmír“ (verš 48) a dále pak „Rozkoše jsou trny, které zraňují, rozkoše jsou jed, rozkoše jsou jako jedovatý had. Ten, kdo prahne po rozkoších, je neobdrží a nakonec špatně skončí. Strhne ho hněv, klesne pýchou, mámení mu zablokuje cestu,... (v. 53 a dále).¹⁵⁵ Právě toto lpění (*murčča*) v sobě obsahuje aktivity vedoucí k touze vlastnit, vedoucí k pocitu „toto je moje“. Už sama tato myšlenka je kořenem všeho zla. Neboť má-li člověk pocít „toto je moje“, pak musí tento svůj majetek bránit. Výsledkem obrany bude násilí. Násilí plodí lež. Pak spáchá krádež nebo se dopustí soulože¹⁵⁶ (soulož je uvedena nejspíš proto, aby se naplnilo porušení všech pěti *mahá vrata*, neboť tak, jak se naplnění *aparigrahy* pokládá za dodržení všech slibů – a je tudíž nejtěžší slib –, platí to i naopak). Ten, kdo takto jedná, přivodí na sebe různé druhy bolesti a utrpení v pekel-

¹⁵¹ Buddhistický termín, který džinisté rovněž používají pro stav *siddhi* neboli *móksu*.

¹⁵² Parvin K. Shah, *Jain Story Book*, Raleigh, Federation of Jain Association in North America 2005, s. 39.

¹⁵³ Hermann Jacobi, *Uttaradhjájanasútra*, Oxford 1895, s. 40.

¹⁵⁴ Posvátná hora všech Indů, pro džinisty známá také jako *Méru* nebo *Suméru*.

¹⁵⁵ Hermann Jacobi, *Uttaradhjájanasútra*, Oxford 1895, s. 40.

¹⁵⁶ Pujyapada, *Sarvarthasiddhi*, Madras 1992, s. 199.

ných oblastech. Ten, kdo si uvědomuje zla (*pápa*) takového „ubližování“ a zásluhy (*púnja*) „neubližování“, je velmi ostražitý při dodržování pěti velkých slibů.¹⁵⁷ Následuje detailní rozbor deseti vnějších a čtrnácti vnitřních druhů *aparigrahy*,¹⁵⁸ kterými se pro rozsah této knihy nemohu zabývat. Pro džinisty je to však velmi důležité a i moderní bohoslužebná kniha uznávaná všemi skupinami říká: „Vzhledem k lpění (na majetku) člověk páchá násilí, říká lži, krade, oddává se sexu a tíhne k neomezenému hromadění (majetku)“.¹⁵⁹ Hezky to také shrnul Mahátma Gándhí, když napsal: „Na světě je dost půdy k uspokojení potřeb všech lidí, ale není jí dost k uspokojení žádostivosti jediného člověka“.¹⁶⁰ Nevzdáme-li se tedy tohoto vnitřního lpění, je vzdání se majetku zcela neúčinné!¹⁶¹ Je docela dobře možné, že člověk nemá naprosto nic (třeba nahý digambarský mnich), a přesto má vnitřní lpění, které ho na cestě k osvobození (*gunasthána*) sráží na první stupeň (*mithjatva*, *mithjádrišti*). Džinistický mnich by měl vyloučit veškeré zalíbení i nezalíbení ve všem, včetně lidí. Ten, kdo se osvobodí od veškerého tíhnutí k vlastnictví, je schopen odmítnout všechn svůj majetek. Mnich, který nic nevlastní (ani vztahy), zahlédl cestu k osvobození.¹⁶² Toto tvrdé osvobození od veškerých pout bývalo

---

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid., s. 200nn.

¹⁵⁹ Sri Jinendra Varni, *Saman Suttam*, Varanasi 1993, s. 52 (sútra 140).

¹⁶⁰ Kalpana Jain, „Aparigrahaváda: doctrine of non-possession“, *Study notes V. 5.0, Select Papers on Jainism*, 2012, Volume I, s. 205.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Sri Jinendra Varni: *Saman Suttam*, Varanasi 1993, s. 53 (sútra 142).

často západními vědci špatně pochopeno a je považováno za sobecké či bezcitné.¹⁶³

Pro laickou obec jsou velké sliby nahrazeny malými sliby (*anu vrata*¹⁶⁴), tak aby bylo možné je dodržovat v běžném životě. Slib *aparigraha* je zmírněn na požadavek minimálního vlastnictví, které je poměrně detailně specifikováno. Je striktně omezeno vlastnění deseti druhů vnějšího vlastnictví¹⁶⁵ (půda, domy, stříbro, zlato, dobytek, zrní, služebnice, služebníci, oblečení, různé zboží jako nábytek apod.)¹⁶⁶ a je přidáno „pět nečestných prostředků, kterými se jistí lidé snaží obejít limity“, např. převedením majetku na manželku, snížením počtu pytlů zrní přesypáním do větších kontejnerů apod. Ale aby bylo naprosto zřejmé, že pouhá *aparigraha* není pro laickou komunitu finální meta, je ještě přidána povinná charita (*čatur vidha dána*) a záslužné činy (*púnja kšétra*). Mezi záslužné činy patří: 1. pořízení obrazů a soch (*džina bimba*), 2. postavení chrámů (*džina bhavana*), 3. vydávání knih (*džina agama*), 4. almužny mnichům, 5. almužny mniškám, 6. poskytovat širší „charitu“ mužům, 7. poskytovat širší „charitu“ ženám. Povinná charita (*čatur vidha dána*) je pak tato: 1. darování jídla (*áhára dána*), 2. ujištění o bezpečnosti, svoboda od strachu, slib nezastrašování (*abhaja dána*), 3. poskytnutí léků (*aušadha dána*), 4. podpora vzdělávání, vydávání knih (*šhástra dána*).¹⁶⁷ Takto široce pojaté

¹⁶³ Sinclair Stevenson: *The Heart of Jainism*, Oxford University Press 1915, s. 237.

¹⁶⁴ Viz dále.

¹⁶⁵ Padmanabh S. Jaini, *The Jaina Path of Purification*, Delhi 2001, s. 177nn.

¹⁶⁶ Z výčtu je jasné patrné, že se jedná převážně o komunitu obchodníků – viz dále.

¹⁶⁷ Dinesh Vora, *Terminology of Jainism*, Jain Universe 2011, dle abecedy.

charitě přikládají džinisté rozhodující význam pro jejich funkci ve vlastní komunitě i ve společnosti vůbec. Podle prof. Hampany¹⁶⁸ to byla právě takto pojatá vstřícná charita, hraničící se sebeobětí, která pomohla džinistické komunitě přežít v Indii i v těch fázích muslimské nadvlády, kdy buddhismus byl vytlačen. *Aparigraha* je inspirací mnoha velkým myslitelům. Mahátma Gándhí přišel s interpretací, že to, co lidé vyrábí, jim také částečně patří a nabádal průmyslníky a bohaté podnikatele, aby přestali být vlastníky a stali se správci, neboť cokoliv mi Bůh svěřil, to mu také nakonec jednou vrátím.¹⁶⁹

Sliby laika

Malé sliby (*anuvrata*)

Při pracovních činnostech a při údržbě domu je nemožné nezabíjet, zejména jednosmyslové džívy (hmyz apod.). Proto je tento slib zmírněn. Druhý slib, mluvit pravdu zmírněn není a slib nekradení rovněž není zmírněn. Čtvrtý slib je zmírněn tak, že člověk má vlastnit co možno nejméně, slib čistoty je zmírněn a je omezen pouze na jednoho partnera.

Podpůrné sliby (*guna vrata*)

¹⁶⁸ Přednáška na HTF UK dne 15. října 2013 – z poznámek autora.

¹⁶⁹ Kamla Jain, *Aparigraha – the Human Solution*, Varanasí, Paršvanátha Vidjapítha 2005, s. 89.

Cestovat by se mělo pouze v jistém rámci, pohyb za obchodem (jediným z hlavních zaměstnání džinistů) by měl být omezen.¹⁷⁰ Při výběru zaměstnání by měl být brán zřetel na to, aby člověk nebyl vystavován hříchu (*pápa*), zejména zabíjením živých tvorů. Člověk by neměl zbytečně množit *karmu*. To znamená nenabalovat další karmanovou hmotu např. jalovou zábavou či nejasnými vtipy.

Nejméně čtyřicet osm minut denně (tj. jeden muhurt) věnovat osobní relaxaci a sebekontrolu a ráno si stanovit denní limit svých aktivit a vystavování se *karmě*.

Občas žít jeden den jako mnich nebo mniška. Praktikovat toto co možno nejčastěji s výhledem, že se to může stát trvalým stavem (v indické kultuře obecně je mnišství stavem, do kterého se člověk uchyluje až poté, co splní své rodinné závazky). Dělit se o vše s druhými bez nároku na reciprocitu či ocenění (*nijanu*).

Plnění těchto velkých slibů (*maha vrata*) nebo slibů laika (*anu vrata*, *guna vrata*) nejčastěji brání:

1. Klam (*maja*): když činíš slib, mělo by to být pro zdokonalení tvé duše a ne, abys byl chválen nebo aby ses vytahoval.
2. Očekávání, ocenění (*nijanu*): děláme-li věci v očekávání nějaké odplaty odměny či vděku, jednáme špatně, protože ztrácíme hlavní smysl slibů – odstranění *karmy*.

---

¹⁷⁰ Mniši chodili 15 mil denně.

3. Chybná víra (*mithyatva*): je třeba věřit v osvobození (*mókša*). Sliby přijímáme verbálně, mentálně i fyzicky jinak nepřinesou prospěch.

Čtrnáct stupňů (*gunasthána*) k osvobození

Cesta duše (*džíva*) k osvobození (*mókša*) začíná v *nigodách*. Nejobecnější definice tohoto nejednoznačného pojmu je: to, co je vždy příbytkem bezpočetných duší, se nazývá *nigoda* (*nivásamanantánanta džívanam dadátiti nigoda*). Mohou být jemné (*sukšma*) nebo hrubé (*bádara*). Je jimi prostoupen celý vesmír, ale nepronikají do těl jiných bytostí (*džíva*). Některé se vymaní z podmínek *nigody* a postoupí do vyšších forem života (*čaturgati nigoda*), jiné naopak sestoupí do nižších forem než obyvatelé spodního světa (*naraka*) a zůstávají *nigody* trvale (*nišja nigoda*).¹⁷¹

Je třeba ještě jednou připomenout, že duše v tomto světě (*samsárin*) je vždy spojena s nějakou formou hmoty (*karma*). Osvobozená duše (*siddhi*) stoupá vlastní lehkostí na vrchol vesmíru (*lók ákáš*) a už se nikdy nemůže vrátit ani do světa¹⁷² (*lók*), ani do koloběhu znovuzrození (*samsára*). Neboť není možné, aby na osvobozené duši cokoliv ulpělo! *Nigody* tak nahrazují tyto ubývající duše. Jak již bylo řečeno v pojednání o spodním světě (*adholók*), 608 duší opouští *nigody* každých 6 měsíců a 8 okamžiků a stejný počet dochází osvobození (*mókša*), samozřejmě nikoliv na tomto kontinentu (*bharat kšétra*), kde v současném stavu světového cyklu (*kalčak-*

¹⁷¹ Mohan Lal Mehta, *Jaina Philosophy: An Introduction*, Bangalore 1998, s. 207nn.

¹⁷² Nemá tedy žádný smysl modlit se k osvobozeným duším, neboť ony nemohou žádným způsobem „vyslyšet“ modlitby.

ra) to není možné, ale na kontinentech, kde to možné je.¹⁷³ Na počátku čtrnáctistupňového procesu tedy máme duši, která se čerstvě vydělila z *nigody* a je úplně závislá na *karmě*, a na konci je osvobozená duše (*siddhi*). Sledujme nyní postupně tento proces.

1. Gunasthána (mithjádrišti gunasthána)

V tomto stádiu se nacházejí duše, které jsou schopny dojít osvobození (*bhavaja*) a které nejsou schopny dojít osvobození (*abhavaja*). Ty druhé pak setrvávají na tomto stupni trvale. Toto je nejnižší stádium, kde duše má všech 28 druhů zamlžující *karmy* (*mohanija karma*), která jí znemožňuje správné vnímání (*samjak daršana*), a správná víra (*samjak daršana*) je jí odporná, nepřemáhá vášně (*kašaja*). Nicméně za určitých okolností se může dostat přímo na 4. stupeň (*šréni*), a pokud se jí na něm podaří udržet, může postupovat dále. V opačném případě klesá zpět na 3., 2., a 1. stupeň.

2. Gunasthána (sasvadana samjag drišti gunasthána)

Zde se nacházejí duše po velmi krátkou dobu (od jednoho *samaja* po šest *avalika*) při sestupné cestě ze 4. stupně zpět na 1. stupeň, nicméně

---

¹⁷³ Samozřejmě se vnučuje otázka, jaká síla to všechno koordinuje, zajišťuje nebo kontroluje. Džinisté to však pokládají za samozřejmé danosti a zákonitosti tohoto věčného a nestvořeného vesmíru (*lók*) i nevesmíru (*alók*).

v ní zůstává jakási chuť či vzpomínka na vyšší stupně. Jsou to duše, které získaly na krátkou dobu (*muhurt*) správnou víru a vnímání (*samjak daršana*), ale znovu ji ztratily kvůli propuknutí vášní.

3. Gunasthána (*samjag mitja drišti gunasthána*)

V tomto stádiu se duše nacházejí ve smíšeném stavu víry a nevěry, správného i nesprávného vnímání. Zaslepenost a dokonalost jsou promíšeny jako tvaroh a cukr. Toto stádium má rovněž velmi krátké trvání. Duše buď kompletně odpadne a dostává se až na první stupeň, nebo se zotaví a postupuje vzhůru.

4. Gunasthána (*avirata samjag drišti gunasthána*)

V tomto stádiu může duše mít už první dva klenoty (*samjak daršana*, *samjak džhána*), ale nemá správné chování (*samjak čaritra*), a tudíž nemůže přijmout sliby (*vrata*). Je tedy v pozici, odkud může spadnout zpět až na první stupeň, anebo postupovat vzhůru, podle toho, jak potlačuje či podléhá vášním. Nicméně duše, která se jednou dostala na tento stupeň (*šréni*) musí dojít osvobození (*nirvána*, *mókša*), i když třeba za velmi dlouhou dobu.

5. Gunasthána (*dešavirat šravak gunasthána*)

Když duše získá dostatečnou sílu vůle setrvat na cestě duchovního a morálního rozvoje, přijme malé sliby (*anu vrata*) laika (*šravaka*, *šravikí*),

částečně odmítne hříchy (*pápa*) a získává sebekontrolu. Vzhledem k zatemňující *karmě* (*mohanija karma*) ale stále není schopna odvrhnout svět úplně, nýbrž jen částečně. Toto je nejvyšší stádium laika. K dalšímu postupu je třeba se stát asketou (*múní*).

6. Gunasthána (*pramata samjata gunasthána*)

V tomto stádiu duše úplně odvrhne svět, přijme velké sliby (*mahá vrata*), má úplnou sebekázeň a plné uvědomění, které však může být narušováno nedbalostí (*pramata*). Plně se podřizuje životu podle tří klenotů (*ratna traja*).

7. Gunasthána (*apramata samjat gunasthána*)

Pokud je na tomto stupni zcela odstraněna nedbalost (*pramata*), pak duše postupuje vzhůru, v opačném případě se vrací na stupeň 6. a tento proces se může opakovat velmi dlouho, třeba až do smrti nebo do nalezení cesty vzhůru (*šreni*). Během této páté *ara* sestupného (*avasarpini*) cyklu (*kal čakra*) duše nemůže dojít v našem světě (*bharat kšétra*) na vyšší stupeň.

8. Gunasthána (*apurva karan / nivriti badara gunasthána*)

Toto je počátek čisté meditace (*šukla dhjána*). Sice ještě povstávají mírné vášně, ale pomocí nižší myšlenkové aktivity (*adhahkarana*) se duše

dostává k nové myšlenkové aktivitě (*apúrvakarana*), která je bez-precedentní (*apurva*).

9. Gunasthána (anivriti badara gunasthána)

V tomto stádiu duše spěje k ještě větší čistotě a dostává se na pokraj osvícení. Další čištění je založeno na dvou žebřících (*šréni*). Jeden, potlačující *karmu* (*upašam*), který začal už na 8. stupni, a druhý ničící *karmu* (*kšapak*). Ty rozhodují o budoucí destinaci.

10. Gunasthána (sukšma samparaja gunasthána)

Toto je vysoké stádium čistoty duše. Zůstávají ale drobné zbytečky zatemňující *karmy* (*mohanija karma*) ve formě chtivosti či lakoty. Je-li toto překonáno, duše se dostává do stádia 11. nebo 12. Při potlačení (*upašam*) chamtivosti docílíme 11. stádia, při zničení (*kšaja*) stádia 12. Pouze *kšapak šréni* vede k *mókše*, *upašam šréni* nikoliv. Proto je třeba 11. stupeň přeskočit.

11. Gunasthána (upašant móha gunasthána)

Úplným potlačením všech vášní (*kašaja*) se duše dostává na krátký čas do tohoto stádia. Protože je to ale pouze potlačení a nikoliv odstranění, tak jakmile pomine, *karma* se opět projeví a duše klesá do nižších stupňů, třeba až do prvního! Nicméně má možnost na obnovu ještě v tomtéž životě.

12. Gunasthána (kšina moha gunasthána)

Duše, která je schopná zničit *mohanija karmu* na 10. stupni se dostává do tohoto stupně, přeskočením stupně 11., na který se duše dostává pouze potlačením (*upašam*). Jemnost tohoto rozlišení vynikne na praktickém příkladu: Duši zůstává např. zdánlivě zcela neškodná touha po osvobození (*mókša*). Ta se však nakonec, jako každé lpění (*kašaja*) stává překážkou a příčinou pádu. Duše, která se tomuto vyhne, získává téměř nejvyšší čistotu, stává se vševědoucí (*kévala džňána*) a veškerá zatemňující (*mohánija*) karma je zničena.

13. Gunasthána (sajogi kevali gunasthána)

Na tomto stupni je zničena veškerá zhoubná karma (*gháti karma*). Kromě tří klenotů (*ratna traja*) má duše veškeré mimořádné schopnosti (*virja*). Člověk se stává *sajóga kevalin* (odvržena všechna *gháti karma*), *kevalin*, *arhat*, *tírthankar*, *džina*. Zbývá mu pouze nezhoubná karma (*agháti karma*), která udržuje duši v těle a aktivity mysli, řeči a těla (*jóga*), které jsou však prosty vášní (*kašaja*). Tento stav může trvat krátce, nebo velmi dlouho. Tento stav se nachází na pomezí toho, co ještě může být popsáno slovy.

14. Gunasthána (ajógi kevali gunasthána)

Toto je poslední krátký stav, který trvá než by člověk řekl pět krátkých samohlásek. Zde ustávají i ty nejjemnější vibrace duše (*jóga*). Duše

opouští tělo (*nirvána, mókša, mukta*) a je vysvobozena z dalších narození a smrtí ve světě. Stává se osvobozenou duší (*siddhá*). Toho se dociluje nejvyšším typem meditace (*šukla dhjána*), který ústí do stavu naprosté vnitřní i vnější nehybnosti (*šailéši karana*). Tento stav je nevratný a neměnný a trvá stále. Z realistického hlediska (*niščaja naja*) je osvobozená duše (*siddha*) bez těla, a tudíž je nemožné ji vnímat. Avšak z hlediska *vjavahára naja* má tvar stínu trochu menší než poslední tělo (*čarama deha*). Dlí na vrcholku vesmíru (*lók*) v části nazývané *lókákáš* nebo *siddhášílá* za kterou začíná nevesmír (*alók*). Nicméně ví všechno, co se děje ve vesmíru i nevesmíru v minulosti, přítomnosti i budoucnosti.¹⁷⁴ Ovšem bez jakékoliv vazby na náš svět do něj nemůže žádným způsobem zasáhnout ani ho poučit. Toto je umožněno pouze *tírthankarũm* (viz dále).

Závěrem lze tedy říci, že duše, z hlediska svého duchovního vývoje se v prvních třech stádiích vyznačuje externí aktivitou a zabývá se převážně věcmi mimo ni. Je tedy duší extrovertní (*bahirátmá*). Od čtvrtého do dvanáctého stupně se stává introvertní (*antarátmá*) a více se zbývá sama sebou. Na posledních dvou stupních se stává dokonalou (*paramát-má*).

---

¹⁷⁴ Saraswathi Vijayakumar, *An Encyclopaedic Dictionary of Jaina Technical Terms*, Šravana-belagola 2009, s. 259–260.

5. Tírthankarové

Tírthankar znamená v sanskrtu „ten, kdo vytváří brod (*tírtha*)“, a umožňuje tak přejít ze *samsáry* do *móksi*. Je to duše, která na 13. *gunastháně* získala *karmu*, tvořící *tírthankara* (*tírthankara náma karma*). Ten se vrací na zem, obnovuje nauku (*džajn daršana*) a ustavuje společenství (*tírth*). V každém sestupném i vzestupném období je 24 *tírthankarů*.¹⁷⁵ V našem sestupném (*avasarpini*) cyklu byl prvním *tírthankarem* Rišaba (někdy Vrišaba) a posledním Mahávíra (asi 599 př. n. l. – 527 př. n. l.). Další *tírthankar* se narodí až v novém vzestupném (*utsarpini*) cyklu za více než 80 000 let a bude se jmenovat Padmanabh. V našem světě (*bharat kšétra*) se v současné *ara tírthankarové* již nemohou vyskytovat, ale ve světě Mahávidéha, kde trvá třetí *ara*, je dvacet *Viharman tírthankarů*,¹⁷⁶ kteří se narodili všichni ve stejný moment po *nirváně* 17. *tírthankara* našeho světa (*bharat kšétra*) Kuntunátha. Všichni společně přijali iniciaci (*díkša*)¹⁷⁷ po *nirváně* 20. *tírthankara* Bharat kšétry Munisuvrata. Všichni docílí *nirvánu* po *nirváně* sedmého *tírthankara* budoucího vzestupného období v našem světě (*bharat kšétra*) Udajnátha. Až všichni tito *tírthankarové* budou osvobozeni, další budoucí *tírthankarové* získají vševedění (*kevaladžňána*) v jiných částech Mahávidéhy. Toto je nepřetržitě trvající tradice od vždycky a navždy.

---

¹⁷⁵ Hastimal, *Jain Dharma ka Maulika Itihasa-Jain Legend*, Jaipur 2011, s. 19nn.

¹⁷⁶ Vinod Kapashi, *Jain Way of Life*, Ahmedabad 2012, s. 92nn.

¹⁷⁷ Viz dále.

Pravidlem je, že minimální počet *tírthankarů*, kteří vždy musí existovat, je dvacet a jejich počet může stoupnout až na 170. Uvádím to zde jako další příklad toho, že džinismus může analyzovat prvky své nauky takřka do nekonečných rozvětvení a západní člověk se nemůže ubránit myšlence, k čemu to slouží a za jakým účelem se to provádí.

Nejobsáhlejším zdrojem o životě *tírthankarů* je Hemačandrova *Trišastišalakapurusačaritra* a Dr. Shugan Jainem vydaná Hastimalova *Jain Dharma ka Maulika Itihasa – Jain Legend*, odkud budu v dalším čerpat nejvíce. Nejstarším zdrojem je Ačarangasutra a Kalpasutra, které však nepojednávají o všech *tírthankarech*.

Tírthankarové jsou postavy vysoce stylizované, jejich životy probíhají podle určitých neměnných zásad, stejně tak jako jejich zpodobení. Zobrazení se buď v poloze *kajótsarga*, což je stoj spatný s rukama mírně od těla (obr. 12) nebo v lotosovém sedu (*padmāsana*). Na hrudi má každý *tírthankar* posvátnou ozdobu v podobě stylizovaného květu (*šrívatsa*) a na podstavci svůj specifický symbol (*lančana*). Je buď zcela nahý se sklopenými očima (podle digambarské tradice) nebo oblečený jako král (podle švétambarské tradice). Také má každý svoji specifickou barvu.

V následující tabulce je 24 *tírthankarů* našeho sestupného cyklu s některými charakteristickými údaji.

jméno	symbol	barva	strom	Jakša, jakší	místo nirvány
-------	--------	-------	-------	--------------	---------------

1	Rišaba-Adináth	býk	zlatá	banijan	Gomukha, Čakresvarí	Aštapád (Kailáša)
2	Adžináth	slon	zlatá	šala (shorea robusta)	Mahajakša, Adžitabala (Rohini)	Šikhardží
3	Sambhavanáth	kůň	zlatá	prajala (Buchanania latifolia)	Trimukh, Pradžňapti	Samet Sikhar
4	Abhinandanáth	opice	zlatá	prijangu (Panicum Italicum)	Jakšešvar, Vadžra Šankal (Najaka, Kalika)	Šikhardží
5	Sumatináth	koliha, červená husa	zlatá	šala	Tumburu, Vadžrakuša (Mahákálí, Purušadatta)	Šikhardží
6	Padmaprabha	lotos	červená	čatra	Matang, Aprati (Kušuma, Šjama, Manovega, Manoguptí)	Šikhardží
7	Suparšvanáth	svastika	zlatá, smaragdová	širíš (Albizia lebeck)	Vidžaj, Purušdatta	Šikhardží
8	Čandraprabha	měsíc	bílá	naga	Adžit, Manovega, Vidžaja, Bhirkuti	Šikhardží
9	Pušpadanta	krokodýl, ryba	bílá	sali	Barhama a Kálí, Adžita, Sutaraka, Mahákálí	Šikhardží
10	Šitalnáth	kalpavrikša, šřivatsa	zlatá	prijangu	Brahamešvar, Džvalamalíní	Šikhardží
11	Šrejansanáth	nosorožec	zlatá	tanduka	Kumar a Mahákálí, Jakšet, Manavi, Išvara, Gauri	Šikhardží
12	Vasupúdzja	kráva	rumělka	patala (Bignonia sauveolens)	Šanmukh a Gori, Kumara, Čanda, Gandhari	Čampapuri
13	Vimalnáth	prase, kanec	zlatá	džambu (Eugenia jambolana)	Patal a Gandhaerí, Šanmukha, Vidita, Vairotí	Šakhardží
14	Ananthnáth	dikobraz, sokol	zlatá	ašoka	Kiner, Veroti, Patala, Ankuša, Anantamati	Šikhardží
15	Dharmanáth	vadžra, hromový klín	zlatá	dadhiparna (Clitoria ternatea)	Kinpuruš, Anantmali, Kinara, Kandarpa, Manasi	Samet Sikar
16	Šantináth	gazela	zlatá	nandi (Cedrela toona)	Garuda a Manasi, Nirvani, Kimpuruša, Mahamanasi	Šikhardží

17	Kunthunáth	kozel	zlatá	bhilaka	Gandharva a Mahamansi, Bala, Vidžaja	Samet Sikar
18	Aranáth	ryba, znak nandávarta*	zlatá	amba (mango)	Kubéra a Džaja, Jakšeta, Dhana, Kendra, Adžita	Šikhardží
19	Mallináth	kalasa, nádoba na vodu	modrá	ašoka	Varuna a Vidžaja, Kubera a Dharanaprija, Aparadžita	Šikhardží
20	Munisuvrata	želva	černá	čampaka (magnolia champaca)	Bhrakuti a Aparadžita, Varuna, Naradatta, Bathurupini	Šikhardží
21	Naminátha	modrý lotos	žlutá, smaragdová	bakula (mimusops elengi)	Gomedh, Bahurupani, Bhrikuti, Gandhari nebo Šamundi	Šikhardží
22	Nemináth	mušle	černá	vetasa	Paršva a Kušmandi, Gomedha, Ambika, Sarvahna	Girnár
23	Paršvanáth	had	modrá	dhataki (Woodfrodia fruticosa)	Dharendera a Padmavati, Paršvajakša	šikhardží
24	Mahávira	lev	žlutá	teak	Guhuk a Sidhjáni, Matanga, Siddhajiká	Parva Puri

* 178

Jsou také známa jména 24 *tírthankarů* budoucího vzestupného období. První bude Padmabhav, někdejší král Šrénika¹⁷⁹ (558 př. n. l. – 491 př. n. l.). I mezi dalšími bude řada významných postav nejstarších indických dějin. Také se často uvádí 20 *tírthankarů* z oblasti Mahávidéhá. Prvním je Simandhar, jehož symbolem je rovněž býk jako u Rišaby, prvního *tírthankara* na zemi (*bharat kšétra*). Můžeme zde tedy sledovat nejrůznější „sprízněnost“ či „provázanost“ napříč světy (*dvípa*), jednotlivými

¹⁷⁸ Jakási svastika, stylizovaná do mandaly.

¹⁷⁹ Podle buddhistických zdrojů Bimbisára.

zrozeními, symboly (*lančana*) i náboženstvími (před-indická, šramanová, védská).

Podívejme se nyní na jednotlivá stádia v životě (každého) *tírthankara*.¹⁸⁰

Pět hlavních životních etap tírthankara (*panča kaljanak*)¹⁸¹

Indra a božské bytosti (*déva*) slaví každou tuto významnou událost (*panča mahá kaljána*). Podobně i praktikující džinisté slaví těchto pět významných událostí v životě *tírthankara*.

1. Vstup duše do lůna (*čjavana kaljanak*)¹⁸²

Toto je událost, kdy duše *tírthankara* vstoupí do matčina lůna. Po početí má matka 14 významných snů, digambarové, jedna ze dvou hlavních podskupin džinistů, věří, že snů je šestnáct.

2. Narození (*džanma kaljanak*)

Po narození vezme král bohů Indra dítě na horu Méru a provede obmytí (*abhíšéka*), které se pak rituálně provádí se sochami v chrámu.

3. Iniciace (*díkšá kaljanak*)

¹⁸⁰ Jejich historicitu ponechávám zatím stranou; to bude pojednáno v části historické.

¹⁸¹ Parvin K. Shah, *The First Step of Jainism*, Boston 2005, s. 32nn.

¹⁸² Vše bude podrobně vysvětleno u Mahávíry, 24. *tírthankara* tohoto sestupného cyklu.

Při iniciaci do mnišského řádu se adept zřiká světa, vzdává se veškerého světského majetku, včetně oděvu (u *dīgambarū*) a včetně všech vztahů (neboť ty vyvolávají *kašaja*). Přijme velké sliby (*mahá vrata*) a dostává se na šestou *gunasthānu*.

4. Vševedoucnost (kevaladžňána kaljanak)

Nastává tehdy, když se *tírthankar* zbaví veškeré zhoubné *karmy* (*ghátikarma*) na 13. *gunasthānē*. Božské bytosti (*déva*) mu pod vedením boha (*déva*) Kubéry¹⁸³ postaví svaté shromaždiště všech (*samavasarana*). Tam se shromáždí nebeské bytosti (*déva*), lidé (asketi i laici) a zvířata a *tírthankar* tam pronese své první kázání. Obnoví společenství (*tírth, sangh*) a káže džinistickou nauku (*džajn daršana*) a cestu k osvobození (*mókša marg*). *Dévové* na něj sypou pět významných věcí. *Samavasarana* připomíná horu Méru a je rozdělena na sekce vyhrazené jednotlivým skupinám posluchačů.

5. Odchod do nirvány (nirvána kaljanak)

Toto je událost, kdy se *tírthankar* zbaví zbývajících čtyř druhů nezahubné *karmy* (*aghāti karma*), je osvobozen z cyklu zrození (*samsára*) a stává se osvobozenou duší (*siddha*). Protože v tomto stádiu už nemůže nijak ovlivňovat svět, jsou *siddhové* v *Namokar mantře* řazeni až za *arihanty*.

---

¹⁸³ Je třeba znovu připomenout, že božské bytosti, obyvatelé horního světa (*déva*) se sami nachází pouze na 4. *gunasthānē* a po odžití své dobré *karmy* (*púnja*) se musí narodit jako lidé, aby mohli usilovat o osvobození (*mókša*). Většina budoucích *tírthankarū* přichází z desátého nebe.

Osvětleme si nyní tyto kroky a všechny souvislosti na posledním, tedy 24. *tírthankarovi* Mahávírovi.

24. *tírthankar* Vardhamáno Nattaputtó Mahávíra

Mahávíra, sanskrtsky velký hrdina je posledním *tírthankarem* tohoto sestupného období, a tedy obnovitelem džinistického společenství (*tírth, sangh*) a hlasatelem nauky (*džajñ daršana*). Informace o jeho životě a působení poskytuje Bhadrabáhuova Kalpasutra, napsaná asi 150 let po Mahávírově *nirváně*. Datum jeho narození je nejasné. Nejstarší datum uvádí některé digamberské zdroje na rok 659 př. n. l., nejmladší prof. H. Jacobi 477 – 6 př. n. l. Úskalí datování ukáže následující příklad. Podle nejuznávanějších švétamberských spisů Mahávíra zemřel 470 let před začátkem éry Vikrama podle digambarů 605 let před érou Saka. Obojím propočtem vychází shodně rok 527 př. n. l. Víme, že Mahávíra žil 72 let, tedy narození vychází kolem roku 599. Toto se zdá být velmi jisté, neboť tradice švétambarů a digambarů se shodují jen zřídka.¹⁸⁴ Ale podle Hemačandry (zemřel 1125), slavného básníka, znalce sanskrty i prákrty, zdroje rovněž důvěryhodného, Mahávíra zemřel 155 let předtím, než nastoupil na trůn Čandragupta Maurjovec. Z toho vyplývají data 567 – 487 př. n. l. Někteří vědci podporují tuto teorii. Jisté se zdá být pouze to, že byl starší současník Buddhův, i když se nikdy nesetkali.

---

¹⁸⁴ Tak uvádí datum i Keith Crim, *The Perennial Dictionary of World Religion*, New York 1989, a Encyclopedia Britannica.

Nás však budou více zajímat religionistické charakteristiky jeho působení.

Předchozí zrození

Kdysi dávno venkovan Nahasára šel sbírat dříví do lesa a potkal tam hladového a žíznivého mnicha, který ztratil cestu. Pomohl mu a mnich mu na oplátku dal náboženské poučení a ukázal mu cestu k sebezdokonalování. Výsledkem bylo, že Najasára obdržel správnou víru (*samjak daršana*) a omezil tak počet svých dalších zrození na 26.¹⁸⁵ Následně se zrodil v prvním nebi (*saudharma kalpa*), poté jako Maríči, syn Bharaty a vnuk prvního *tírthankara* Rišaby, ke kterému se přihlásil jako učedník a který mu předpověděl, že se stane dvacátým čtvrtým *tírthankarem*. Tak je tedy propojen první a poslední *tírthankar*. Pak se téměř pravidelně střídalo zrození v některém nebi nebo jako bráhman. V 18. zrození se narodil jako Vasudéva Triprišta. Měl tmavou *lejšu*, zabil Prativasudéva¹⁸⁶ Ašvagríva, čímž naakumuloval zhoubnou *karmu* a narodil se jako obyvatel sedmého pekla. V dalším zrození se narodil jako lev. To není v džinismu žádné vyznamenání, je to dravé zvíře, které zabíjí.¹⁸⁷ Pak si trochu polepšil a narodil se ve čtvrtém pekle, poté jako *čakrvarin*,¹⁸⁸ od-

---

¹⁸⁵ Tomu samozřejmě muselo předcházet nespočetné množství zrození, než se duše (*džíva*) dostane z *nigody* do horního světa...

¹⁸⁶ Viz pojednání o 64 významných postavách (*tršastišalaka puruša*) v džinismu.

¹⁸⁷ V džinistických chrámech je časté zobrazení asketů, kteří jsou v tak vysokém stupni meditace, že jim žere rameno lev, krev stéká a oni stále nepohnutě nezúčastněně sedí...

¹⁸⁸ Bude také probráno u 64 význačných postav (*tršastišalaka puruša*).

kud se opět dostal mezi nebeské obyvatele a jako král Nandana obdržel *tírthankara náma karma*, tj. *karmu*, která zaručuje příští narození jako *tírthankar*. Tomu předcházelo Nandanovo odmítnutí královské nádhery. Pod vlivem kázání potulného kazatele Pottiláčarji přijal iniciaci (*díkša*) a po velice dlouhé době, vyplněné pústy a odříkáním a vzhledem k jeho speciálnímu odhodlání stát se *arihantem* se mu dostalo již zmíněné *karmy tírthankara*. Není v tom tedy žádné osobní rozhodnutí, žádné kristovské odhodlání pomoci lidem, jak by se mohl domnívat evropsky vzdělaný člověk, ale pouze specifické, do nejtěsnějších detailů propracované působení *karmy*, jak mi v obsáhlých diskusích vysvětlil Dr. Šugan Jain.¹⁸⁹ Otázka svobodné vůle v džinismu, stejně jako v buddhismu je velmi složitá a podobá se obdobným diskusím v matematice, zda existují, či neexistují náhodná čísla. Pro všechny události v životě *tírthankarů* uvádí džinistické prameny vždy velmi podrobně konstelaci nebeských těles, tedy vše závisí na nebeském řádu (*ritu*), který je bez počátku a bez konce a o jehož fungování se nijak nediskutuje a který by určitým způsobem snad mohl naznačovat něco, co se možná může vymykat působení *karmanového* zákona.

Pět význačných událostí (*panča kaljánaka*) v životě Mahávíry

---

¹⁸⁹ Poznámky autora, Dillí 2010.

1. Vstup Mahávírovy duše do lůna (*čjavana kaljanak*)

Zbývalo už pouhých 76 let do konce třetí *araky* současného sestupného časového cyklu (*avasarpíní*), tedy tak říkajíc na poslední chvíli, když šestý den světlé části měsíce *ašadha*, když měsíc byl v konjunkci *uttarafalguní*,¹⁹⁰ opustila Nandanova duše desáté nebe (*pranata*) a vstoupila do lůna Dévanandy, ženy bráhmana Rišabhadatty. Stalo se to poblíž města Kundapura v království Vidéha. Dévananda měla v polospánku čtrnáct významných snů a její muž je vyložil tak, že porodí syna, ze kterého se stane významný znalec véd.

Jenomže král bohů Indra (Šakra, Šakrendra) řekl, že *tírthankar* se nikdy nenarodil z rodiny nízké, degradované, chudé, žebrácké nebo bráhmanské,¹⁹¹ ale z čistého rodu (*gótra*), a že je jeho povinností zajistit přenesení plodu do čistého lůna *kšatrijské* ženy.¹⁹² A tak vyslal nebeskou bytost (*dév*) Hariganagaméšiho, aby plod přenesl. Po 82 dnech v lůně *bráhmanské* ženy Dévanandy byl plod přenesen do lůna *kšatrijské* ženy Trišaly. *Sthanamgasutra* popisuje deset neobyčejných událostí džinismu¹⁹³ a ukradení plodu z lůna uvádí na druhém místě. K tomu Dr. Šugan Jain dodává, že mnoho věcí, uváděných v indické literatuře, pokládáných

¹⁹⁰ Většina Mahávírových *kaljanak* proběhla v této konstelaci.

¹⁹¹ Hermann Jacobi, *Kalpasútra*, Oxford 1884, s. 225.

¹⁹² Jistě se za tím dá vysledovat řevnivost mezi džinisty a bráhmany podobně jako při volbě Mahávírových učedníků (*ganadhara*), jak bude ukázáno později. I když tam bude možno poukázat na fakt, že pouze bráhmani znali vědy.

¹⁹³ Hastimal, *Jain Dharma ka Maulika Itihasa – Jain Legend*, Jaipur 2011, s. 226nn.

vědci za nemožné, se se stoupajícími znalostmi člověka ukázaly jako proveditelné.

Po ukradení plodu Devanada viděla, jak čtrnáct snů uniká jejími ústy. Probudila se a hořce naříkala. Královna Trišala měla 14 významných snů a radovala se, protože věděla, že se jí narodí *tirthankar* nebo *čakrvarťin*. Při položení obou událostí vedle sebe je pěkně vidět, jak stejná událost může pro jednoho znamenat absolutní blaho a pro jiného nezměrný žal. I to je důvodem, aby mnich nelpěl na ničem. Že to v praxi není tak snadné, vidíme na životě samotného Mahávíry. Protože Máhávíra měl již v lůně matky jasnozřivost (*avadhidžňána*), viděl, že matka trpí jeho pohyby, přestal se hýbat. To však matku vyděsilo v domnění, že něco není v pořádku, a tak se opět pohnul a matka byla šťastná. Když viděl matku šťastnou, řekl si, že pokud budou rodiče živi, nezarmoutí je a nepřijme iniciaci (*díkša*) a nevytrhne si vlasy! Tato ambivalence provází *šramanské* systémy stále a jejich případná striktnost bývá často napadána jako absolutní egocentrismus. V kontextu bohaté džinistické charity, stavbě nemocnic apod. je však tento častý argument irelevantní.

Čtrnáct (podle digambarů šestnáct) snů matky Trišaly

1) Slon (gadžvar): Ohromný divoký slon se čtyřmi kly a se všemi znaky vznešenosti. Výklad: narodí se jí dítě výjimečného charakteru

(*tírthankar* nebo *čakrvartí*). Čtyři kly znamenají, že povede duchovní vůz o čtyřech složkách (*sádhú, sádhví, šravaká, šravikí*).

2) Byk (*rišaba*): Skvělý, s majestátným hrbem. Měl zářivou měkkou srst, rohy skvělé, ostře zašpičatělé. Výklad: její syn bude hluboce náboženský, velký duchovní učitel, bude kultivovat náboženství.

3) Lev (*sinh*): Lev byl skvělý, drápy a zuby ostré, ocas dlouhý. Sestupoval směrem k ní a vstoupil jí do úst. Výklad: její syn bude mocný a silný jako lev. Bude nebojácný, všemocný a schopný vládnout světu.¹⁹⁴

4) Bohyně bohatství (*lakšmí déví*): Bohyně bohatství, prosperity a moci. Seděla na lotosu, měla mnoho náhrdelníků z perel a smaragdů a girlandy zlata. Přes ramena jí visely krásné náušnice. Výklad: její syn se bude těšit velkému bohatství a nádheře. Bude *tírthankarem* a nejvyšším dobrodincem všech.

5) Girlandy (*pušpa mala*): Pár nádherných girland sestupoval z oblohy. Voněly různými vůněmi květů různých období. Celý vesmír byl naplněn jejich vůní. Výklad: vůně učení jejího syna se rozšíří po celém vesmíru a všichni ho budou respektovat.

6) Úplněk (*čandra*): Byl plný slávy, zářil jako hvězda, probudil lilie k plnému květu. Výklad: dítě bude mít dobrou fyzickou kondici, bude potěšením všem živým bytostem ve vesmíru. Zmírní utrpení všech živých bytostí. Přinese světu mír.

---

¹⁹⁴ Trochu posunuté pochopení...

7) Slunce (*súrja*): Slunce svítí a ničí veškerou temnotu. Zářilo jako plameny lesního požáru. Vyšlo a učinilo přítrž všem aktivitám, kterým se daří v noci. Výklad: její syn bude mít nejvyšší poznání a rozptýlí tmu falešných představ. Jeho učení zničí veškerý hněv, chamtivost, ego, žádostivost a pýchu u všech živých bytostí.

8) Prapor (*dhvadž*): V jemném vánku letěl prapor na zlaté žerdi a poutal veškerou pozornost. Výklad: její syn ponese prapor náboženství. Obnoví náboženský řád v celém vesmíru.

9) Karafa (*kumbha*): Zlatá váza, naplněná čistou vodou. Velmi krásná, ozdobená girlandami. Výklad: její syn bude dokonalý ve všech ctnostech a bude plný soucitu se všemi živými bytostmi. Bude nejvyšší náboženskou osobností.

10) Lotosové jezero (*padma sarovar*): Tisíce lotosů pluly na jezeře a otvíraly se při dotyku slunečních paprsků. Voněly velmi příjemně. Výklad: její syn nebude ovládán světem, bude pomáhat osvobodit živé bytosti, uvězněné v cyklu života a smrti (*samsára*).

11) Oceán (*sagar*): Jeho vody se dmuly ve všech směrech do obrovské výšky. Vítr foukal a tvořil vlny. Výklad: její syn bude mít klidnou a vyrovnanou osobnost. Získá nekonečné chápání a vědění a unikne životu světa, což je oceán narození a smrti. To povede jeho duši do stavu *mókša*.

12) Nebeské vozidlo (*vimán*): Toto vozidlo se vznášelo podle zvuků nebeské hudby. Bylo naplněno příjemnou vůní a duchovním

aroma. Výklad: všechny nebeské bytosti budou respektovat, uctívat a vzdávat chválu duchovním postupům jejího syna.

13) Hromada drahokamů (*ratna ráši*): Směs všech druhů drahokamů, byly navrženy po celé zemi a osvětlovaly celou oblohu. Výklad: její syn bude mít nekonečné ctnosti a moudrost a obdrží nejvyššího ducha.

14) Oheň bez kouře (*nirdhuma agni*)

Obrovský oheň hořel, ale nevydával žádný kouř. Výklad: její syn zreformuje a obnoví náboženský řád. Odstraní slepou víru a ortodoxní rituály. Spálí a zničí veškerou svou *karmu* a obdrží spasení (*mókša*).

15) Pár ryb (*minajugal*): Její syn bude extrémně krásný. Tento sen uvádějí pouze digambarové.

16) Vznešený trůn (*simhásan*): Její syn bude mít velmi vysoký duchovní status. Tento sen uvádějí pouze digambarové.

Období těhotenství zdárně proběhlo. Džinisté počítají pobyt plodu v lůně Dévanandy jako 26. narození a narození z Trišaly jako 27. Třináctý den jasné poloviny měsíce Čětra pod konstelací *uttarafalungi* Trišala porodila syna.

2. Narození Mahávírovo (*džanma kaljanak*)

Bohové (*déva*) sypali z oblohy pět význačných věcí, božské světlo a mír naplňovaly celý svět. 56 nymf (*dikkumáří*) a božských králů (*dévend-
ra*) slavilo narození Mahávíry. Šakra (Indra) provedl obřadné obmytí na hoře Méru spojené s mnoha zázraky, vykonanými malým Mahávírou.¹⁹⁵ Král Siddhárta,¹⁹⁶ manžel Trišaly, propustil vězně, rozdál bohaté dary a celé království slavilo deset dní v neutuchajícím veselí a radosti. Dvanáctý den po narození svolal otec rodinu a přátele k obřadu pojmenování. Všichni řekli: „Od toho času, kdy vstoupil do matčina lůna, jsme měli všichni hojnost bohatství. Ať se tedy jmenuje Vardhamana.“¹⁹⁷ Bohové ho nazvali Mahávírá¹⁹⁸ a v Písmech je Šramana (*samana*), protože se vzdal veškerého lpění.

Ohledně místa narození nepanuje mezi vědci jednota. Někteří uvádějí Vaišálí, jiní Kundapura, další Kšatrijakunda, Magadha či Videha. Ačarangasutra,¹⁹⁹ nejstarší spis, ovšem uznávaný pouze švétambary, uvádí Videha, stejně tak i Kalpasutra. Snad jsou to obojí předměstí Videhy. Mahávírův otec se jmenuje Siddhárta, případně Šrejámsa nebo Jašasví, matka je Trišala nebo Videhadina či Prijakaríní.²⁰⁰ Matka a pět chův se staraly o malého Mahávíru s komfortem hodným králova syna.

¹⁹⁵ Hemačandra, *Trišastišalakapurušačaritra*, Baroda 1962, svazek VI, kniha X, s. 28nn.

¹⁹⁶ Nijak nesouvisí s Buddhou.

¹⁹⁷ Ze sanskrtu: rostoucí, úspěšný, prosperující.

¹⁹⁸ Velký vítěz.

¹⁹⁹ Hermann Jacobi, *Ačarangasútra*, Oxford 1884, s. 189nn.

²⁰⁰ Vzhledem k tomu, že písmo *devanagari* nerozlišuje malá a velká písmena, někdy mohou být i pouhé atributy považovány za jméno.

Již v dětských hrách vynikal šarmem a silou. Když mu bylo asi osm let, hrál s ostatními dětmi hru *samkuli*. Když to viděl Indra, řekl, že Mahávíra je tak silný, že ho nemohou porazit lidé ani bohové. Jeden z bohů to chtěl zpochybnit, změnil se na jedovatého hada a vmísil se mezi děti. Ty začaly se strachem utíkat, ale Mahávíra hada vzal a levou rukou odvrhl pryč. Podle jiných verzí ho opatrně odložil do trávy. Při další hře (*timdusaka*) dva hoši běží ke stromu a ten, který prohraje, pak vezme vítěze na koně a utíká s ním zpět. Jeden bůh (*déva*) se proměnil ve chlapce, prohrál s Mahávírou běh, a když ho nesl na koni, proměnil se v obra. Všichni chlapi byli ohromeni hrůzou, ale Mahávíra se neza-lekl, praštil obra do hlavy pěstí takovou silou, že se rázem scvrkl v trpaslíka. Padl před Mahávírou na zem, prosil za odpuštění a kajícně doznal, že Indra měl pravdu. Mahávíra je totiž *tírthankar* a jeho síla je nesrovnatelná s kýmkoliv (člověk, *déva*, *náraka*, Indra, *čakrartí* atd.). Je to tím, že má naakumulovanou sílu skutků mnoha předchozích zrození.²⁰¹

Když přišel čas, aby se vzdělával, vzal na sebe Indra podobu Bráhmana a zkoušel Mahávíru. Z jeho odpovědí pak napsal knihu *Aindra Vjakarana*.

Když přišel čas, rodiče vybrali pro Mahávíru nevěstu. Neměl sice zálibu ve smyslových požitcích, ale, jak si předsevzal v matčině lůně, nechtěl rodiče zarmoutit, a tak se oženil s Jašodou. S ní měl dceru *Prijaršanu*. Provdala se za Džamáliho, který se stal heretikem, zemřel bez

---

²⁰¹ Hastimal, *Jain Dharma ka Maulika Itihasa – Jain Legend*, Jaipur 2011, s. 272nn.

pokání a stal se hříšným bohem (*Kilvisak*). Digambarské texty toto popírají.

Mahávírovi rodiče byli následovníci Paršvy.²⁰² Ve vysokém věku se rozhodli pro očistu *salékhanou*, dobrovolnou smrtí hlady, o které bude pojednáno dále. Znovu se narodili ve 12. nebi, pak se narodili v Mahávidhá a nakonec došli osvobození (*mókša*). Mahávírovi bylo tehdy 28 let, splnil, co si předsevzal vůči rodičům, a tak požádal svého staršího bratra Nandívardhanu o dovolení k odchodu do bezdomoví. Ten ho žádal ještě o dvouletý odklad. Mahávíra souhlasil, nicméně se tou dobou již vyhýbal všem požitkům a dodržoval asketické zásady. Když dosáhl věku 30 let, požádali ho bohové (*lókantika déva*), aby přijal iniciaci (*díkšá*) a ustavil náboženský řád (*tírth, sangh*) pro dobro všech živých bytostí.

3. Inicie Mahávíry (*díkšá kaljanak*)

Nandívardshana nařídil obrovské přípravy na oslavu Mahávírovy iniciace, čtyři druhy bohů a bohyň přijeli na svých *vimánech*, vykoupali a naolejovali Mahávíru a ozdobili ho jako strom kalpa (*kalpavrikša*). Na nošítkách ho donesli do zahrady Džňátkhanda, kde pod ašókovým stromem si pěti hrstmi vytrhl všechny vlasy. Přijal sliby askety a obdržel zvláštní schopnost (*mahah parjavadžňána*), která mu umožnila poznat vnitřní pocity všech živých bytostí.

---

²⁰² 23. *tírthankara* – viz dále.

Po třinácti měsících putování uvízne poslední pruh látky (*dévadusja*) v trní a Mahávíra putuje úplně nahý (*ačéla*). Tolik *Kalpasutra* i *Ačarangasútra*. Pozdější legendy mluví ještě o tom, že se rozdělil o poslední pruh s chudým bráhmanem, což se samozřejmě nevylučuje.

Nyní přichází období útrap. Předchozí popisy zázračných schopností na hoře Méru nebo při dětských hrách mají možná ukázat, že tyto útrapy Mahávíra snáší záměrně a dobrovolně, nikoliv proto, že mu nic jiného nezbývá, nebo dokonce ze slabosti. Vždyť měl nepřekonatelnou sílu a znal smýšlení všech živých tvorů.

Hned když stál v meditaci před městem Kumaragrama, přišel za ním pastýř, který chtěl pohlídat krávy. Mahávíra mlčel, a tak pastýř odešel. Po návratu tam krávy nebyly. Šel je hledat, ale ony se mezitím vrátily. Chtěl bičovat Mahávíru, ale Indra mu v tom zabránil. Jindy zase jiný pastýř v obdobné situaci mu zatloukl trny do uší. Mahávíra nicméně dokončil meditaci²⁰³ a šel do vsi pro almužnu. Obchodník a přítel doktor mu trny vyndali.

Jednou přišel na svých cestách do pustevny Kanakhamala. Od tamtud chtěl jít na sever do Vačaly. Dva pastýři mu řekli, ať nechodí přes les, kde sídlí hrozný had Čandakušik, který svým pohledem spálí každého na popel.²⁰⁴ Ale Mahávíra znal jeho předchozí zrození a vyrazil

²⁰³ Nejčastěji v pozici *Kajótsarga*, což je stoj s rukama mírně od těla, unikátní pozice džinistických asketů.

²⁰⁴ Záměrně vybírám příběhy, které jsou velmi často zobrazovány na zdech džinistických chrámů, aby čtenář při případné návštěvě těmito malbám rozuměl.

ho probudit. Čandakušik byl původně asketa, který omylem rozšlápl žábu, ale nekál se. Dokonce se rozčílil na žáka, který mu to při večerním ztišení (*pratikramana*) připomněl, tak, že se v záchvatu zuřivosti sám zabil nárazem na tyč. To byl začátek jeho sestupně dráhy, která skončila tím, že se stal obávaným jedovatým hadem, jež se všichni děsili. Mahávíra mu při setkání připomněl jeho předchozí zrození, on si vše vybavil, zalezl do díry a polovinu těla nechal venku. Lidé přišli a část mu obětovala mléko, část ho bila a házela kameny.²⁰⁵ Přišli mravenci a začali onu zraněnou část těla žrát. On ale vše dobrovolně snášel a za několik dní v bolestech zemřel. Narodil se v nebi.

V džinismu hrají často významnou úlohu ženy.²⁰⁶ Známy je často vyprávěný příběh o Čandábale, který se udál ve dvanáctém roce od Mahávírovy iniciace (*díkša*) ve městě Kaušambí. Původně byla Čandabála královská dcera, která se jmenovala Vasumati. Otec prohrál válku a ona byla chycena s matkou na útěku nějakým nepřátelským vojákem, který řekl: „S matkou se ožením, tebe prodám do otroctví.“ Matku z té zprávy ranila mrtvice a dceru koupil nějaký soucitný obchodník. Jednoho dne myla nohy svému pánu a spadla jí sponka z vlasů. To viděla manželka obchodníka a myslela si, že služka pána svádí. Za trest ji oholila a dala do želez, když pán odešel. Ten ji po návratu nemohl nikde nalézt, ale stará služka prozradila pánovi, kde se Čandabála nachází.

²⁰⁵ Je příznačné, jak lidé na tutéž modelovou situaci reagují různým způsobem.

²⁰⁶ Viz kapitola ženy v džinismu.

Ten ji osláblou osvobodil a dal jí miskou čocky. Nechtěla ji jíst sama, a tak hledala někoho, s kým by se mohla rozdělit. Uviděla přicházejícího Mahávíru a nabídla mu jídlo. Ten ale mezitím přijal slib, že půst přeruší pouze tehdy, když mu jídlo nabídne osoba, která bude splňovat následující kritéria: osoba bude princeznou, bude oholená a bude v poutech, nabídne čocku, jednou nohou bude venku a jednou uvnitř a bude mít slzy v očích. Čandabála splňovala vše, kromě slz. Mahávíra její jídlo odmítl a ona se rozplakala. Tím splnila i poslední podmínku a Mahávíra jídlo přijal. Když pak za necelý rok dosáhl vševědění (*kevaladžňána*), stala se Čandabála první mniškou v obnoveném společenství (*tírth, sangh*) a posléze hlavou společenství mnišek. Později sama dosáhla vševědění (*kevaladžňána*).

4. Vševědoucnost Mahávíry (*kevaladžňána kaljanak*)

Po dvanácti letech, desátý den jasné poloviny měsíce *vajšakha*, při meditaci pod stromem šala (*shorea robusta*) v zahradě Džirna na břehu řeky Rudžubaluka u vesnice Džrimbhiká v pozici *godásan*²⁰⁷ odboural veškerou zhoubnou *karmu* (*gháti karma*) a stal se *arihantem*. Bohové ho kropili pěti význačnými věcmi a vystavěli *samavasaranu* pro první kázání. Nebylo moc úspěšné, což Mahávíra předvídal, protože tam nebyl nikdo, schopný přijmout nauku, tj. protože tam nebyli *ganadharové*, jeho učedníci (viz dále). Možná také proto, že podle některých zdrojů tam byli pou-

²⁰⁷ Pozice „jako když se dojí kráva“ (viz obrazová příloha).

ze bohové (*déva*), kteří se nedostávají za čtvrtou *gunasthānu*, a tedy ve stádiu, ve kterém se nachází, se nemohou dále rozvíjet a pouze čekají, až spotřebují svoji *karmu* a narodí se případně jako lidé. Pozadí bude ale složitější, protože někteří učitelé (*áčarja*) starověku se o tomto kázání nezmínují vůbec a uvádí jako první kázání na břehu řeky Rudžubaluka v Pavapuri (Pava, Madhja-pava) v zahradě Mahasen, kde bohové postavili (novou?) *samavasaranu* a Mahávíra kázal v jazyku *ardhamagadhí*. Tam učinil vše, co dělá každý *tírthankar* při prvním kázání, tj. obnovil společenství (*tírth,sangh*) a kázal nauku (*džajn daršana*). Tomu ještě předcházela jiná událost. Brahman Indrabhuti z *gótry* Gautama chystal obět spolu s 500 žáky a bratry Agnibhúti a Vájubhuti. Indra a *dévové* vždy přicházeli. Nyní jejich *vimány*²⁰⁸ letěly kolem a nikdo o něj ani okem nezavadil. Sledoval je, aby vyzval toho druhého na duchovní debatu. Dorazil k *samavasaraně* a začal stoupat nahoru. S každým schodem jeho ego tálo. Mahávíra ho zavolal jménem a zeptal se, jak může jako učený bráhman pochybovat o duši. A recitoval *šlóku* z upanišad. Podobně rozptýlil i pochybnosti jeho bratrů. V den, kdy dosáhl Mahávíra osvobození (*nirvána, mókša*), dosáhl Gautama Svámí vševědoucnost (*kevaladžňána*) a na paměť těchto událostí se slaví *díválí*. Když mu bylo 92 let, dosáhl po měsíčním půstu *mókšu*.

Gautama Indrabhúti byl první *ganadhara*, spolu s deseti dalšími přijal iniciaci (*díkša*). Mahávíra jim řekl základní trojné poselství (*tripadí*),

---

²⁰⁸ Nebeské vozy.

kteří zní: realita je vznikání, zanikání i trvání současně.²⁰⁹ Na základě toho napsali 12 *anga*, které zahrnovaly i předchozích 14 *púrva*.²¹⁰ Ten den přijalo 4 400 žáků iniciaci (*díkša*). První mniškou se stala princezna Čandabálá.

5. Odchod Mahávíry do *nirvány* (*nirvána kaljanak*)

Dalších třicet let putoval Mahávíra jako *tírthankar*, šířil nauku a inspiroval lidi k mnišskému zasvěcení (*díkša*). Když mu bylo 72 let, odebral se do Pavapurí, aby zde strávil své poslední období dešťů. V měsíci *ašvin* držel dvoudenní půst, při kterém nepil ani vodu. Pronesl své poslední a nejdelší kázání, které trvalo 48 hodin (jiné tradice uvádí 16). Toto kázání prý bylo později ztvárněno jako *Uttaradhjájanasútra*. Časně ráno po novoluní²¹¹ se zbavil posledních čtyř druhů nezhoubné *karmy* (*agháti karma*) a stal se osvobozenou duší (*siddha*). Když uhaslo světlo Mahávírova vševědění (*kevaladžňána*), byly zapáleny hliněné lampičky. Ve všech domech se rozsvítila světla, což se později ritualizovalo jako *dípáváli* neboli *díváli*... Dnes je *díváli* všeindickým svátkem. Hinduisté mají řadu variant jeho původu (návrat Rámy, Sítý a Lakšmany ze čtrnáctiletého exilu, návrat Panduovců, oslava bohyně Lakšmí apod.), sikhové jej spojují s událostmi, kdy Guru Har Góbind osvobodil sebe a čtyřicet hinduistických vládců z pevnosti Gvalior z vězení islámského panovníka Džahangira a slav-

²⁰⁹ Tři základní stavy budou významné i u džinistické logiky (viz dále).

²¹⁰ Džinistické spisy (viz dále).

²¹¹ 15. října 527 př. n. l.

nostně vjel do zlatého chrámu v Amritsar. Sikhové od té doby slaví *bandi čúrh divas*, kdy rozsvěcují světla a pořádají ohňostroje.

Indra a další bohové (*déva*) slétli, aby slavili pátou význačnou událost (*kaljának*). Vykoupali jeho tělo v posvátných vodách, pomazali santalovou pastou, oblékli ho do bohatých šatů, nasadili mu korunu a dali ozdoby. Nesli ho na nosítkách a milióny lidí²¹² se připojily k průvodu, aby vzdaly poslední poctu velkému světci. Nosítka byla umístěna na pohřební hranici ze santalového dřeva, Agnikumára ji podpálil a v závěru ji Meghakumára pokropil parfémovanou vodou. Po závěrečných rituálech bohové (*déva*) odnesly zuby a kosti do nebe. Z tohoto popisu vidíme, jak rituály hinduismu prorůstají a ovlivňují i každodenní praxi džinismu. O příspěvku džinismu, resp. šramanových systémů vůbec bude pojednáno v samostatné kapitole.

Mahávírovi učedníci (*ganadhara*)

Jak již bylo řečeno, Mahávíra si vybral jedenáct učedníků.²¹³ Všichni byli učení bráhmani a každému z nich rozptýlil Mahávíra nějakou pochybnost. Je zde patrně stylizována dobová polemika s různými odlišnými názory.

1. Indrabhúti Gautama

²¹² Jak jinak, jsme přece na půdě indického myšlení...

²¹³ Múni Ratna Prabha Vidžaja, *Gandharavádá*, Ahmedabad 1998.

Má pochybnosti o existenci duše (*džíva*). Jak komplikovaná je tato debata na půdě indického myšlení, nejlépe ukazuje fakt, že v sanskrtském slovníku je pojem duše (resp. anglické „soul“) přeložen několika desítkami výrazů v mužském (*átman, džíva, déhin, purúša, šarírín, atasa, anu* apod.), ženském (*čít, džanu, antahprakriti*) i středním (*hrídaja, anindrija, antahkarana*) rodě. Podrobnou argumentaci z džinistického hlediska najdeme např. v již zmiňované knize *Gandharaváda*. Je totiž jasné, že karmanový zákon, tj. zákon příčiny a účinku (akce a reakce) příliš prostoru pro duši nedává (viz dále *adžívikové*). Proto také osvobozená duše (*siddhi*) tomuto principu již nepodléhá, proto se nemůže „vrátit“ do světa, ani „padnout“ či jinak znovu nabalit karmanovou hmotu. Do světa vstupuje „ve směsi s *karmou*“, takže to vlastně není duše, co případně na sebe nabaluje další *karmu*, i když samozřejmě z tohoto procesu není vyloučena ani „zbavena odpovědnosti“.

Gautama Svámí, jak také džinisté Indrabhútiho nazývají, nemohl dosáhnout *nirvány* za Mahávírova života, protože příliš miloval svého mistra a lpěl na něm. Teprve po jeho smrti se od tohoto pouta osvobodil, získal *kevaladžňánu* a posleze i dosáhl osvobození (*mókša*).

2. Agnihúti

Prostřední bratr Indrabhútiho měl pochybnosti o působení *karmy*. Máhávíra mu vysvětlil, že tak jako rostlině předchází semeno, i každý lidský čin má svoji příčinu (*hetu*). Té však předchází jiná (i v předchozích

zrozeních) a společně pak tvoří „tělo“ (*karmana šaríra*). Pak obsáhle vysvětloval vztah mezi tímto tělem a duší (*džíva*) atd.

3. Vájúbhúti

Byl nejmladším z těch tří bratrů. Tvrdil, že duše a tělo jsou identické, což může být modifikací přesvědčení prvního *ganadhara*. Mahávíra mu detailně vysvětlil rozdíl mezi duší a tělem a odstranil jeho iluzi (*májá*). Vědomí (*čétana*) není kvalita, která sídlí v každém z pěti prvků (*bhúta*), které tvoří tělo, ale je to vnitřní kvalita duše, která sídlí společně ve všech pěti prvcích (*bhúta*), ale nikoliv v žádném zvlášť. Kdyby tomu tak bylo, pak by vědomí (*čétana*) muselo být i v mrtvém těle, neboť má ještě všechny tělo konstituující prvky. Tak tomu ale zjevně není. Je to patrně polemika s raným buddhismem, který tvrdí, že duše (*džíva*) jako každý jiný prvek zaniká.

4. Árvjavakta

Árvjavakta nebo jen Vjavakta, znamená učený Árvja, přesto věřil, že celý svět je pouze iluze, což by se spíše dalo čekat od buddhistů nebo některých *adžívíků*. Bhagavan (Mahávíra) mu však vysvětlil poměr mezi duší (*džíva*) a prvky (*bhúta*). První čtyři základní prvky jsou země (*prithví*), voda (*ap*), oheň (*tedžas*) a vítr (*vájú*). Ty jsou živé, pohyblivé (*sačétana*), protože obsahují jakési záblesky vědomí (*čétana*). Pátý prvek obloha, prostor

(*akáš*) je beztvary, bez těla (*amurta*), nemá žádný život a je jen podpurným prvkem.

5. Sudharma

Jeho jméno můžeme vyložit jako dobrý zákon (*dharma*). Ten se Mahávíry zeptal, zda tento život je podobný životu následujícímu a Šramana Bhagavan Mahávíra Svámí²¹⁴ mu odpověděl, že vše závisí na individuální *karmě*, která váže duši k tělu (*karma bandha*).

6. Mandika

Mandika, někde též Mandita se zeptal, jaký je poměr mezi vazbami na svět (*bandha*) a konečným osvobozením (*mókša*). Argumentoval citátem z véd,²¹⁵ který mu Mahávíra „správně“ vyložil. Přísně vzato, *ganadharové* se nikdy neptají, ale pouze vzdají poctu Mahávírovi a on svým vševěděním zná jejich otázku.

7. Maurja

Maurja, v *devanagarí* Mório, někdy též Maurjaputra chtěl vědět, zda bohové (*déva*) existují. Následuje rozklad o tom, že i kdyby je neviděl na *samavasaraně*, kam bohové přichází, i tak by neměl pochybovat o jejich existenci. Mandita a Maurja byli bratři ze stejné matky Vidžájadéví. Po

²¹⁴ I v jednom odstavci stejné knihy se různá oslovení i pojmy libovolně střídají, a tak používám tutéž metodu, aby si tak čtenář zvykl na nepřebornou pestrost džinistické terminologie pro případnou budoucí četbu zdrojové literatury.

²¹⁵ Múni Ratna Prabha Vidžaja, *Gandharavádá*, Ahmedabad 1998, s. 308nn.

Manaditově narození otec Dhanadéva zemřel, a tak se Vidžjádéví provdala za bratrance z matčiny strany Maurju, se kterým měla syna Maurjaputru. V oněch dobách se mohly vdovy znovu provdat! A nejen to, obě děti byly rovnocenné. Nebylo tedy druhé manželství „méně hodnotné“. Co se asi muselo v indické společnosti všechno udát, než se vdova dostala do pohrdané pozice nebo byla nucena spáchat *sati*?

8. Akampita

Akampita přišel jako i ostatní *ganadharové* a vzdal Mahávírovi počtu. Pak byl osloven jménem a rodem *tírthankarem*, který je zcela svoboden od zrození, stáří a smrti, má vševědění (*kevakladžňána*) a správné vnímání (*daršana*). Ten rozptýlil jeho pochybnosti o obyvatelích spodního světa (*náraka*). Obdržel pak *nirvánu* po měsíčním půstu ještě za Mahávírova života.

9. Ačalabhráta

Měl problém s rozlišováním dobrých a špatných skutků, které jsou zdrojem dobré *karmy* (*púnja*) a špatné *karmy* (*pápa*). Mahávíra mu to opět vysvětlil pomocí citátu z véd.

10. Metarja

Metarja měl pochybnosti o tom, zda je „příští svět“, další zrození. Pochyboval tedy o existenci koloběhu životů (*samsára*). To u bráhmana

nemusí být tolik překvapující. Mahávíra mu to objasnil a on se připojil k předchozím devíti.

11. Prabhasa

Mahávíra mu objasnil otázku konečného osvobození (*móksa*), ukázal na z jeho pohledu špatné buddhistické stanovisko a oslovil ho takovým způsobem, že se stal jeho žákem už v 16 letech. Ve 40 pak obdržel po měsíčním půstu *nirvánu*.

Další tírthankarové

Jistě by bylo zajímavé sledovat různé stylizované příběhy všech *tírthankarů*, neboť obvykle reagují na nějaké konkrétní podněty své doby, ale pro rozsah této příručky to není možné. Přísně vzato uznává dnes západní věda historicitu pouhých dvou posledních *tírthankarů*, ale to se s postupujícím bádáním může změnit. Vědci jsou z obavy z blamáže velmi opatrní, i když proto také samozřejmě mají mnoho kvalifikovaných důvodů. Přesto bych chtěl ale upozornit na následující skutečnosti: generace vědců A. Bartha (Lassen, Weber, Wilson, Tiele) ještě pochybovala o historicitě samého Mahávíry. Hermann Jacobi (1850–1937) a další (Bühler, Hoppkins) už jeho historičnost pokládali za evidentní. Dnešní věda už nepochybuje ani o Paršvovi. Dost možná, že právě tírthankarské hagiografie v sobě skrývají Tróju, čekající na svého Schliemanna. Uveďme si tedy ještě několik zajímavých postav.

1. *tirthankar* Rišaba (Adináth)

Rišaba, neboli býk, Adináth, první pán je podle džinistů zakladatelem lidské společnosti a navazuje na prvotní dobu *kulakarů*. Často bývá spojován s tzv. Protošivou na pečetidlech z Mohendžodara a Harappy. Je řada indicíí, které tím směrem ukazují, ale zde je často přání otcem myšlenky, jako tomu nejspíš je v pracích Brahmačarini Dr. Sneh Rani Jain.²¹⁶

Podle džinistů však byl zakladatelem lidské společnosti. Matka se jmenovala Marudévi,²¹⁷ otec Nabhirádža byl poslední *kulakar*, žil mezi dobou rozkoše (*bhogabhúmí*) a dobou práce (*karmabhúmí*). Tehdy bylo již jen velmi málo stromů Kalpavrikša, které poskytovali lidem obživu, lidé strádali a otec ho požádal, aby ukázal lidem cestu. Řekl jim, ať jedí cukrovou třtinu a další jedlé plody. Také mohou mlít obilí, ale syrové jim způsobovalo potíže, tak je naučil rozdělovat oheň třením dřev. Vypráví se, že se náhodně se třely dva bambusy ve větru. Třením vznikl oheň, lidé ale mysleli, že to jsou drahokamy, vzali je do ruky a popálili se. Řekli to Rišabovi a ten jim vysvětlil, že je to oheň. Lid v něm viděl (strom) Kalpavrikšu. Rišaba tedy naučil lidi pěstovat obilí, rozdělovat oheň, dělat keramiku a další důležité činnosti, protože skončila doba bezpracných rozkoší (*bhoga-juga*) a člověk musel tvrdě pracovat pro svou obživu.

²¹⁶ Dr. S. R. Jain, *The Harappan Glory of Jinas*, Jaipur 2001.

²¹⁷ První docílila *nirvány* v tomto sestupném období – samozřejmě pouze podle švėtambarů.

Všechna dvojčata (*jugala*) ho pokládala za boha a krále a jeho otec Nabhírádža ho skutečně králem prohlásil. Šakra (Indra) nařídil Kubérovi postavit pro něj město Ajódhju. První kroky krále vedly k organizaci a upevnění moci. Zřídil bezpečnostní oddělení. Zavedl mírné daně. Prý podobně jako sluneční paprsky sají vodu z mnoha zdrojů a neublíží jim, ale naopak vrací vodu do mraků, odkud prší, tak tedy daně jdou ve prospěch lidí. Zřídil armádu (ale proti komu?) a zavedl trestní řád (1. ostré napomenutí, 2. vyhnání na určitý počet dní, 3. vězení, 4. propichování částí těla). O těch trestech se vedou vášnivé debaty. Ustanovil i malé krále a vysvětlil jim jejich pravomoci. V dalších krocích zavedl umění vlády a vojenství (*asi*), psaní (*masi*) a zemědělství (*kriši*). Také naučil lidi sto řemesel (hrnčířství, keramika, předení, tkalcovství, stavitelství, architektura, malování, výzdoba, holičství, kosmetika apod.).

Přes Rišabou nebyly kasty: byla jedna kasta – člověk. Lidé si byli rovni silou, intelektem, bohatstvím, ale v období činů (*karma juga*) už existuje *guna karma*, která určuje kvality. Tedy ne podle narození, ne aby se někým opovrhovalo, ale k vytvoření společnosti, která vede ke krásnému, šťastnému a mírumilovnému životu. (1. kšatrijové: lidé fyzicky silní, 2. vajšové: zruční ve farmářství, obchodu, řemeslech, 3. šúdrové: lidé se zájmem sloužit druhým a dělat práce, které jiní nechtějí dělat. Kasty byly pouze tři!)

Rišaba se oženil se dvěma manželkami. První manželka byla Sumamgala, se kterou měl syna Bharatu a dceru Brahmí. Druhá manželka

se jmenovala Sunanda a porodila mu syna Bahubaliho a dceru Sundari. Nicméně bohatství není všechno. A tak Rišaba předal vládu Bharatovi, rozdal bohatství, začal praktikovat jógu a pod ašókovým stromem přijal iniciaci (*díkšá*) a stal se asketou (*sádhu, muní*). Čtyřmi hrsti si vytrhl vlasy – tak je třeba vytrhnout nečistotu a hřích. Na Indrovu žádost si ponechal pátou hrst,²¹⁸ a proto je jediný *tírthankar*, který se někdy zobrazuje s vlasy.

Bharata se stal vládce světa (*čakravartí*). Vytvořil čtvrtou kastu zvanou Mahana, Brahman nebo Brahmin, a to tak, že nechal svolat intelektuály, poházel na cestu trávu a ty, kdo na ni nešlápli, vybral. Chtěl porazit vojensky i svého bratra Bahubáliho, ale na nátlak armády se boje vzdal. Místo toho bojoval s bratrem osobně ve třech soubojích. 1. „Oční souboj“ – hleděli si upřeně do očí jako Šakra a Išana (Indrové prvního a druhého nebe), nakonec bohové zahrnuli deštěm květin Bahubáliho na znamení vítězství. Jejich dvě armády byly spojeny deštěm a radostí, jako dvě strany Méru temnotou a světlem. 2. „Souboj hlasem“ také vyhrál Bahubalí. 3. „Souboj zápasem“ – velmi urputný, nakonec Bharatu vyhodil vysoko do vzduchu. Během jeho pádu si ale řekl: Hanba síle mých paží... chytím ho! Trišastišalakapurušačaritra k tomu říká: „Tak, jako výjimka potvrzuje pravidlo, tak se armády radovaly z toho chycení.“ Boj ale pokračoval a Bharata byl nakonec zaražen do země až po krk. Tehdy

---

²¹⁸ Pozdější *tírthankarové* si vytrhávali vlasy v pěti hrstech, dnes se to praktikuje pouze symbolicky a vlasy se holí.

uvažoval: Prohrál jsem ve všech soubojích, jako zaslepený hráč v hazardu. Král jakšů mu přinesl čakru. Ať se ukáže síla čakry a vrhl ji na Bahubáliho. Ta se ale vrátila do jeho ruky (nelze použít na příbuzné). Rozdrtím ho svojí pěstí, protože spáchal zločin, řekl si Bahubáli. Najednou se ale zastavil: stanu se asketou jako můj otec, pán tří světů. Rukou namířenou k ráně si vytrhl všechny vlasy a z nebe se ozvalo „výborně“ a lil se déšť květů. Zůstal na tom místě a během roku zničil většinu *karmy*. Rišaba ale za ním poslal Brahmí a Sundarí, aby mu vyřídili, že nezíská *kevaladžňánu*, dokud bude „sedět na slonu“. Bahubáli přišel na to, že ten slon je jeho pýcha a ego. Stal se asketou a podle digambarů byl první, kdo docílil v tomto sestupném období *nirvány*. Příběh ukazuje vnitřní sílu indické kultury a je velmi oblíben i mimo džinistickou obec.

Rišaba obdržel vševědění (*kevaladžňána*) pod banyanem, ze *samava-sarany* pronesl své první kázání, ustanovil společenství (*tírth*) – proto je prvním *tírthankarem*. V jeho společenství bylo 20 000 mnichů a 40 000 mnišek kevalinů, 84 000 mnichů a 300 000 mnišek, 350 000 *šraviků* a 554 000 *šravikí*. 20 000 mnichů a 40 000 mnišek dosáhlo osvobození (*mókša*). Je pozoruhodné, že počet žen převyšuje počet mužů, a to i v digambarských pramenech! Také cestoval a kázal. Mezi zeměmi, které údajně navštívil, jsou Arábie, Řecko, Persie a další. Když zbývalo do konce třetí *araky* 8 měsíců a 14 dní vstoupil Rišaba po dlouhém půstu na hoře Astapada do *nirvány*.

Bharata dal nakonec Indii jméno, Brahmí písmo, Sundarí umění atd. Příběh je typickým dokladem mytologického zpracování vývoje lidstva v každé kultuře. Je někdy těžké říci, co přijali hinduisté od džinistů a naopak. Ale možná to ani není podstatné.

16. *tírthankar Šantináth*

Počínaje tímto *tírthankarem* existuje prý džinistické společenství (*tírth*) nepřetržitě. Předtím byly periody mezi jednotlivými *tírthankary* příliš dlouhé a náboženství bylo zapomenuto a muselo být vždy znovu reinspirováno a obnoveno dalším *tírthankarem*.

19. *tírthankar Mallináth*

Král Mahábal měl šest blízkých přátel. Společně se rozhodli pustit cestou askeze. Protože se chtěl postit více než ostatní, tak i ve dnech, kdy bylo dovoleno jíst, nejedl a vymlouval se, že mu není dobře. A takto směsící pokání a klamu se stalo, že obdržel „k ženě inklinující *karmu*“ (*striveda*), ale pro své úsilí o spasení také *karmu* tvořící *tírthankara* (*tírthankarnámkarma*).

Po ukončení života padl Mahábhálův *džíva* do lůna královny Prabhavátí, která měla čtrnáct snů, jako matka každého *tírthankara* či *čakrvar-tina*. V jednom leží na girlandách, a protože ty se dělají obvykle z jasmínu

nu,²¹⁹ odtud pak jméno *tírthankara* Malli. Následoval porod a obvyklé rituály Indry na hoře Méru.

Jeho šest přátel se převtělilo do šesti králů a ucházeli se o její ruku. Mezitím Malli prohlédla svým vševěděním (*kevaladžňána*) myslí svých přátel a dala vybudovat svoji sochu ze zlata a drahokamů a každý den před ní obětovala ovoce v nádobě, kterou přikrývala víkem. Šest poslů, kteří žádali o její ruku pro své pány, postupně promluvílo před jejím otcem velkým Kumbhou, který je všechny na příkaz své dcery velmi hrubě odbyl: „Kdo jsou ti zlotřilí blázniví králové? Pouzí kandidáti smrti. Nic nebude z návrhů vašich zlých pánů. Opusťte mé město!“ Šest králů se rozhodlo krále Kumbu napadnout. Malli doporučila svému otci, aby postupně uvedl nápadníky do místnosti se sochou. Tam jim poukazem na zápach hnijícího ovoce předložila velmi naturalistický popis člověka, povstalého z „pekla placenty jako výkal těla, připomínající městskou stoku“ atd. Oni se odvrátili od touhy se oženit a vydali se cestou askeze.

Je zde tedy jasně patrná polemika kolem postavení ženy v indické starověké společnosti. Je zřejmé, že předárijská (matriarchální?) kultura vnímala ženu rozhodně jinak.

Toto je poze švétambarsaká verze příběhu, digambarové mají Mallinátha za muže, neboť žena podle nich nemůže dojít osvobození (*móksa*), ale musí se narodit jako muž. Jednou jsem v přítomnosti *digambarského* mnicha a laičky *terapantí* nadhodil tuto otázku. Mnich řekl: „Mal-

---

²¹⁹ Malli.

lináta byl muž, protože žena nemůže dojít spasení.“ Na to žena klidně odpověděla: „Podle našich Písem může být spasena každá duše.“

V muzeu v Lucknow existuje malá soška Mallináthy z černého kamene ²²⁰s jasně patrnými řadry (obr. 13). Její symbol (*lančana*), nádoba na vodu (*kalasa*), není na obrázku příliš zřetelná.

20. *tírthankar* Munisuvrata

Munisuvrata žil prý ve stejné době jako Ráma, který je podle hinduismu osmé vtělení (*avátar*) Višnu. Podle hinduistického počítání to bylo před více než 870 000 lety. Podle džinistů se narodil 1 184 980 př. n. l. Samozřejmě nic z toho neodpovídá ani představě, že by na pečeti-lech z Harappy mohl být Rišaba (Adináth), ani jiné představě, že Árijové přišli do Indie po vystoupení 21. *tírthankara* Naminátha. Nicméně říká se, že v oněch dnech si bráhmanismus a džinismus byly velice blízko. Hinduisté vytváří knihu příběhů o Rámovi (*Rámájána*) sepsanou Válmíkím (*válmíkí rámájána*) a datovanou západní vědou do 5. – 4. stol. př. n. l. a džinisté samozřejmě mají několik svých verzí, o kterých tvrdí, že z nich Válmíkí čerpal. Asi nejobširnější verze džinistické Rámájány je obsažena v knize *Trišastišalakapurušačaritra*.

21. *tírthankar* Namináth

---

²²⁰ Umakant Pramanand Shah, *Rare Sculpture of Mallinath*, jain e-library.

Podle Mahápurány prý inspiroval napsání upanišad. Každopádně jsou to až upanišady, kde se v hinduismu (bráhmanismu) objevuje koloběh životů (*samsára*), víra v reinkarnaci, v transmigraci, v pře-vtělování, v putování duší²²¹ a účinky karmanového zákona. Proč tuto teorii nepřijmout, když mlhavá zmínka o ní je až v pozdní védské tradici, zatímco nevédské zdroje ji přijímají jako jednu pro vždy danou.²²² Namináthův symbol je modrý lotos (*nymphaea caerulea*), rostlina, která se do Indie rozšířila již ve starověku z Afriky, kde v ikonografii často symbolizovala rituály spojené s životem po životě.

22. *tírthankar* Nemináth (Aristanémi)

Džinisté i většina hinduistů věří, že Nemináth byl bratranec Krišnúv²²³ (podle některých pramenů mladší bratr), každopádně vyrůstali spolu, často soutěžili a Krišna občas na Neminátha žárlil. Jednou našel Nemináth v Krišnově zbrojnici mušli, kterou nikdo nebyl schopen zvednout a zatroubit na ni. To se samozřejmě Nemináthovi podařilo. Odsud zřejmě je jeho symbol (*lančana*) jako pozdějšího *tírthankara* (případně naopak).

---

²²¹ Vladimír Miltner, *Vznik a vývoj buddhismu*, Vyšehrad 2012, s. 12.

²²² Ibid.

²²³ Osmý *avátar* Višnu.

Co se týče doby narození, některé džinistické zdroje uvádí 84 000 let před Paršvou, jiné zase datují Krišnu do let 3 200 – 3 100 př. n. l. Ale indická čísla je třeba vždy brát s rezervou.

Nemináth se držel náboženství (*daršana*), ale nakonec se nechal přemluvit Krišnou, aby se oženil. Ten mu vybral Rádžímatí, dceru krále Ugrasena. Cestou k nevěstě slyšel křik zvířat a ptal se svého vozataje, co to má znamenat. Ten mu odpověděl, že to jsou zvířata určená na jeho svatební hostinu, a protože každý živý tvor se bojí o svůj život, křičí zvířata v hrůze z toho, co je čeká. Nemináth nařídil všechna zvířata propustit, a ta se hned rozutekla. Vrátil se k rodičům a řekl svému otci Samudravidžajovi: „Tak, jako tato zvířata byla zavřena v kleci, tak jsme i my vázáni svou *karmou* v tomto životě. Tak, jako jsem propustil tato zvířata, tak chci i rozbít pouto (*bandha*) *karmy*. Proto přijmu iniciaci (*díkša*), abych se osvobodil od *karmy* navždy.“ Když to uslyšela jeho matka Šivadéví, omdlela. Nevěsta Rádžímatí byla nejprve v šoku, ale pak se rozhodlas následovat svého ženicha na cestě mnišství.

Zde je zajímavá polemika proti požívání masa z důvodu působení utrpení živým tvorům. Kromě záliby v mase měl klan Jadavů, ke kterému patřil Krišna, i zálibu ve vínu, které je pro džinisty také tabu. Rovněž aktivní role ženy stojí za zmínku. Také provázanost hinduismu a džinismu, stálé jemné soutěžení, což obojí trvá dodnes.

23. *tirthankar* Paršvanáth

Je dnes uznávanou historickou postavou. Žil asi 250 let před Mahávírou. Někteří uvádí roky 877 – 777 př. n. l. Každopádně žil v době, kdy se zvedala opozice proti bráhmanským obětem spojeným se zabíjením zvířat (*jadžňa*). A hlavně, oběti přinášejí nějakou výhodu tomu, kdo ji koná. Tedy neuznává se zde ještě platnost karmanového zákona,²²⁴ který se objevuje teprve v upanišadách. Deváté století př. n. l. je v celém indickém myšlení poznamenáno pohybem „od oběti k duši“.

Paršva se narodil ve Varanásí královně Vámá a králi Ašvasénovi. Matka mu dala jméno Paršva, což je druh hada. *Uttarapurána* uvádí, že mu toto jméno dal sám Indra. Podstatné však je, že je s hady vždy spojován. Jednou totiž šel a viděl bráhmána, jak přiložil na obětní oheň poleno. Protože byl již od dětství obdařen jasnozřivostí (*avadhidžňána*), viděl, že v polenu je had (podle jiných verzí dva). Nechal poleno odstranit z ohně, rozštípl je a pronesl nad hadem (hady) *namókar mantru*. Ten pak bez bolesti zemřel a narodil se jako Darendra (a případně Padmavatí) ve světě hadích bohů. Stal se i jeho symbolem (*lančana*) a hadí kápě jej zdobí jako jediného *tírthankara*. (Někdy má hadí kápi i sedmý *tírthankar* Suparšvanáth, ta je ale menší a je třeba porovnat i symbol, kterým je *svastika*.)

Když přijal Paršva iniciaci (*díkša*) a byl v hluboké meditaci, vzpomněl se Kál Samvar (*déva*), na nepřátelství k jeho prvnímu zrození (Marabhuti) a poslal na něj divoká zvířata (slona, leoparda, hady). Když

---

²²⁴ Přinejmenším ne výlučně.

však nic nezmohla, způsobil průtrž mračen s povodní, která trvala sedm dní. Tehdy Padmavatí se stočila jako lotos pod Paršvu a Darendra rozprostřel svoji kápi jako deštník, takže Paršva plul na vodě a byl v suchu. Kál Samvar se kál a prosil za odpuštění, Paršva obdržel vševědění (*kevaladžňána*), Darendra a Padmavatí získali právo být jeho *jakši* (viz dále). Je zde tedy jasně patrná polemika s bráhmanskými oběťmi, které znamenají násilí (*himsa*). Časově by to odpovídalo období upanišad.

Paršvovi se připisuje první formování nauky o čtyřech bodech (*čaturmadharma*), tj. nenásilí (*ahimsa*), pravda (*satja*), nebrání si, co nebylo dáno (*asteja*), a neulpívání (*aparigraha*). K nim pak přidal Mahávíra pátý bod (*brahmačarja*). V Uttaradhjájanasútre (23/1-89) se zachovala krásná polemika mezi učedníky Paršvovými a Mahávírovými, jejíž podstatný výtah zde předkládám, a to i jako příklad tehdejší argumentace.

Džina, jménem Paršva, *arhat*, uctíváný lidmi, osvícený, vševedoucí, prorok zákona, měl žáka, mladého *šramana* Kési. Měl znalost *šruta* a *avadhi* (druhý a třetí stupeň znalosti podle džinistické klasifikace, kterých je celkem 8). Při své pouti dorazil do města Sravastí do parku Tinduka. V tentýž čas žil prorok zákona, *džina*, ctíhodný Vardamána. Jeho žákem byl ctíhodný Gautama, který znal dvanáct *anga*, byl osvícený a rovněž přibyl do Sravastí, pobýval v parku Kósthaka. Žáci obou mužů, žijící v přísné askezi, kteří ovládali své smysly a vlastnili vyšší schopnosti, provedli tuto úvahu: je správný zákon Paršvův, nebo Mahávířův? Je správné naše učení a chování, nebo to druhé? Zákon mudrce Paršvy učí

čtyřem slibům (*čaturmadharma*), zákon Vardhamanův (Mahávíruv) pěti. Je správný slib, který zakazuje oděv pro mnichy, nebo ten, který povoluje spodní a svrchní oděv? Oba přece sledují tentýž cíl, tak co způsobilo rozdíl? Kési a Gautama znali myšlenky svých žáků, a tak se rozhodli, že se setkají. Gautama věděl, co se sluší vůči starší větvi církve (Paršva předcházel Mahávíru asi o 250 let), šel do parku Tinduka, obklopen zastupem učedníků. Když Kési, mladý mnich viděl, jak se Gautama přibližuje, přijal ho s úctou. Ihned mu nabídl čtyři druhy slámy a seno na sezení. Kési, mladý *šraman*, a slavný Gautama seděli společně a zářili jako slunce a měsíc. To přivábilo mnoho zvědavých heretiků, mnoho tisíc laiků, bohů, *danavů*, *gandharvů*, *jakšasů*, *rakšasů*, *kinnarasů* a *vanamantarů* (neviditelných duchů). Kési řekl Gautamovi: Chci se tě na něco zeptat svatý muži. Ptej se, cokoli chceš, odpověděl Gautama. A s tímto dovolením Kési mluvil ke Gautamovi. Zákon Paršvův žádá čtyři sliby, zatímco Vardhamanův pět. Oba směřují ke stejnému cíli (*mókša*), co tedy způsobilo rozdíl? Nemáš pochybnosti o tomto dvojím zákonu, ó moudrý muži? K těmto Késiho slovům Gautama řekl: Moudrost uznává pravdu zákona a ujištění o pravdivých věcech. První svatí (tj. pod prvními *tírthankary*) byli prostí a pomalu chápající, poslední byli vykutálení a pomalu chápající. Ti mezi nimi byli prostí a moudří. Odtud pak jsou dvě formy zákona. (Tomu je třeba podle H. Jacobiho rozumět takto: přestože pátý slib – slib čistoty – není explicitně zmíněn Paršvou, je implicitně obsažen ve slibu čtvrtém – *aparigraha* –, ale jen lidé správných kvalit to

chápe a nesejde na scestí, aniž by se jim to muselo říkat *expresis verbis*. Argumentace v textu pak předpokládá úpadek morálky mezi dobou Paršovovou a Mahávírovou, z čehož plyne ona nezbytnost reformace.) Gautamo, ty vlastníš moudrost, tys zničil mé pochybnosti, ale mám ještě další, kterou mi musíš vysvětlit. Vardhamanův zákon zakazuje oděv, Paršovův dovoluje. Oba zákony sledují tentýž cíl, co tedy způsobilo rozdíl? Nemáš pochybnosti o takto podvojném zákonu? Na ta slova Késiho odpověděl Gautama: *tírthankarové* ustanovili, co je nezbytné pro plnění zákona. Různé vnější znaky věřících lidí byly zavedeny, aby si je lidé uvědomili jako takové – důvodem pro jejich zavedení je jejich užitečnost pro náboženský život. Mínění *tírthankarů* je, že znalost, víra, správné chování jsou důležité pro konečné osvobození (*móksa*) a ne vnější znaky. Gautamo, ty vlastníš moudrost, zničil jsi mou pochybnost atd. ... Následuje ještě několik desítek různých námitek (verše 34 – 84) a kapitola končí: Po rozptýlení Késiho pochybností se poklonil Gautamovi a upřímně přijal zákon pěti slibů (*pañčajamadharma*) podle učení prvního *tírthankara* (!!?? – přece vyhlásil čtyři sliby) a s ohledem na učení posledního *tírthankara*. Následují pak radostné chvály (verše 88 a 89). Zajímavé je, a mimo jiné proto také tuto stať uvádím, že ačkoliv Kési a jeho žáci uznávají argumenty Gautamy, stejně si pak dále ponechávají svůj oděv (!), aniž by se tím cítili být odděleni. Snad se zde již začíná projevovat učení *anekantavada* (nejednopohlednost, tolerance – viz dále), které však

později stejně nezabrání štěpení na skupiny a sekty, jako je tomu ostatně v každém náboženském systému.

6. Džinistická logika, *anékantavádá*, *sjádvádá*

Abychom lépe pochopili džinistické uvažování, musíme se seznámit s logikou, která je při tom používána.

Evropský vzdělanec je vychováván v logice „zákona o vyloučení třetí“ (*principium tertii exclusi, tertium non datur*), jak ho popsal Aristoteles ve třetí knize Metafyziky.

Víme však, že v praxi si s tímto přístupem často nevystačíme. Snad do všech kultur pronikl příběh o slepých a slonu, o kterém džinisté prohlašují, že je jejich. Je znám v mnoha variantách, z nichž jedna je tato: Kdysi žilo šest (v jiných variantách pět nebo osm, podle džinistů sedm) slepých mužů ve vesnici. Jednoho dne jim vesničané řekli, že do vsi přišel slon. Oni neměli žádnou představu o tom, jak slon vypadá, a tak se rozhodli: když ho nevidíme, aspoň si ho ohmatáme. Všichni šli na místo, kde slon byl a všichni se ho začali dotýkat. „Slon vypadá jako sloup,“ řekl první muž, který se dotýkal jeho nohy. „Ale ne, je jako lano,“ řekl druhý muž, který se dotýkal jeho ocasu. „Vůbec ne, je jako větev stromu,“ řekl třetí muž, který ohmatával slonův chobot. „Je jako veliký ruční vějíř,“ řekl čtvrtý muž, který se dotýkal slonova ucha. „Já myslím, že je jako obrovská stěna,“ řekl pátý muž, který se dotýkal slonova břicha. „Je jako pevná roura,“ řekl šestý muž, který se dotýkal slonova klu. Začali se hádat, jak slon vlastně vypadá, a každý z nich trval na tom, že on má pravdu. Málem se začali prát, když šel kolem moudrý muž, zastavil se a

zeptal se jich: „Co se děje?“ Oni mu odpověděli: „Nemůžeme se dohodnout na tom, jak vypadá slon.“ Každý z nich mu pak řekl, jak si on myslí, že slon vypadá. Ten moudrý muž jim začal klidně vysvětlovat: „Všichni máte pravdu. Důvod, že každý máte svou výpověď jinou, je v tom, že každý jste se dotýkal jiné části slona, ale v podstatě slon má všechny rysy, o kterých jste mluvili“. Všichni si spokojeně oddechli a už se dál nehádali. Cítili se šťastni, že každý z nich měl pravdu.

V dalším výkladu budu čerpat především z knih Atmanand Bhavnaga Sabha Jaina, *Anekantavada*, rok a místo vydání neuvedeno, Bimal Krishna Matilal, *The Central Philosophy of Jainism (Anekanta-Vada)*, Toronto 1981, International School for Jain Studies, *Study Notes*, New Delhi 2012.

Anekantaváda, sjádváda

V následujícím budeme používat tyto termíny: *anekantaváda* (sk. *a* = ne, *ek* = jeden, *anta* = pohled, *váda* = výklad), slovo tedy znamená nejedno pohledný výklad, pohled z více úhlů. *Sjádváda* (sk. *sjat* = jestliže, konjunktivní částice, *váda* = výklad), slovo tedy znamená podmíněný výklad. *Saptabhanganaja* (sk. *sapta* = sedm, *bhanga* = spojení, úhel, *naja* = hledisko), slovo tedy znamená pohled ze sedmi směrů, tj. ze všech možných směrů.

Celá dnešní podmíněná džinistická logika zřejmě vychází z rozvinutí údajného Mahávírova výroku, jak ho uvádí digambar Samantabhadra (asi 2. stol. n. l.) v knize *Aptamímánsa* (v. 14). Z jistého úhlu pohledu

(*nája*²²⁵) ty, Mahávíro, akceptuješ „to je“ a z jiného „to není“. Podobně i „to je a to není“ a rovněž „to je nevyjádřitelné“. Všechna tato čtyři stanoviska můžeš zaujmout na základě učení *najavada*.

Označíme-li si tyto základní predikáty takto: „To je“ = x , „To není“ = y , „To je a to není postupně“ (*kramárpana*) = xy ,²²⁶ „To je a to není simultáně, jedním dechem“ (*sahárpana*) = z . To se dá znázornit hodnotou funkce $y = f(x) = x / |x|$ v bodě 0 (obr. 14), kde matematika je pouze schopna definovat limitu zprava (1) a limitu zleva (-1). Jinak pokládá výraz pro bod 0 za neurčitý. Následně prostým roznásobením dostáváme sedm možných kombinací: x , y , z , xy , xz , yz , xyz (obr. 15), které je také možno zachytit graficky (obr. 16). Vztáhneme-li to na klasický obrázek hrnce či kelímku (obr. 17), máme tyto kombinace: 1. z jistého *njája* kelímek existuje (x); 2. z jistého *njája* kelímek neexistuje (y); 3. z jistého *njája* kelímek existuje a jistého *njája* kelímek neexistuje (xy); 4. z jistého *njája* je nevyjádřitelný (z); 5. z jistého *njája* kelímek existuje a jistého *njája* je nevyjádřitelný (xz); 6. z jistého *njája* kelímek neexistuje a jistého *njája* je nevyjádřitelný (yz), 7. z jistého *njája* kelímek existuje, z jistého *njája* kelímek neexistuje a jistého *njája* je nevyjádřitelný (xyz).

Klasický výklad postoje *saptabhanganaja* je zpodobněn obrázkem hrnce (obr. 18) a sedmiúhelný pohled se pak sestává z těchto sedmi kroků: 1. *sjadasti* – s výhradou jest, *sjadasti* – *eva* – *gátah* (sk. *eva* = jistota, *gátah*

²²⁵ Někdy se zaměňuje *nája* a *njája*.

²²⁶ Je už vlastně jednou kombinací.

= je pryč), tj. hrnec je nestálý (s výhradou času, místa, atd.); 2. *sjadnastí* – s výhradou není, *sjad – nastí – gatah*, hrnec není nestálý (např. v tomto okamžiku); 3. *sjadastinástiča* – s výhradou je a není, *sjad – asti – eva – sjad – nastí – eva – gatah*, hrnec je stálý (s výhradou) a není stálý (s výhradou); 4. *sjadavaktavja* – s výhradou nedá se vyjádřit slovy, *sjad – avaktavja – eva – gatah*, o hrnci se nelze vyjádřit, pokud se týče stálosti; 5. *sjadastiavaktavja*, *sjad – asti – eva – sjad – avaktavja – eva – gatah*, hrnec je (s výhradou) nestálý a současně se nelze o jeho stálosti vyjádřit; 6. *sjadnastiavaktavja* – s výhradou není a nedá se vyjádřit slovy, *sjad – nastí – eva – sjad – avaktavja – eva – gatah*, hrnec není (s výhradou) nestálý a současně se nelze o jeho stálosti vyjádřit; 7. *sjadastinastiavaktavja*, s výhradou je a není a nedá se vyjádřit slovy, *sjad – asti – eva – sjad – nastí – eva – sjad – avaktavja – eva – gatah*, hrnec je (s výhradou) nestálý, je současně i stálý a současně se nelze o jeho stálosti vyjádřit.

Toto poněkud kostrbaté zdůvodnění „nejednopohlednosti“ na svět dotahují moderní myslitelé do tezí o toleranci, které je cizí jakýkoliv fundamentalismus.

Fundamentalisté hlásají, že jejich víra je neomylná a jenom oni mají Pravdu. Aby dosáhli svých cílů, potlačují přání a zašlapávají pohledy většiny lidí, zneužívají politické procesy ke svým účelům a používají jakékoliv prostředky, včetně násilí a zastrašování k ospravedlnění svých cílů.²²⁷

²²⁷ Vastupal Parikh, *Jainism and the New Spirituality*, Toronto 2002.

Cestu k *anékantavádě* pak popisují takto:²²⁸ 1. krok: absolutistický pohled (věříme, že máme Pravdu); 2. krok: tolerantní přístup (tolerujeme myšlenky ostatních, přesto jsme přesvědčeni pouze o své Pravdě; neděláme nic pro to, abychom se seznámili s názory druhých); 3. krok: dialog (činíme aktivní kroky k seznámení se s jinými názory, vstupujeme do dialogu s jejich nositeli); 4. krok: otevřenost (spíše než víra, že můj názor je jediný správný, věřím, že je více názorů, které vedou k Pravdě;²²⁹ jsem ochoten poslouchat názory druhých); 5. krok: přijetí (přijímám všechny perspektivy a pokorně respektuji různosti věř). Nicméně přijetí nemusí znamenat souhlas se všemi pohledy. Mohu věřit své víře a přesto akceptovat pohledy jiných věř. Přijetí nevaluje tvoje pohledy na druhé, i když sám věříš, že jsi Pravdě blíže.

---

²²⁸ Yogendra Jain, *Jain Way of Life*, Boston 2007, s. 15.

²²⁹ V mnoha částech Asie dnes převládá názor, že je jeden Vrchol, na který vede mnoho Cest.

7. Písma (agama, anga, púrva, šrúta)

Nejblíže k evropskému pojmu Písma, který používají i anglicky píšící Indové (*scriptures*) má všeindické slovo *agama*, které znamená „vycházet z těla nauky prostřednictvím řady uznávaných učitelů“,²³⁰ *angy* jsou pak jednotlivé údy (*anga*), tedy díla. *Púrva* jsou ztracené spisy, z nichž se zachovaly pouze názvy. Někdy se používá slovo *šrúta*, případně *šrútakevali* pro znalce Písem. Toto vše se týká pouze švétambarů, protože digambarové věří, že všechny *agamy* byly ztraceny a uznávají pouze mnohem mladší sekundární literaturu. Pak většinou hovoří o *šrúta*.

Džinisté mají ke svým Písmům značně ambivalentní přístup. Na jednu stranu je mají ve velké úctě, vždyť jsou to bezčasová (*akal*) slova *tírthankarů*. Málo je však obvykle znají, a to většinou pouze zprostředkovaně, protože na to nejsou ani jazykově vybaveni. Drtivá většina základních *agam* nebyla dosud ani přeložena do národních jazyků, i když probíhají některé ambiciózní projekty překladů do hindí nebo kannada. Ostatně kánon není jednoznačný a zvěst Písem je zřejmá z rituálního kontextu.

Ke svatým textům (*agama*) je několik přístupů.

---

²³⁰ Paul Dundas, *The Jains*, London 2002, s. 60nn.

1. Písmo není pro ty, kteří nejdou po cestě ke spáse (*móksmarg*)

Digambarský mnich Kundakunda v knize *Pravačanasára* píše, že asketický mnich, který neovládá *agamy*, nezná sebe. Jak může mnich, který nezná metafyzické principy, ničit *karmu*? Svaté texty (*sutta*) tvrdí, že osoba, jejíž víru nedoprovází *agamy*, nemá sebeovládání. Jak může taková osoba být asketou? Tedy: *agamy* jsou impulzem ke vstupu na cestu. Naproti tomu švétambar Bhadrabahu v knize *Avašjakanirjukti* zase píše, že znalost Písem bez praxe askeze je jako loď bez větru, tedy studium Písem se nedoporučuje těm, kteří nejsou na cestě. Vidíme tedy, že přístup k textům není jednoznačný, což se ještě více projeví dále.

2. Písmo jako kořist heretiků

V 16. století švétambar Dharmaságara viděl vznik mnoha soupeřících skupin v pouhém spoléhání na Písma. Tvrdil, že výklad by se neměl opírat pouze o exegezi, ale i o posloupnost učitelů, kteří tradici přenesou lépe.²³¹ Písmo samo o sobě je neúčinné a stává se kořistí nesprávné, zkreslené či subjektivní interpretace heretiků. Čím delší je časový odstup od původního textu, tím je jeho správná interpretace obtížnější.

3. Písmo jako posvátný předmět

---

²³¹ Analogická diskuze probíhala i v křesťanských církvích.

V Karnátace v Mudbidrí je v *basadi* (tak se nazývají džinistické chrámy v jižní Indii) rukopis z 12. stol. na palmových listech. Jedná se o vzácné texty *Dhavalá*, které obsahují šestidílnou *agamu* (*šatkhandagama*), pojednání o vášních (*kašajapahuda*), které jsou příčinou koloběhu životů, (*samsára*) údajně vzniklé brzy po *šatkhandagama*, a Virasénův komentář z 8. stol. V 18. stol. Todarmal, laický učenec, napsal, že texty v této *ara* nemohou být pochopeny a že slouží pouze k „uctivému dívání“ (*daršana*). Koncem 19. stol. začaly být rukopisy ohroženy. Jeden kupec na náboženské pouti na to poukázal správcům chrámu (*bhattarak*), ale bylo mu řečeno, že se jedná jen o předmět k uctívání. Kupec se však nenechal odradit, sehnal peníze a nechal pořídit kopie a také přepis do kannadu a devanagarí (1896-1922). Ale ke zveřejnění bylo třeba rukopisy propašovat ven a pak složitě získávat povolení k uveřejnění. Nakonec je pandit Hiralal Jain (1904–1981) a A. N. Upadhje (1906–1975) s velkými obtížemi vydali v roce 1939.²³²

Při digambarském květnovém svátku *šrutapančami*, který připomíná Pušpadantu a Bhutabaliho (autory *šatkhandagamy*), jsou rukopisy a knihy vyňaty z deponitářů, oprášeny, v případě potřeby znovu okopírovány a také uctívány, jak referuje v roce 2000 Christine Chojnacki v Bulletin d'études indiennes.

---

²³² Dnes je situace diametrálně odlišná. Department of Jainology při Universitě v Mysoru a Prakrit Institut ve Šravanabelagole se o rukopisy vzorně starají, mají je v klimatizovaných skříních, ošetřeny plynem a publikují je.

4. Písmo jako divadlo

Při svátku *parujšana*, kterým vrcholí čtyřměsíční období dešťů (*čaturmas*), kdy mniši neputují,²³³ ale jsou usazeni v kláštorech či mezi laiky, se čte *Kalpasutra*, text, který napsal asi v 1. stol. n. l. Bhadrabahu. S tímto zvykem je spojován Kalaka (Kalikláčarja), jehož příběhy jsou také populární. Asi do 5. stol. se četla *Kalpasutra* jen pro mnichy, později ji četli i nezasvěcení klerici (*jati*). Dnes se čte veřejně a drmolí se způsobem, že nemůže rozumět ani ten, kdo případně zná prákrť, kterým je napsána. Kniha je přitom nesena ulicemi s velikou úctou a slávou. Jde tedy spíše o performanci, podobnou hinduistickým svátkům.

Počátek zachycování Písem

Podle učení džinismu jsou Písma věčná slova *tírthankarů*, a tak jako se vesmír cyklicky mění bez počátku a bez konce, tak se v něm znovu rodí *tírthankarové*, obnovují společenství, kážou nauku (*daršana*) atd. K přenosu a zachycení pak dochází takto: *tírthankar* nebo *kévalin* mají vševědění (*kevakadžňánu*). Vševědění má dva aspekty: to, co může být vyjádřeno (*abhilápja*), což je nekonečně méně, než to, co nemůže být vyjádřeno (*anabhilápja*). Neboť jsou věci, které člověk prostě nemůže pochopit. Často se to demonstruje příkladem, že nemůžeme znát sladkost cukru, pokud ho nikdy neochutnáme. Nebo se vypráví příběh o venkovanovi,

---

²³³ Nikoliv kvůli nepohodlí, spojenému s monzunem, ale aby v období, kdy vše bujně roste, nezašlápli omylem něco živého.

který se dostane do velkoměsta. I kdyby se snažil popsat po návratu svým sousedům, co viděl, nikdo to nepochopí. My jsme v roli toho venkovana: známe touhy a vášně, radosti a mizérie, ale důsledky toho všeho neznáme.²³⁴ V dalším kroku pak ústní tradice, vytvořená učedníky (*ganadhara*) je extrémně méně než to, co bylo předloženo. Pokud vezmeme v úvahu, že veškerá Písma vytvořili *ganadharové z tripadi*,²³⁵ pak buď je *tripadi* nepopsatelné nebo se jedná o více tradic, případně celá tato úvaha naznačuje korupci předávané tradice, což dobře odpovídá sestupnému cyklu. V dalším kroku pak psaná podoba Písem je jenom zlomek předávané ústní tradice a psaná podoba Písem dnes je jen nepatrný zlomeček někdejších *agam*, vzhledem k upadající době a jejich masovému ničení. Nicméně to je to, co máme dnes k dispozici a z čeho musíme vycházet.

Jak je tedy zřejmé, původní podoba Písem byla pouze orální. V naší západní tradici pokládáme ústní podání za něco méně hodnotného a méně spolehlivého. Jenomže starověké indické myšlení to vnímalo přesně naopak. Když někomu něco říkám, tak on ví, kdo mu to říká, a může se rozhodnout, jakou váhu tomu přiloží. I já vím, komu to říkám, vybral jsem si ho, důvěřuji mu, že tu tradici dále nezkresleně předá. Při psaném projevu se jedná vlastně o anonymní přenos. Myslím, že v dnešní době, kdy může kdokoliv napsat na internetu cokoli pod ja-

²³⁴ Podobně argumentoval Nemináth svému otci ohledně důvodů pro svoji *dikšu*.

²³⁵ Realita je vznikání, zanikání i trvání současně.

kýmkoliv jménem, je jasné, že bude potřeba se k nějakému způsobu verifikace dopracovat.

Nicméně doba upadala a s klesajícími *ara* klesal i schopnost lidí si pamatovat. Po jedenácti *ganadharech* se ujal vedení *tírthu* Džambú, který společenství spravoval 38 let. Byl posledním *kevalinem* v tomto sestupném cyklu (*avasarpini*) a došel *nirvány* v Bharat varša r. 403 př. n. l. Po něm nastoupilo pět znalců celého Písma (*šrútakevali*), kteří spravovali *tírth* 100 let, podle digambarů 116. Poslední *šrútakevalin*, kterého uznávají všichni, byl Bhadrabáhú I.²³⁶ Podle švétambarů napsal *Kalpa sútru* a *Nirjukti*. Do doby Bhadrabáhú I se Písma předávala ústně, ale schopnost si pamatovat upadala, Dharaséna jeden z velkých učitelů (*áčarja*) oné doby zavolal dva *áčarji* z jižní Indie, Pušpadantu a Bhutabaliho, které otestoval tím, že jim dal dvě mantry, z nichž jedna měla o slovo méně a druhá více. Když o nich přemýšleli, zjevily se jim dvě bohyně (*dévi*), jedna byla jednooká a druhé trčel zub navíc. Při pohledu na ně přemýšleli a opravili mantry, a tu se jim zjevily dvě krásné bohyně. Když předložili mantry Dharasénovi, vykřikl: „Ať žije správné poznání!“ Pak napsali *Satkhandagamu*, která má šest částí a jejímž prologem je *Namókar mantra*. Toto je digambarská verze legendy. Jisté ale je, že Bhadrabáhú I²³⁷ je posledním vůdcem jednotného *tírthu*.

²³⁶ Byl duchovním učitelem (*guru*) Čandragupty Maurjovce (dědy slavného Ašóky), kterého vzal sebou za velkého hladomoru do Šravanabelagoly (viz dále).

²³⁷ Nezaměňovat s Bhadrabáhú II (snad 375 nebo 450 – 520 n. l.). Švétamberské zdroje však tuto postavu vůbec neuvádějí.

Ať už se na tyto zprávy díváme jako na směs legend a zašlých vzpomínek nebo střípků historických skutečností, nepopíratelným faktem je, že dnes existuje nepřeborné množství džinistické literatury, v níž *agamy* hrají svojí nezastupitelnou roli. Podívejme se nyní na jejich rozdělení.

Rozdělení džinistické literatury

Džinistickou literaturu (obr. 19) dělíme na neagamovou, sem patří např. tato příručka a agamovou, kam patří všechna Písma, všechny *agamy*, které uznává alespoň nějaká džinistická skupina²³⁸ (viz dále). Následující dělení z velké části odpovídá výsledku sněmu v Pataliputře v roce 320 př. n. l. pod vedením *áčarji* Stulibhadry (463–367 př. n. l.). Digambarové ho neuznali a tvrdí že po dvanáctiletém velkém hladomoru (kolem roku 350 př. n. l.) jsou všechny *agamy* ztraceny.

Agamová literatura:

I. Púrva

---

²³⁸ Vyhýbám se pojmu „sekta“, které Indové běžně používají, bez jakéhokoliv pejorativního příděchu.

1. **Utpad Púrva** – duše (džíva), neživé věci (adžíva) a jejich modifikace (parjaja).
2. **Agrajanija Púrva** – devět modů (Navtattva), šest substancí (dravja), atd.
3. **Virjapravada Púrva** – popis energií *džíva* a *adžíva* apod.
4. **Asti Nasti Pravada Púrva** – nejednopohlednost (*anékantváda*), *sapta-bhangi* apod.
5. **Džnána Pravada Púrva** – pět druhů znalosti a tři druhy ignorance atd.
6. **Satja Pravada Púrva** – o pravdě, sebeovládání, tichu (*maun*), řeči, atd.
7. **Atma Pravada Púrva** – analýza duše z různých úhlů pohledu (*naja*).
8. **Karma Pravada Púrva** – teorie *karmy*, jejího připoutání (*bandha*), přílivu (*ašrav*), povahy atd.
9. **Pratjakhjana Púrva** – vzdání se (*paččchakhan*), odříkání, sliby apod.
10. **Vidja Pravada Púrva** – věda (*vidja*), zvláštní schopnosti, praxe.
11. **Kaljana Pravada Púrva** – duchovní bdělost (*apramad*) a lenost (*pramad*).
12. **Prana Pravada Púrva** – deset typů vitality (*prána*), délka života atd.
13. **Krija Visala Púrva** – dovednosti, 64 umění žen, 84 umění mužů atd.

14. Lokbindus a Púrva – tři části vesmíru (dolní, horní a střední svět), matematika apod.

Všech 14 *púrva* je ztraceno, údajně je znal ještě Stulibhadra, který byl na sněmu v Pataliputře, ale prý neměl přístup k posledním čtyřem snad kvůli sporu s Bhadrabáhuem.

II. Anga (někdy též anga agama, anga pravista nebo dvadašangas):

1. Ačaranga súra (samajika): Podle tradice ji napsal *ganadhara* Sudharma (550 př. n. l.) v ardhamagadhí. Je nejstarší dochovanou *agamou*. „Ó dlouhověký (Gambusvámí)! Já (Sudharma) jsem slyšel následující projev ctihodného (Mahávíry)“ (*Ačaranga 1,1*). Nicméně dnes známý text asi vytvořil Devardhagani kolem 5. stol. n. l. Má dvě knihy, první je stará, druhá je mladší (Bhadrabahu II). První kniha má devět částí: 1. Znalost zbraně popisuje šest typů živých bytostí: pět nehybných (*sthavara* – země, voda, oheň, vzduch, rostliny) a jeden pohyblivý (*tras* – zvířata, člověk). Podrobně dokazuje stejnou kvalitu všech *džíva*, i když nemohou dát svoji bolest najevo. 2. Dobyť světa *ahimsou*, která je pro silné, nikoliv zbabělce. 3. Horké a studené líčí jak vítězit nad tělesnými potřebami, protože moudrý ví, jaký je svět. 4. Spravedlnost ukazuje, jak zamezovat přílivu *karmy*. 5. Podstata světa je nenásilí a vzdání se špatných myšlenek. 6. Čištění (setřásání). Tak jako se listím pokrytá chamtivá želva v jezeru nemůže zvednout, tak jako stromy ani za vichřice neopouští své místo,

tak lidé, narození v různých rodinách, hořce pláčou, protože jsou připoutáni k předmětům svých smyslů a pro tuto hříšnost nedojdou vysvobození (*Ačaranga 6.1,1-2*) a trpí mnoha neduhy, vředy a malomocenstvím, přejídáním, padací nemocí, slepotou, strnulostí, mrtvicí, jsou chromí, hrbatí, třesou se, trpí elefantiádou apod. (*Ačaranga 6.1,3*). Ale člověk, který se snaží, na ničem nelpí, nemá světské touhy, takový vede život askety. 7. Osvobození – od všeho až po *salekhanu*. Když žebravý mnich nebo mniška jí, ať neposouvá kousek z levé čelisti na pravou a z pravé čelisti na levou, aby si jídlo lépe vychutnal. Chce přece osvobození od vazeb. Sluší mu pokání. Jistě ví, co vyhlásil Ctihodný, a tomu by se měl každý podvolit (*Ačaranga 7.6,2*). 8. Polštář spravedlnosti popisuje způsob jak postupovat dále. 9. část je ztracena. Druhá kniha popisuje do detailů povinnosti asketů, jaké jídlo si mohou vzít, kde smějí přebývat apod. Vyžaduje bezpodmínečné odmítnutí světa. Laik je sice pro asketu potřeba, neboť je zdrojem dalších asketů a dárce almužen, ale nikdy není chválen a nesmí se vytvořit pouto mezi ním a asketou. Vyžaduje se extrémně tvrdý asketický život, minimální závislost na regulérní společnosti, je třeba provozovat co nejtvrdší půst a umrtvování těla. *Arambha* a *parigraha* jsou nejhorší hříchy. *Arambha* vzniká pracovní aktivitou, která je proti *trasa* (pohyblivým) i *sthavara* (statickým) bytostem. *Parigraha* znamená uchvácení věcí materiálních i sociálních vztahů.

2. Sūtrakrtanga (sujagamga): Je mladší, také má dvě části. Jejím obsahem je posílit mladého mnicha proti heretickým názorům cizích

učitelů, materialistů, buddhistů, védských učitelů, fatalistů apod., upevnit ho ve správné víře, odvrátit ho od jiných teorií jako *krijaváda*, *akrijaváda*, *anjanaváda* a vést je k nejvyššímu dobru. Také popisuje nenásilí a metafyziku. Má již některá podobenství.

3. Sthānānga (thananga): Má deset kapitol, které se zabývají nejrůznějšími předměty, ponejvíce matematikou a geometrií. Podle tradice ji diktoval *ganadhara* Sudharman, pátý učedník Mahávírův svému žákovi Džambú Svámímu. Nicméně historici matematiky se plně neshodnou s komentátorem textu, kterým je Abhajadeva Suri (1050 n. l.)

4. Samavajanga: Je pokračováním *sthanangy*, kromě matematiky obsahuje i astronomii. Ta se odvíjí v diskusi na hoře Méru, popisuje *džambúd-víp* a ostatní světy. Jako jedna z nejstarších *anga* obsahuje i informace o čtrnácti *púrva* a *drištívádě*, dvanácté *anga*, která je rovněž ztracená. Také popisuje monasticismus v termínech numerologie. Rovněž obsahuje odkazy na tamilské bráhmí, staré tamilské písmo.

5. Vjájapradžňápti (Bhagavati sūtra): Mahávíra zde odpovídá na otázky *ganadharů*. Je to nejobsáhlejší *agama*, obsahuje 60 000 otázek a odpovědí. Je rozčleněna do 41 sekcí (*šataka*), které zahrnují prakticky veškerou nauku tak, jak ji i sledujeme v této příručce. Navíc je zde i matematika, krátké životopisy slavných Mahávírových současníků, různá témata ze všech oborů lidské činnosti od zeměpisu až po gynekologii – ostatně, podle džinistů měl Mahávíra (jako každý *tírthankar*) *kévaladžňánu*.

6. Džnátádharma-kathá: Jedná se o knihu narativních příběhů (*kathá*) o poznání (*džňána*) a správné cestě (*dharma*), údajně též proslovenou Mahávírou a zapsanou Sudharmou. Osmá kapitola podává příběh devatenáctého *tírthankara* Mallináthy. Pro její formu bývá často překládána nebo převypravována formou populárních příběhů.

7. Upasakadašá: Je vlastně příručkou pro ideální chování laika. Laici ovšem nesměli číst *agamy*, takže je otázka, zda jim toto měli mniši zprostředkovat či zda byla u této knihy výjimka.

8. Antakrddášá: Obsahuje příběhy těch, kteří úspěšně odstranili veškerou *karmu*, a tak nadějně (*kritása*) spějí ke konci (*anta*) koloběhu znovuzrození (*samsárá*).

9. Anuttaraupapatikadaša: Popisuje vystoupení deseti mnichů, kteří překonali nepřízeň osudu (*upasarga*) a pomocí meditace získali dobrou *karmu* (*púnja*) a vystoupali do nejvyššího nepárového nebe (*anutara vimana*), které je těsně pod *lókakaš*. Připisuje se rovněž Mahávírovi, ale z principu musí být pozdější, neboť v Mahávírově době, kdy ještě osvobození (*mókša*, *nirvána*) bylo možné, bylo jediným úspěšným cílem mnicha. Jakékoliv převtělení byl neúspěch!

10. Prašnavjákarananasútra: Obsahuje otázky a výklady (*vjákarana*) z různých hledisek (*prašna*), založených na množství pohledů (*anékantaváda*) induktivním i deduktivním způsobem (*sjádvádá*).

11. Vipákasútra: Kniha popisuje ovoce činů, důsledky *karmy* (*vipáka*) z hlediska zásluh (*púnja*) i prohřešků (*pápa*).

12. Drstivāda: Podle švétambarů je zcela ztracena. Podle digambarů se něco z ní zachovalo (jako jediné). *Áčarjové* Pušpadanta a Bhútabáli (1. nebo 2. stol. n. l.) podle několika *púrva* napsali *Šatkhandagamu* a áčarja Gunadhara (2. nebo 3. stol. n. l.) napsal na základě páté *púrva* knihu *Kasajapahuda*.

III. Anga bahaja:

Jsou to spisy (*anga*) vně (*bahaja*) hlavních spisů, spisy podružné, napsané na základě hlavních textů, někdy jako komentáře. Obsahují 34 textů, rozdělených do pěti nestejných skupin.

1. Upanga agama: Je dvanáct spisů, které jsou vlastně komentáři k *anga*. Jejich názvy jsou: 1. Aupapátikam, 2. Rádžaprasnijam, 3. Džívábhigamam. 4. Pradžnápaná, 5. Džambúdvípapradžňápith, 6. Čandra pradžňápith, 7. Súrjapradžňápith, 8. Nirajávalí, 9. Kalpavatamsikáh, 10. Pušpikách, 11. Pušpačulikáh, 12. Vršnidašáh.

2. Čédasútra: Obsahuje šest zachovaných textů, sedmý, *pančakalpa* se nedochoval a možná ani nikdy neexistoval.²³⁹ Pojednává o pravidlech klášterního života. Spisy se uvádějí nejčastěji v tomto pořadí: 1. Dašašrútaskandha (v prákrtu *ajaradasao*). Její osmou kapitolu tvoří Kalpasútra, která se čte o svátku Parjúšana, odtud se jí někdy říká Parjúšanakalpa. 2. Brihatkalpa (někdy též Kalpasútra, ale jiná než ta, která se čte při parjúšaně!) je krátké pojednání o monastickém právu. 3. Vjavahára popisuje

²³⁹ Paul Dundas, *The Jains*, London 2002, s. 75.

pravidla pro mnichy a mnišky. 4. Nišitha (posilnění) stanovuje pokání a tresty pro přestupníky, snad má původ v části první *anga*. 5. Mahánišitha (velké posilnění) obsahuje různé materiály, včetně asketických pravidel. 6. Džitakalpa předepisuje tresty pro hříšníky, napsaná snad v 7. stol. n. l. Džinabhadrou.

3. Múlasútra: Má čtyři spisy, které pojednávají o kořenech či zdrojích (*múla*) toho, co je třeba si osvojit před vstupem do řádu. 1. Uttaradhjájana, údajně poslední Mahávírovo kázání. Nicméně obsahuje texty i velmi staré, obsahuje legendy i doktrínu ve třicetišesti kapitolách. 2. Dasavai-kalika (deset večerních odborných pojednání), údajně text mnicha Šaj-jambhavy pro svého syna. Je to sumář všech spisů (*agama*). 3. Avašjaka (povinnosti) popisuje povinné rituální úkony v krátkých sloganech, které často získali kvazi-kanonický status. 4. Pindanirjukti a Oghanirjukti popisují techniku žebrání, péči o klášterní vybavení apod.

4. Prakírnakasútra: Obsahuje deset textů, zabývajících se různými tématy od monastických rituálů, přes náboženskou smrt (*salékháná*) až po astrologii. Jsou to: 1. Čatušarana, 2. Aturapratjákhjana 3. Bhakta-pa-ridžna, 4. Samstaraka, 5. Tandulavajčarika, 6. Čandravedjaka, 7. De-vendrastava, 8. Ganividja, 9. Mahápratjakhjána, 10. Vírastava.

5. Čulikasútra: Obsahuje dva texty. 1. Nandísútra, zabývá se herme-neutikou, 2. Anujogadvarisútra pojednává o epistemologickém kontex-tu spisů.

Toto není jediné možné dělení. Opíral jsem se hlavně o Dundase, Pertolda apod. Digambarové mají přístup zcela jiný, někdy však jsou jakési smíšené zdroje, zejména v pracích z diaspory. Ostatně to není příliš podstatné pro nás (protože drtivá většina nebyla přeložena do angličtiny) ani pro džinisty, neboť pravá hodnota jejich spisů není v jejich obsahu, ale v uctívání jakožto sakrálního objektu.²⁴⁰

Přesto bych na „stejnou“ úroveň přiřadil digambarské spisy, neboť logicky toto místo zaujímají, i když asi ne všichni džinisté by s tímto souhlasili. Západní vědci sice vidí švétambarský kánon jako historicky starší, a tudíž původnější. Jenomže kánon jsou slova *tírthankarů*, kteří mají úplné poznání (*kévaladžňána*). V době, kdy Kundakund psal Samajasaru, sice na zemi (*džambúdvíp*) už žádný *tírthankar* nemohl být, neboť lidé se nacházeli v páté etapě (*dukham sukham ara*) sestupného cyklu (*avasarpíní*), která nastala krátce po smrti Mahávíry a kdy už docílení osvobození (*mókša*) nebylo možné. Avšak na kontinentu Vidéha je stále čtvrtá etapa (*ara*) a *tírthankarové* existují. Tam božské bytosti (*dév*) přenesly Kundakundu,²⁴¹ protože mnichové (*múní*) se mohli pohybovat pouze pěšky a on tam vyslechl kázání *tírthankara*, naplněného vševěděním (*kévaladžňána*). Tudíž jeho spisy jsou kvalitativně stejně inspirované kázáním *tírthankara*²⁴² jako spisy švétambarů.²⁴³ Pravdou je, že v zásadních pohledech se tato Písma příliš

²⁴⁰ Ibid, s. 84.

²⁴¹ Jako zatím posledního mnicha (*múní*).

²⁴² Občas mi hovory na toto téma připadaly podobné hovorům o inspiraci Duchem Svatým v křesťanství.

²⁴³ Historický čas vůbec u Indů mnoho neznamenaá.

neliší. Logický závěr je, že buď mají stejnou inspiraci, nebo mladší čerpala ze starších... Takže tedy:

IV. Anujóga

Má čtyři složky.

1. Pratham-anujoga (Dharma-kath-anujoga): Obsahuje náboženské příběhy, umění, literaturu, poezii apod. ve čtyřech knihách: 1. Padmapurána (autor Ravisén, 650 n. l.), 2. Harivamsapurána (autor Džinasén II., 783 n. l.), 3. Ádipurána (autor Džinasén II., 783 n. l.), 4. Uttarpurána (autor Gunabhadrá, 879 n. l.).

2. Čarn-anujoga: Zabývá se principy poslušnosti, chování apod. ve třech spiscích: 1. Mulačar (autor Vattura, 600 n. l.), 2. Trivarnačar (autor Vattura, 600 n. l.), 3. Ratna karanda šravak (autor Samantabadrá, 600 n. l.).

3. Karan-anujoga (Ganit-anujoga): Obsahuje čtyři texty, zabývající se matematikou, astronomií, astrologií, zeměpisem apod. 1. Súrjapradžňápati (autor neznám), 2. Čandrapradžňápati (autor neznám), 3. Džajadhavaltika (autoři Virsén a Džinaséna 780 n. l.), 4. Gomatsar (autor Nemičandra 1000 n. l.).

4. Dravja-anujoga: Je dvanáct spisů zabývajících se filosofií, metafyzikou a různými teoriemi. Patří sem: 1. Nijamasar (autor Kundakunda, 1000 n. l.), 2. Pančastikaja (autor Kundakunda, 1000 n. l.), 3. Pravačanasar (autor Kundakunda, 1000 n. l.), 4. Samajasara (autor Kundakun-

da, 1000 n. l.), 5. Tattvarthasútra (autor Umasvamí, 200 n. l.), 6. Komentář (autor Samantabhadrá, 600 n. l.), 7. Komentář (autor Pudžjapád, 700 n. l.), 8. Komentář (autor Akalank, 750 n. l.), 9. Komentář (autor Vidjanand, 800 n. l.), 10. Aptamimansa (autor Samantabhadrá, 600 n. l.), 11. Komentář (autor Akalank, 750 n. l.), 12. Komentář (autor Vidjanand, 800 n. l.).

Tattvarthasútra je spis, který uznávají jak švétambarové, tak digambarové, i když se neshodnou na jménu autora. Podle digambarů je to Umasvamí, podle švétambarů Umasvatí.

Koncily (*vačana*)²⁴⁴

Od samého počátku písemného zachycování spisů byla snaha o sjednocení přístupu. Výrazněji se to projevilo na prvním koncilu v Pataliputře 160 let po Mahávírově smrti (367 př. n. l. jiní uvádějí 320 př. n. l.), který svolal Sthulibhadra za nepřítomnosti Bhadrabáhu (prý byl tou dobou v Nepálu). V Pataliputře byl ustaven kánon, který Bhadrabáhu neuznal. Od té doby zakládají jednotliví učitelé svoje uskupení (*gačča, kula, sákhá, gana*).²⁴⁵ Druhý koncil se konal 827 let po Mahávírově smrti (300 n. l., jiné zdroje uvádějí 453 nebo 466 n. l.) na dvou místech. Jednak v Mathuře na severu pod vedením Skandili a ve Valabhí na západě pod vedením Nágardžuny. Jednání byla asi bouřlivá a zmatečná,²⁴⁶ nic-

²⁴⁴ Doslova znamená recitace.

²⁴⁵ Viz dále.

²⁴⁶ Paul Dundas, *The Jains*, London 2002, s. 70.

méně výsledkem bylo, že začaly vznikat „oficiální rukopisy“, které kolovaly. Poslední recitace (*vačana*) se konala na 2 500 let od Mahávírovy *nirvány*, respektive 29. – 30. listopadu 1974, kdy byl představen výsledek společné práce mnoha *áčarjů*, který uspořádal Sri Jinendre Varni, editoval prof. Sagarmal Jain a do angličtiny přeložili Justice T. K. Tukol a Dr. K. K. Dixit a který vyšel pod názvem *Saman Suttam*. Je uznáván všemi džinisty, poprvé od dob Umasvatího (Umasvámího). Kromě této knihy je výsledkem práce také společný znak (viz obr.). *Saman Suttam* začíná *Namókar mantrou*, zde nazývanou *Mangalasútra*. Pak následuje 44 kapitol, rozdělených do čtyř sekcí.

1. Zdroje osvícení: probírá učení *džiniů*, karmanový zákon, *mahá vrata* apod.
2. Cesta k osvobození: *gunastány*, tři klenoty (*ratna traja*), cesta mnicha, cesta laika apod.
3. Metafyzika: *tattva*, *dravja*, vesmír (*lók*).
4. Teorie relativity: *anékanatavádá*, *sjádvádá* apod.

Podívejme se nyní na některé autory agamové literatury.

Bhadrabáhu I.

Je posledním vůdcem jednotného *tírthu*. Označení první má proto, že některé digambarské zdroje uvádí ještě Bhadrabáhu II. Švétambarské zdroje se o této postavě nezmiňují vůbec. Snad proto panují kolem něj takové nejasnosti, neboť se evidentně promíchaly osudy více postav. Jako

roky jeho života se uvádí (c. 433 – c. 355 př. n. l.), (599 – 527 př. n. l.). Ovšem, je-li pravda že v roce 310 př. n. l. odešel za dvanáctiletého hladomoru do Šravanabelagoly v Karnátace²⁴⁷ a zemřel tam dobrovolnou smrtí hlady (*salékhana*) v roce 298 př. n. l., nemohou tyto letopočty pokrýt ani dvě postavy. Pro nás je důležité, že je autorem čtyř (ze šesti) *čé-dasúter* včetně slavné *Kalpasútry*. Bhadrabáhuovi (kterému?) tradice také připisuje autorství *Ačarangasútry* a *Nirjúkti*. Je to tedy sice postava nejasná, nicméně velmi vážená a vše spojené s ním je ve velké úctě. Do Šravanabelagoly s ním odešel i Čandragupta Maurjovec, děd slavného Ašóky, který tam dle digambarů rovněž ukončil *samsáru salékhanou*. Tam je také na menší hoře Čandragirí k vidění jeskyně Bhadrabáhuova, hojně navštěvovaná nejen džinisty. Podle jiných zdrojů ovšem odešel do Nepálu.

Kundakunda

Áčarja Kundakunda je asi nejslavnější *digambarsaký* mnich, učitel slavného Umasvámiho (ve *švétambarské* tradici Umasvatího), autora *Tattvarthasútry*, uznávané všemi džinisty. Kundakunda, který se snad původně jmenoval Padmanandi (radostný lotos) podle vesnice v jižní Indii, kde se narodil, je znám pod mnoha dalšími jmény: Elačárja, Vakragríva, Griddhapiča. Žil někdy ve druhém století n. l. nebo později. Je autorem mnoha děl, zejména liturgických (k oslavě *pančparaméští*), etických (*Pravačanasára*), doktrinálních (*Samajasara*), o chování mnichů (*Njamasara*)

---

²⁴⁷ *Encyclopaedia Britannica*, heslo Bhadrabahu I.

a byl také prvním, kdo se podstatnějším způsobem věnoval logice. Na jeho práce v tomto oboru pak navázal Siddhasena (7. stol. n. l.).

Umasvati (Umasvami)

Ani o tomto slavném *áčarjovi* se mnoho neví. Žil snad v intervalu mezi druhým a čtvrtým stoletím (snad 135 – 219 n. l.). Švétambarská tradice ho nazývá Umasvatí (Uma Svatí), digambarská Umasvámí (Uma Svámí). Prý odmítl svět (*díkšá*) v devatenácti, dalších dvacet pět let vedl život askety (*samana*), pak se stal hlavou mnišské obce na celých čtyřicet let. Podle *švétambarské* tradice se narodil ve městě Njagrodhiká, otec se jmenoval Svatí a matka Uma. Jméno tak dostal jako kombinaci jmen rodičů, což nebylo nijak neobvyklé. Otec byl z klanu (*gótra*) Kaubišani, matka Vátsi, oba z kasty (*varna*) kšatrijů. Jeho učitelem byl Kundakunda. O jejich souputnictví se nedá pochybovat, neboť ho potvrzují skalní nápisy nalezené ve Šřavanabelagole. Za všechny nejrůznější historiky, které se o něm vypráví, uvedu tu o vzniku *Tattvarthasútry*. V Gudžarátu žil velmi zbožný džinistický laik (*šřavaka*), jménem Dvaipavaka, který velice chtěl napsat nějaké významné věroučné dílo. Ale světské starosti ho rozptylovaly a odváděly od práce. Rozhodl se tedy, že nebude jíst, pokud každý den nesloží jeden verš. Svoje dílo nazval osvobození (*mókša*). První den vymyslel: víry, znalost, chování – zakládají cestu k osvobození (*daršana, džňána, čaritra – mókša marg prakas*).²⁴⁸ Vyryl to na bok sloupu ve svém

---

²⁴⁸ Jsou zde samé stěžejní pojmy džinismu.

domě, aby to nezapomněl, protože druhý den musel odjet. Mezitím přišel pro almužnu svatý muž (*sádhú*) a jeho zbožná žena ho pozvala dál. Když cizinec viděl nápis, zamyslel se a přidal „správný“ (*samjak*).²⁴⁹ Pak odjel. Manžel si samozřejmě po návratu všiml doplňku a byl z něj velice nadšený. Spěchal za oním učitelem, našel ho, padl mu k nohám a prosil ho, ať knihu dokončí, protože on na to svými laickými schopnostmi nestačí a svět takovou knihu potřebuje. Světec (*múni*), samozřejmě kdo jiný než Umasvamí, byl dojat a knihu, jak jinak než *Tattvarthasútru*, dokončil. Kniha je asi nejobsáhlejší kompéndium džinismu, a pokud by jí čtenář dobře pochopil, stačilo by mu přečíst tuto jedinou knihu. Problém je v tom, že k jejímu chápání je třeba mnoha předběžných znalostí...

Džinaséna

Je autorem slavné *Mahápurány*, jejíž součástí je *Ádipurána*, o které bude řeč později. Žil zhruba v devátém století n. l.

---

²⁴⁹ Tím vznikly tři klenoty (*ratna traja*).

8. Historie džinismu

Nyní se podívejme na „historický“ vývoj džinismu, coby součásti vývoje asketické (*šramana*) větve indického myšlení. Sledovat ho v „reálném“ čase je dosti obtížné. Množství archeologických nálezů stále čeká na zpracování, nebo dokonce objevení, a písemné materiály nezachycují nic, co by sneslo označení „chronologické“ v přísném evropském pohledu. Není na tom nic překvapivého, když uvážíme, že čas je také substance (*dravja*), a tudíž nemusí probíhat všude stejně, a někde dokonce neexistuje.

Období rozkoší (*bhoga juga*)

Toto období bychom v evropském pohledu označily jako období mytologické, jako jakýsi „rajský stav“ v zemi příjemností (*bhoga bhumi*). Je to období, kdy ještě neplatil zákon příčinnosti, tedy příčiny a účinku, zákon karmanový, který je základním předpokladem pro převtělování či metempsychózu (*samsára*). Toto bylo pojednáno ve stati o čase, neboť konec období rozkoší nebyl zaviněn „pádem“ člověka, ale ne-ovlivnitelným a nezměnitelným posunem kola času (*kalčakra*) do dalších stádií (*ara*). Samozřejmě nás může napadnout, jaká byla pozice duší (*dživa*) ve světě. Duše se přece vždy vyskytuje smíšená s *karmou*, protože osvobozená duše (*siddhi*) se už nedá ničím „pošpinit“. Co tedy mimo období činů (*karma juga*)? Na tuto otázku odpovídá Dr. Shugan Jain v osobním dopise

autorovi. Princip *karmy* existoval ve vesmíru (*lók*) vždy, samozřejmě kromě *sidhášily*, tedy místa na vrcholku vesmíru (*lók ákáś*). Během období rozkoší (*bhogajuga*, *bhogabumi*) vtělené duše (*samsárin*) existovaly všude. Nicméně během této periody neměly dostatečně vyvinuté vědomí, aby byly schopny rozlišit mezi příjemnostmi (*sukha*) a věčnou blažeností (*sidhi*). Příznivá *karma* (*púnja*) těchto bytostí během tohoto období stále produkovala plody (*phal*), které stačily k uspokojení jejich základních potřeb, tj. jídlo, přístřeší, schopnost se rozmnožovat atd. Tyto živé bytosti se rodily jako empirické duše (*parikśaka džíva*) a nezískávaly osvobození (mókša). Vázaná *karma* tedy dále přinášela své plody a živé bytosti si užívaly stále totéž. Nic se neučily, ani nevyvíjely jakékoliv úsilí, např. ani v sebekontrole či omezování, aby zastavily příliv nové *karmy* či odstranily starou dříve, než začalo období činů (*karma juga*, *karma bhoga*), kdy první *tírthankar* Adináth učil doktrínu (*džajn daršana*) o sebezdokonalování odříkáním a duchovním úsilím.

Období činů (*karma juga*)

Obrovským zlomem v „dějinách“ lidského rodu byl konec období rozkoší (*bhoga juga*), kdy vlastně člověk nebyl za nic odpovědný (neboť čin neměl důsledek). Najednou začalo platit, že každý čin má nějaký důsledek, že váže nějakou karmanovou hmotu, člověk se musel nějak rozhodovat, a to často na úkor těch druhých. Postupně se tak před námi rozví-

jí historie „civilizace“, která má určité podobné rysy snad v každé kultuře. Toto bylo rovněž popsáno v pojednání o vesmíru a čase.

Období historické

Izolované nálezy Homo erectus, předchůdce moderního člověka v údolí řeky Narmady ukazují, že tato oblast mohla být osídlena již před 500 000 lety, tedy již ve středním pleistocénu. Nicméně proti číslům uváděným v džinistické „historii“ se jedná o nepatrná čísla a jakákoliv možnost spojitosti se jeví jako nemožná. První trvalejší osídlení je zhruba 9 000 let staré a nachází se v dnešním státě Madhjadpradéš. Doba bronzová začala na indickém subkontinentu kolem roku 3 300 př. n. l. a je spojena s civilizací údolí Indu. A již zde začínají interpretační nesnáze.

Celá indická kultura vychází ze dvou myšlenkových proudů, které se navzájem ovlivňují, prolínají, překrývají či doplňují. Jedna vychází z Véd, coby souboru univerzálních znalostí, týkajících se vesmíru i člověka. Vyžaduje provádění rituálů a přinášení obětí, aby tak člověk zůstal spojen s bohy a silami přírody. Samozřejmě datování jejími vlastními původními nositeli, Árji, se rovněž pohybuje v miliónech let, zatímco západní věda mluví o roce 1 800 př. n. l. Z této tradice vyrostl bráhmánismus a dnešní hinduismus ve všech jeho podobách. Druhá tradice je tradice asketická (*šramana*), neboli *šramanská*, která hledá osvobození duše

(*džíva, átman*) z koloběhu životů (*samsára*)²⁵⁰ cestou odříkání a askeze. Odmítá jakéhokoliv boha a neuznává účinnost rituálů či obětí. Z této tradice vychází *džinismus, buddhismus, adžítvikové*²⁵¹ a řada dalších skupin, jejichž jména se dochovala pouze jako jména „heretiků“, kteří zanikli. Jak je možné, že takto diametrálně odlišné skupiny jsou dnes tolik provázány, že hinduisté často tvrdí, že džinisté jsou jen hinduistická skupina²⁵² a džinisté se bez problémů prezentují jako „hindu“,²⁵³ zejména tam, kde předpokládají, že pojem džinista (v angl. „Jain“) je neznámý. To má celou řadu dobrých důvodů, kterým se budeme věnovat v samostatné kapitole.

Nicméně tento přístup ovlivňuje i hodnocení protoindické civilizace. Je to bezesporu civilizace předárijská, předindoevropská.²⁵⁴ Původ praobyvatel Indie je stále nejasný, i když mnoho vědců dnes nevyklučuje jejich příchod z Afriky („out of Africa theory“²⁵⁵), jak to potvrzují výzkumy DNA organizované National Geographic Society. A tak se právem vynořuje otázka: byli Harappané předchůdci džinistů, byli to *šramani*? Názna-ků je mnoho. Tak zvaný Protošiva bývá džinisty chápán jako Rišaba (Adináth), první *tírthankar*.²⁵⁶ Jogínské pozice, včetně pozice *kajót-*

²⁵⁰ To védská tradice až do období upanišad nezná.

²⁵¹ Jejich zbytky splynuly ve 14. století s džinismem.

²⁵² Tak např. dr. Khana, hinduistka, v osobním rozhovoru s autorem (2015).

²⁵³ Tak např. Parvin K. Shah, džinista, v osobním rozhovoru s autorem (2015).

²⁵⁴ Zcela chybí např. vozy a koně, typické pro kulturu Ářjů doby železné.

²⁵⁵ Bipin Shah, *History and origin of Sthanakvasi Jains of Western India*, 2009, s. 12.

²⁵⁶ Konec konců sám Šiva je předárijský a navíc někteří džinisté ho ztotožňují s Rišabou.

sarga ukazují směrem k džinismu.²⁵⁷ Přitom pozice *kajótsarga*, jakýsi stoj spatný s mírně roztaženýma rukama, je unikátní pro džinismus.²⁵⁸ Právě druhý (podle *digambarů* první) člověk, který docílil *nirvány* v tomto časovém cyklu (*kalčakra*), Bahubálí, provozoval askezi v této pozici (viz obr.). Kult krávy (Rišaba znamená býk) má patrně také svůj počátek zde, jakož i nahota, ke které se džinisté dodnes hlásí a kterou hinduisté striktně odmítají. Samozřejmě je třeba být při hodnocení velmi opatrný, zejména když existují výklady, které jsou více než vstřícné. Např. indická historička Dr. S. R. Jain interpretuje pečetidla protoindické civilizace ve smyslu příběhů *Mahápurány*.²⁵⁹ Nicméně je hodně pravděpodobné že *šramanská* tradice těchto období byla později inkorporována do tradice védské. Stejně tak je možné, že *kulakarové* v džinismu byli předlohou *manuům* v hinduismu a nikoliv nutně naopak. Přes *kulakary*, se dostáváme k *tírthankarům* a jejich učedníkům *ganadharům*, o kterých již byla řeč dříve. Nyní se dostáváme k dalším vůdcům společenství (*tírth*).

Džambúsvámí (542 – 462 př. n. l.)

V Rádžgruhí se narodil v bohaté kupecké rodině syn. Byl velmi inteligentní a krásný a mnoho rodin o něj mělo zájem pro své dcery. Rodiče mu vybrali 8 dívek, se kterými ho zasnoubili. Džambú ale slyšel kázání *ganadhara* Sudharmy a chtěl odejít do bezdomoví, věnovat se as-

²⁵⁷ V této části mám vždy na mysli nějaký šramanový předstupeň džinismu.

²⁵⁸ Ojedinele se vyskytuje i v buddhismu, také šramanovém systému.

²⁵⁹ S. R. Jain, *The Harappan Glory of Jinas*, 2001.

kezi a přijmout iniciaci (*dikša*). Rodiče z toho nebyli nadšení, a tak mu řekli: dobrá, ale nejprve se oženíš s těmi osmi dívkami a další den po svatbě můžeš přijmout zasvěcení (*dikša*). Doufali totiž, že noc s krásnými manželkami odvede syna od myšlenek na askezi.²⁶⁰ Jenomže se mýlili. Syn si shromáždil své manželky a kázal jim o pomíjivém charakteru života a jeho radovánek. V noci se navíc do jeho domu vypravil lupič Prabhav s pěti sty kumpány. Náhodně vyslechl Džambúovo kázání a když se ráno Džambú i jeho manželky rozhodli vzdát světského života, vystoupil ze stínu, přiznal se ke svým původním úmyslům a oznámil, že se chce rovněž stát asketou. Spolu s ním učinilo stejný slib i oněch 500 společníků. Stejně tak rodiče Džambúa i rodiče oněch nevěst, neboť již neměli pro co žít. Pohnutky jednotlivých postav příběhu k odchodu ze světa by jistě stály za podrobnější exegezi. Faktem ale zůstává, že těchto více než pět set osob se stalo učedníky Džambúa²⁶¹ a on sám byl učedníkem Sudharmovým. To ostatně plyne i z úvodu Ačarangasútry: „Ó dlouhověký (Džambúsvámí)! Já (Sudharma) jsem slyšel následující projev ctihodného (Mahávíry)“ (*Ačaranga 1,1*).

Když Sudharma obdržel *kévaladžňánu*, stal se Džambú hlavou *tírthu*. Spravoval ho 38 let (podle jiných zdrojů 24) a byl posledním vševedoucím (*kévalin*) v tomto sestupném cyklu (*avasarpini*) v Bharat varša.

²⁶⁰ Rozmlouvání askeze je i častým motivem v agamové literatuře.

²⁶¹ Šlo o smíšenou skupinu mužů i žen.

Získal osvobození (*mókša*) ve věku osmdesáti let. Někde se uvádí rok 403 př. n. l., ale pak jednotlivé údaje nelze sladit.

Znalci písem (*šrútakevali*)

Pak postupně převzalo správu *tírthu* pět znalců spisů (*šrútakevali*), tedy znalci slyšeného (*šrúta*), tj. spisů (*ang agama*), kteří vedli *tírth* 100 let (podle *digambarů* 116). Prabhav, lupič, kterého Džambú obrátil, byl jeho nástupcem. Za něho byla prý postavena první socha (*múrti*) Mahávírova, snad pod vlivem kmenů Osválů a Srimalů.²⁶² Stála na místě Upakéša – Pattana v Rádžpútaně. Podle tradice zemřel r 397 př. n. l. Druhý byl Šajambhava z klanu (*gótra*) Vátsa. Třetí byl Jašobhadra z klanu (*gótra*) Tungikájana. Pak následoval Sambhútavidžaja z *gótry* Mathara. Ten byl v čele džinistické obce (*tírth*) dva roky, a proto v některých se-namech nebývá uváděn. Poslední z nich byl Bhadrabáhú (viz výše) a je brán poslední vůdce jednotného *tírthu* (přes mnohé dohady). Jak došlo k roztržce? Bhadrabáhú údajně svým vnitřním zrakem předpověděl hladomor v severní Indii ve 3. století př. n. l. S částí mnichů a králem Čandraguptou Maurjovcem odešel do jižní Indie, která byla hladomoru ušetřena. Na severu pak začali nosit „poloviční oblečení“ (*ardhapalak*), a tak vznikli švétambarové. Tolik zjednodušená verze. Švétambarové zachycují sedm základních štěpení od samého počátku. Ostatně i rozhovor mezi Gautamou a Kéšim (viz heslo Paršvanáth), mezi učedníky Mahávírový-

²⁶² O. Pertold, *Džinismus*, Praha 1966, s. 23.

mi a Paršvovými, který ještě nemá charakter sektářských štěpení, již ale jasně předznačuje, kudy se bude vývoj ubírat.

Schizmata

První schizma provedl hned Mahávírovův zeť, Džamali, který se odštěpil a odvedl několik žáků. Pak následuje šest dalších.²⁶³ Žádné z těchto hnutí ale příliš nepřežilo svého zakladatele, a tak se spíše jednalo o výsledek osobních řevnivostí než o nepřekonatelné rozdíly v nauce. Osmým, doplněným schizmatem je ale rozdělení na digambary a švétambar, které podstatným způsobem ovlivnilo vývoj džinistické obce (*tírth, sangh*). Nicméně základní filosofické a náboženské aspekty Mahávírovy víry zůstaly nezpochybněny. Pět velkých slibů (*mahá vrata*) bylo přijato naprosto bez výhrad. Rozdíly jsou v pravidlech pro askety, rozdílné jsou rituály, praktiky, Písma a některé aspekty historie. V dnešní době se rozdělení týká spíše různých geografických oblastí. Západní oblasti jsou spíše doménou švétambarů a z nich vzešlých podskupin, zatímco na jihu a na severovýchodě mají většinu spíše digambarské sekty.²⁶⁴

Digambarové a švétambarové

²⁶³ Bipin Shah, *History and origin of Sthanakvasi Jains of Western India*, 2009, s. 66nn.

²⁶⁴ V češtině je toto slovo zatíženo pejorativním předporozuměním. V indickém kontextu tomu tak není, a proto ho občas také používám, neboť v anglicky psané literatuře se mu člověk nemůže vyhnout.

Digambara znamená „oblečený oblohou“, tedy nahý, švétambara pak znamená „bíle oděný“. To se samozřejmě týká pouze mnichů. Mnišky jsou oblečeny vždy. Argumentace uvádí, že asketové se často pohybují na odlehlých místech a nahá žena by byla vystavena nebezpečí znásilnění. I když soška 19. *tirthnakara* Mallináthy svědčí i o jiných praktických.

Na důvod oddělení mají obě skupiny své legendy. Podle švétambarů se digambarové oddělili 609 let po smrti Mahávíry (89 n. l.). Mnich Šivabhúti, který se stal mnichem „samoiniciací“ v záchvatu vzteku, když ho jeho tchyně zamkla na jednu noc v domě, poslouchal (švétambarské?) mnichy, kteří mluvili o tom, že ten, kdo jde cestou vítěze (*džinakalpa*), jde nahý, jako šel Mahávíra. Tuto tradici zrušil až Džambú. Šivabhúti, který byl asi dosti vznětlivý, si ve vzteku strhl roucho. Ostatní mniši ho vyobcovali. On však přinutil svoji nešťastnou sestru, která byla mniška, přijmout nahotu také. Teprve po protestu prostitutek ve městě jí dovolil se obléci. Nevěstky řekly, že k nim nebude nikdo chodit, když uvidí, jak je ženské tělo ošklivé (!). Je to tedy Šivabhúti, který sám sebe ustanovil mnichem, a jeho nelegitimní následovníci, kdo založili heretickou sektu digambarů – samozřejmě podle švétambarské verze. Není to verze nijak stará, pochází asi z 5. století n. l. Digambarové mají samozřejmě obdobnou verzi, kde ovšem domnělý zakladatel švétambarů není znám jménem. Během hladomoru nastaly podmínky, kdy není možné získat

almužnu (*durbhikšá*) a většina mnichů odešla s Bhadra-báhúem na jih.²⁶⁵ Zbylí mnichové pak ze slabosti začali nosit oděv. Tato verze sahá do 10. stol. n. l. Obě verze již v roce 1884 kriticky zhodnotil H. Jacobi.

Hlavní rozdíly mezi oběma skupinami jsou tyto: digambarové zobrazují *tírthankara* jako nahého, bez šperků a se sklopenýma očima, tedy jako asketu. Švétambarové pak oblečeného jako krále. Často ho při obřadu (*púdža*) oblékají. Někdy se jedná o velice drahé zlaté pancíře, vykládané drahokamy, a na závěr dostává královskou korunu. Žena nemůže dojít spásy (*mókša*), musí se nejprve narodit jako muž. Proto také nepokládají 19. *tírthankara* Mallinátha za ženu (jako švétambarové), ale za muže. Původně prý neměli žádné mnišky v řádu, nyní jsou mnišky bílé oděny. Digambarové tvrdí, že Mahávíra nebyl ženat. Rovněž tak neuznávají legendu o přenesení plodu z bráhmanky Dévanandy do lůna matky Trišaly, kšatrijské manželky krále Siddhárty. Digambarští mniši chodí, jak již bylo řečeno, nazí. Jídlo dostávají do složených rukou, odkud ho hned ve stoje snědí, pak se mohou posadit a pronesou krátké kázání. Švétambarové mají misku, do které dávají almužny a ze které také jedí. Digambarové neuznávají spisy (*ang agama*), ale pouze pozdější spisy (*anujóga*). Také tvrdí, že asketa (*šramana*) po dosažení vševědění (*kevaladž-ňána*) nepotřebuje potravu k dalšímu životu, také nemluví, ale vydává pouze bzučivý zvuk (*óm?*), kterému však adresáti rozumějí. Digambarové

---

²⁶⁵ Podle švétambarů s nimi ani nešel, ale byl v Nepálu.

vždy sami sebe nazývají „původní církev“ (*múla sangh*) nebo v jižní Indii „drávidská církev“ (*drávida sangh*).

Z těchto dvou základních směrů se pak odštěpilo obrovské množství nejrůznějších skupin i lokálních kultů, zaváděním hinduistických božstev (*déva*) a rituálů (*púdža*) v podobě ochranných bohů (*jakša*) a bohůn (*jakší*), které se často osamostatňovaly, jako např. Ambiká či Kušmandini-dévi. Další zásadní dělení, které jde napříč tímto, je podle toho, zda uctívají ikony (*múrtí*), a jsou tudíž uctívači ikon (*murtipúdžak*), či nikoliv, a jsou tedy *amurtipúdžak*. Různí učitelé (*áčarja*) vytváří nejrůznější skupiny „těch kteří kráčí spolu“ nebo jsou jako „strom“ (*gaččcha*), jiné termíny jsou skupina, masa, třída (*gana*), blízcí, rodina (*kula*), kmen, klan, linie (*gótra*) apod.

Obecně lze říci, že džinismus po tomto základním rozdělení, které trvalo jedno až dvě století, začal upevňovat svoje pozice, na severu štědře podporován bohatými kupci a králi, na jihu se jeho dějiny úzce pojí s dynastií Gangů. Přibližně v 5. a 4. stol. př. n. l. jsou džinistické komunity soustředěny hlavně na severovýchodě, v oblasti větší Magadhy, v oblasti, kde Mahávíra žil a učil. Tato oblast se brzy stane důležitou nejen pro džinismus, ale celou indickou historii. V mocenském vakuu, které vzniklo po nuceném návratu Alexandra Makedonského z Indie (327 př. n. l.), kdy se dostal téměř na hranice Magadhy, vystřídal Nandovskou dynastii Čandragupta Maurjovců (320 př. n. l.), který založil Maurjovskou říši. Ta vydatně podporovala *šramanové* směry a v dobách největší

slávy pokrývala téměř celý indický subkontinent. Sám Čandragupta²⁶⁶ byl džinista a na sklonku života, dříve než předal vládu svému synovi, odešel pryč do Šravanabelagoly v Karnátace. Jiná verze říká, že se jednalo o Samprati Čandraguptu, vnuka Ašóky a pra-pra-vnuka Čandragupty Maurjovce. Bez ohledu na míru pravdivosti těchto legend vypovídají o dvou důležitých věcech. Jednak džinistické komunity vyhledávaly patronaci krále, neboť jim to zaručovalo bezpečnost a zvyšovalo věhlas. Starověcí králové Indie často podporovali více než jedno náboženství, ale jedno osobně preferovali. Tomu odpovídá hinduistické uctívání mnoha bohů, ale vlastní preference jednoho, dodává k tomu hinduista Jeffrey D. Long.²⁶⁷ Za druhé je vidět, že migrace džinistů začíná relativně brzy, bez ohledu na to, zda důvodem byl hladomor či jiné pohnutky. Dnes žijí džinisté převážně v Gudžarátu, Rádžasthánu a na jihu v Karnátace, případně sousední Maharáštre. Téměř se nevyskytují v dnešní Uríse, někdejším království Kalinga, kde měli mohutnou královskou podporu a kde se zachoval skalní nápis o invazi do Magadhy, ležící na sever, a odkud byla přivezena socha (*múrtí*) *tírthankara*, kterou ukradla dynastie Nanda. Nástupcem Čandraguptovým byl Bindusára, který se stal adžívikem.²⁶⁸ Jeho syn Ašóka, asi nejslavnější panovník starověké Indie, se stal buddhistou. Legenda vypráví, že po závěrečné, velmi kruté bitvě

²⁶⁶ Neplést s Čandraguptou I (asi 320 – 335 př. n. l.) a Čandraguptou II. (asi 375 – 414 př. n. l.), králi říše Guptovců.

²⁶⁷ Jeffrey D. Long, *Jainism*, New York 2010, s. 61.

²⁶⁸ Směr založený Makkhaki Góšalou asi ve 4. stol. př. n. l. popírající duši a svobodnou vůli.

o Kalingu, pocítil výčitky svědomí a přiklonil se k buddhismu. Autor slyšel od správce (*bhattarak*) džinistického chrámu (*basadi*) v Humče jinou verzi příběhu. Většina obyvatel Kalingy byli džinisté a po krutém krveprolití všichni džinističtí *áčarjové* odmítli se stát duchovním vůdcem (*guru*) Ašókovým. Nezbylo mu tedy nic jiného, než se obrátit na buddhisty. Tato historka má větší logiku v rámci rodinné tradice Maurjů. Adživikové, ke kterým patřil otec Bindusára, měli blíže k džinistům než k buddhistům. Také pak ve středověku splynuly jejich zbytky s digambarskými džinisty.

Tento trend trvá až do 13. století n. l., zejména po úpadku buddhismu. V této době vzniká velké množství literatury a umění. Vliv džinismu se posouvá z jeho původní vlasti Magadhy daleko na západ do Gudžarátu a Rádžpútany. Na jihu pak působí v Karnátace a Mysuru. Tento rozvoj byl přerušen muslimskými vpády, kdy došlo na ničení soch (*múrtí*) a chrámy byly mnohdy přeměněny na mešity. Džinisté byli často krutě pronásledováni, neboť se snažili bránit zabíjení zvířat.

Sledujme nyní podrobněji reakci na výzvy bráhmanismu i islámu v otázce ikon (*múrtí*), neboť zachycuje jeden velmi podstatný rys džinistické tolerance i přizpůsobivosti, který by mohl být inspirujícím příkladem pro mnohé.

9. Od askeze k ikonám a zase zpátky

Původně asketové (*šramana*) setrávají na opuštěných místech v malých komunitách. Na období dešťů se uchylují do jeskyní, později do chrámů, nejprve asi hinduistických, kde mohli, ale nemuseli přijít na myšlenku uctívání ikon (*murti*). Můžeme si položit otázku, proč vůbec lidé uctívají obrazy? Skutečné uctívání není vnější uctívání (bohoslužba) kamenných, kovových či jiných idolů (*múrtí*), ale vnitřní uctívání ctností vlastní duše.²⁶⁹ V tom ovšem nesmíme spatřovat nějakou pýchu, neboť právě duše je to jediné námi neovlivnitelné „já“, které máme „zahrabáno“ pod hromadou důsledků našich činů (*karma*) a které se podle „cesty“ ke spasení (*mókšmarg*) snažíme postupně (*gunasthána*) osvobodit. Jeden digambarový mnich na otázku autora, co je jeho největším potěšením, odpověděl, že je to rozhovor s jeho vnitřním „já“ (*átmán, džíva*). Je ale jasné, že uvědomělé soustředění na nějakou duchovní skutečnost nám ji v mysli materializuje a je možné ji zobrazit, aniž by pak meditace (*dhjána*) či pocta (*vandana*) směřující k vnitřní vyrovnanosti a odpoutanosti (*samajika*) vedly k uctívání té zobrazené reality, ale k tomu, co je za ní.²⁷⁰ Je obecně nerozhodnutelná otázka, kdy se mysl člověka upíná k obrazu, a reprezentuje tak „pokleslou víru“, a kdy se upíná ke skutečnosti za ní. Toto ovšem džinismus při „obrazoboreckých“ hnutích neřešil. Ten se zabýval

---

²⁶⁹ John E. Cort, *Framing the Jina*, Oxford University Press 2010.

²⁷⁰ Alain Besancon, *Zakázaný obraz – intelektuální dějiny obrazoborectví*, Praha 2013.

mírou násilí (*himsa*), páchaného při vytváření obrazu (*murti*).²⁷¹ To elegantně obešel teorií o nestvořených ikonách, které jsou od věčnosti jako sám džinismus.

Nicméně v raných fázích jak džinismus, tak buddhismus vedly systematickou kampaň proti kultu, rituálu i oběti, což chápaly jako prvky ničící morálku a mravní úsilí, a zdůrazňovaly cestu očištění duše a dosažení osvobození (*nirvána*, *mókša*). Na rozdíl od hinduistů neakceptovali boha jako stvořitele či ničitele vesmíru. V protikladu k lidové víře tvrdili, že každá duše (*džíva*) má v sobě potenci božství (*paramátmá*), kterýžto status získá ihned po té, co se osvobodí od vazeb *karmy* (*bandha*). Časní džinisté nepraktikovali žádnou *púdžu*, takže zmínky o ní nenajdeme ani v nejranější kanonické literatuře. Přesto archeologické nálezy svědčí o poměrně brzkém výskytu džinistických ikon (asi od 2. stol. př. n. l.). Což může svědčit buď o poměrně rychlém přijetí obrazů, nebo o dlouhé nezdokumentované předchozí asketické periodě. Samantabhadra, který žil na počátku křesťanské éry, byl asi první, kdo učinil bohoslužbu (*púdža*) pro laiky povinnou. Zařadil ji mezi vzdělávací sliby laika (*šikšavrata*). Od toho momentu má *púdža* své pevné místo v chrámu (*samajika-šikša-vrata*). *Paramátmáprakáša*, spis asi ze šestého století, uvádí, že laik, který nekoná obřad osmi věcí (*aštaprakáripúdža*) a nevzdává poctu (*vandana*) pěti významným bytostem (*pančaparaméští*), nemůže docílit osvobození (*nirvána*,

---

²⁷¹ Proto ani džinisté *murtipúdžak* nevyrábí sochy ze dřeva, ale kamene, kde je míra násilí menší.

mókša). V tomto údobí (*ara*) sestupného cyklu (*avasarpīnī*) to stejně není možné a jedná se vždy jen o případné hromadění kladné *karmy* (*púnja*) stejně jako při vztyčování soch, stavbě chrámů či darování pozemků klášterům. Král Ravivarma z Kadamby nařídil dokonce slavení osmidenního svátku a lid toto s povděkem přijal. Kromě pocty *džinům* se vyvinula i *púdža* ke Gomátešvarovi (Bahubáli). Je to socha asi 18 metrů vysoká vytesaná na Vindhjágirí ve Šravanabelagole Čamundarjou v roce 981 a její omývání (*mahámastakábhíška*) se od té doby stalo pravidelným rituálem. Nejbližší omývání se koná v roce 2018. Je nepochybné, že uctívání *džinů* a provádění *púdži* se stalo, hlavně přičiněním králů, zakořeněnou praxí. Důvod, proč se tak stalo, je prý zřejmý.²⁷² Aby bylo možno obstát v konkurenci s bráhmány, bylo třeba se vzdát drsného asketismu. A samozřejmě i instituce učitelů (*áčarja*) si žádal své finanční zajištění.

Obecně se uvádí, že úcta k *džinům* je konána z duchovních důvodů. Její vykonavatel nic nedostává, není uzdravován, nezískává žádné výhody. Rovněž tak *džinu*, *tírthankara*, *arihanta* o nic neprosí. *Džina* je vtělení perfektnosti, a tak když bohoslužebník o něm medituje (*dhjána*) a uctívá ho (*vandana*), má možnost se soustředit na to, aby směřoval ke stejné perfektnosti (*samajika*) také. Džinista se nepotřebuje utíkat k žádné „vyšší“ bytosti nebo žádat božskou milost. S tím souhlasí i Stevensonová, když uvádí jako ananalogii poctu, kterou vzdávají francouzští vojáci

---

²⁷² Ram Bushan Prasad Singh, *Jainism in Early Medieval Karnataka*, Delhi 1975, s. 28.

u hrobky Napoleona,²⁷³ když salutují na paměť velkého hrdiny. Tento názor by podporoval i fakt, že *džinové* či *tírthankarové* mají vždy jen jednu hlavu, dvě ruce a dvě nohy. Nejsou to tedy „hinduističtí“ bohové. Ale Singhovi se zdá tento názor neudržitelný a říká: Džinisté nevykonávají *púdžu* z nesobecké oddanosti (*samajika*), ale z žádosti získat časnou, jakož i věčnou blaženost, tedy naprosto stejně, jako to činí hinduisti. Tuto vnitřní polemiku džinismu samozřejmě nelze nijak objektivně rozhodnout.

Sledujme tedy nyní tuto „hinduizaci“ džinismu, která na jedné straně vyústila v to, že džinistická *púdža* je formálně téměř shodná s hinduistickou. Proto tedy hinduisté mohou vnímat džinisty jako „svoje“, neboť formální odlišnosti jsou menší než mezi některými směry hinduismu samého. Na druhé straně je třeba mít na paměti i vnitřní obsah džinistické *púdžy*: má být pouhou poctou (*vandana*) vedoucí k vlastní inspiraci. A konečně slovo *púdža*, které používám tak, jak ho používají sami džinisté, tedy pro obojí, a tudíž značně nepřesně.

Na jihu, kde tento proces byl tvrdší, byl dokončen asi v 9. století. Je pravda, že byl způsoben hlavně vstupem nedžinistů do džinistických mnišských řádů. Ale finální oficiální vyjádření dal tomuto trendu Džinaséna ve své práci *Ádipurána*, která rozhodně nezapře podobnost s hinduistickou knihou *Dharmašastra*. Jaké mohl mít Džinaséna pohnutky k tomuto postoji? V osmém století se objevil na jihu Indie Šankara. Ve svých

---

²⁷³ Sinclair Stevenson, *The Heart of Jainism*, London 1915.

polemikách se mimo jiné zaměřil i na kritiku buddhistů, protože neuznávají existenci duše, a džinisty označil za ateisty. Začal proti nim systematickou kampaň s cílem obrátit lid proti nim.²⁷⁴ V této situaci projevíli džinističtí učitelé značnou předvídatost a asimilovali hinduistické prvky. A právě těmto tendencím dal nejvýraznější podobu Džinaséna. Jak si v dalším ukážeme, přijali džinisté téměř všechno. Zachovali pouze to nejzákladnější a nejcennější – nenásilí (*ahimsa*). Od těch dob jsou schopni odvíjet celé svoje myšlení od sloganu „nenásilí je nevyšší učení“ (*ahimsa paramo dharma*). Pankaj Kumar K. Shah píše autorovi (2008): „Podle mého názoru džinismus je jediné náboženství Nenásilí. Nenásilí je náboženstvím.“ A Sulekh Jain na otázku, jak řeší „sektářské“ rozdíly se svou manželkou odpovídá: dnes bych už nemluvil o své denominaci, ale spíše bych se označil jako muž nenásilí. Kam takový postoj vedl, uvidíme, až na scénu vstoupí muslimští dobyvatelé Indie. Zatím tedy Džinaséna nabádá k dodržování nenásilí, horlí proti používání masa, medu a všech potravin nevhodných pro džinisty, neboť jsou spojeny s násilím. Také je proti uctívání hinduistických božstev v domácích rituálech. Připouští oheň; oběti však nikoliv. Stručně by se dalo říci, že Džinaséna vzal starobyrou tradici hinduistů a harmonizoval ji s džinistickou kulturou. Vybudoval jemné předivo džinistických rituálů na základě předepsaných hinduistických „svatých správností“ (*samskára*) devátého století. Jeho postoj je v dějinách náboženství poměrně ojedinělý. Nepostupoval kon-

---

²⁷⁴ Ram Bushan Prasad Singh, *Jainism in Early Medieval Karnataka*, Delhi 1975, s. 81.

frontačně (tady stojím a nemohu jinak), ale naopak snažil se hledat nejzazší hranice, kam až je možné ustoupit a ještě zůstat džinistou. Historicky se ukázal tento princip jako nosný.

Nyní jsme ale v procesu tvrdé hinduizace. *Džinové, arihanti a tírthankarové*, kteří byli původně uctíváni pouze jako duchovní učitelé, kteří zjevili pravdu a inspirovali následovníky k usilování o osvobození (*móksa*), začínají být džinisty pokládány za bohy (*dév*). Byli tak obdařeni stejnými atributy božství jako Šiva, Višnu, Brahma, Mahádév, Svajambhu apod. Ačkoliv džinismus původně odmítá hinduistickou teorii o stvoření a destrukci, v *Mahápuráně*²⁷⁵ se mluví o *džinovi* jako o tvůrci a ničiteli světa. To je podepřeno i nápisem, který mluví o tom, že *džína* (*džinapati*) je uctíván bohy jako první stvořitel světa. Džinističtí učitelé rovněž akceptovali inkarnace (*avátar*) Rišaby, prvního *tírthankara*. Mezi jeho deseti *avátary* jsou Krišna i Višnu. Arihanti dostávají hinduistickou orientaci, aby tak přispůbiliby džinismus měnící se době a přilákali věřící blahodárnou silou džinistických božstev.

Co se tedy nyní stávalo předmětem uctívání? Podobně jako hinduisté projevují džinisté svou úctu nejen k *džinům* samotným, ale také jejich ochranným bohům (*jakšá, jakší*), posvátným věcem a symbolům, místům i členům rodiny *tírthankarů*. Podívejme se nyní na jednotlivé položky.

---

²⁷⁵ *Mahápurána* se skládá z *Ádipurány* (autor Džinaséna) a *Uttarapurány* (autor Gunabhdra).

Pět význačných bytostí (panča paraméšti)

Arihant, arhat: Etymologicky je to ničitel (*hant*) nepřítel (*ari*), tj. zhoubné *karmy* (*ghátikarma*). Jakmile se člověk zbaví 4 druhů *ghátikarmy*, stane se *arihantem*. Čtyři druhy zhoubné *karmy* jsou: *džňánavarnija* – bránící poznání, *daršnavarnija* – bránící vnímání, *mohnija* – klamající, *antaraja karma* – překážky činící. *Arihant* má *kevaladžňánu* (perfektní vědění), *kevaladaršanu* (perfektní vnímání) a nekonečnou moc – *anantavirju*. Dělíme je na obyčejné *arihanty* a *tírthankary*. V každém časovém cyklu je 24 *tírthankarů*, kteří obnoví Jain Sangh (čtyřstupňový džinistický řád), který sestává ze *sadhu* (mnich), *sadhvi* (mniška), *šravaka* (hospodář, laik), *šraviki* (hospodyně, laička).

Siddha: Osvobozená duše, která obdržela *mókša*. Mají *kevaladžňánu* (*anatadžňánu*), tj. vševědoucnost, *kevala/anatdaršana* (vševnímání), tj. v úplnosti vědí a vnímají všechno, co se dělo, děje a dít bude, a to ve stejném okamžiku. Mají také absolutní moc (*anat virja*). Nemají žádné tužby. Zachovávají však svou jedinečnost, a přesto jsou si rovni a jsou bez formy. Jsou na 14. *gunastháně*, odkud stoupají do *siddhášty*.

Áčarja: Učitel, duchovní vůdce, který si musí osvojit *agamy*, řádně vést mnišskou komunitu, dnes musí znát několik jazyků, jiné filosofie, ideologie a náboženství, a to jak v místní oblasti, tak ve světě.

Upadhjája: Mnich se zvláštní znalostí *agam*, které vyučuje.

Sádhú: Obyčejný mnich, který dodržuje předepsané regule a snaží se dostat na vyšší stupně (*gunasthány*) na cestě k osvobození (*mókša*).

Uctívání těchto bytostí je tak hluboce zakořeněné, že se promítlo i do *Namokat mantry*, hlavní mantry džinismu, kterou džinisté zahajují všechna svá setkávání. První dvě bytosti jsou již osvobozené od smrti a znovuzrození, zbylé tři jsou stále ještě na cestě (*mókšmarg*). Mniši nepoužívají idoly a nabízí pouze mentální oslavu (*vandana, samajika*), zatímco laici v chrámu (*mandir, basadi, basti*) konají *púdžu*. Recitují při tom posvátné formule, sestávající z různého počtu posvátných slabik. Džinaséna uvádí 35 slabik jako ideální počet.

Ochrání bohové a bohyně *tírthankarů* (*jakša, jakši*), členové rodiny

Při zpodobení stojí po pravé a levé straně *tírthankara*. Každý z *tírthankarů* má přiřazeny jednoho boha (*jakša*) a jednu bohyni (*jakši*). Ti mají svoje specifické znaky, podle nichž se poznají. Ve starých dobách bylo jejich pohlaví jasně patrné, *jakši* měly často odhalená prsa. Dnes jsou obojí bezpohlavní, podobně jako v hinduismu. Více bude pojednáno v samostatné kapitole. Duchovní hierarchie bráhmanských bohů také ovlivnila džinismus. Tak jako byli v hinduismu uctíváni Šivovi synové, Ganéša a Kartika, podobně i v džinismu synové (a dcery) prvního *tírthankary* Rišaby (Bhárata, Bahubáli, Brahmí, Sundarí). Z uctívání Bahu-

báliho (Gomátešvary) se vyvinul samostatný kult, s centrem ve Šravanabelagole.

Náboženské symboly

Bráhmanské zvyky uctívat náboženské a duchovní symboly rovněž ovlivnily džinismus. Proniklo tam zejména kolo spravedlnosti (*dharmáčakra*), stromy (*čajta, vrikša*), prapory s obrazy slonů, lvů, pávů, býků apod. V jižní Indii pak sloupy, stojící před chrámem (*manastambha*). Tyto symboly byly ctěny (*vandana*), což by z hlediska původní ortodoxie bylo v pořádku, ale také uctívány (*púdža*), což je z absolutního hlediska nesprávné. Nicméně Džinaséna toto uctívání doporučuje. Také stopy chodidel náboženských učitelů byly hojně uctívány, a to i po jejich smrti, kdy byly vyráběny z odolných materiálů, zejména kamene. Např. skalní nápisy ve Šravanabelagole referují o tom, že se Džinačandra klaněl stopám Bhadrabáhuovým. Toto praxe byla tehdy hojně rozšířena.

Posvátná místa

Místa, která byla spojena se životy *tirthankarů* či jiných náboženských učitelů nebo místa, kde *tirthankarové* obdrželi *nirvánu* (*nirvánakšétra*), byla také chována ve velké úctě, což potvrzují i mnohé skalní nápisy.

Druhy džinistického uctívání

Mentální uctívání (*bhava púdža*) je jakási vnitřní oběť modliteb *tírthankarovi*. Je to soustředění se na aspekty života *tírthankara* s touhou²⁷⁶ po nápodobě. Pravověrný džinista vidí i dnes za všemi ostatními projevy uctívání s pomocí jakýchkoliv prostředků (*dravja*) vždy jenom soustředění mysli (*bhava*), které vede k naplňování sedmi (devíti) *tattva*, tedy správné víře (*samjaktva*) na stupňovité cestě (*gunasthána*) k osvobození (*mókkša*).

Bohoslužba (*dravja púdža*) vždy používá nějaké prostředky, obětiny (*dravja*). Na rozdíl od *bhava púdži*, která se pouze soustřeďuje na různé kvality zvolené deity, tedy *tírthankara* nebo *jakšá* či *jakši*, se jedná o bohoslužbu hinduistického typu, s různými rituály a obětováním (viz dále). Ádipurána rozděluje *dravja púdžu* na čtyři podtypy: první je *sadarčana púdža* neboli každodenní *púdža tírthankarů*. Obětník přináší santal, neloupanou rýži, vonné tyčinky, ovoce, květiny a sladkosti do chrámu. Vztyčování soch, instalace obrazů, darování půdy apod. také patří do této kategorie. Druhým typem je uctívání čtyř tváří *tírthankara* (*džiny, arihanta*), což se nazývá *čaturmukápúdža*, tedy *púdža* čtyř (*čatur*) tváří (*mukhá*). Čtyři tváře vyjadřují vševědoucnost (*kevaladžňánu*) a úplnou přítomnost *džiny*. Třetím typem je *čakravartípúdža*, kde panovník (*čakravartí*), který je oddaným džinistou, poskytuje velkorysou charitu (*dáná*) podle přání al-

²⁷⁶ Z hlediska asketického vzdávání se jakéhokoliv lpění, touhy i nejmenších pohybů (*jóga*) nutného k dosažení „vyhasnutí“ či „vyvanutí“ (*nirvána*) je samozřejmě i touha napodobit *tírthankara* „špatná“.

mužníka po vykonané *púdže*. Poslední je *aštánikápúdža*, která trvala osm (*aštá*) dní. Džinaséna ji předepisuje všem zbožným hospodářům, laikům. Toto rozdělení dobře reflektovalo potřeby všech společenských skupin Karnátsky 11. a 12. století. Asketové se soustředí na *bhavapúdžu*, panovníci poskytnou prostředky náboženské komunitě a lid si odpočine při osmidenním svátku. Náboženství tu plní i svoji roli sociální. *Dravja púdža* se může konat v chrámu nebo doma. Dnes prakticky každá zbožnější rodina, kterou autor navštívil, má domácí svatýňku, kde ráno obvykle začínají den *púdžou*. Právem se tedy čtenář může ptát, zda se vůbec ještě jedná o džinismus, vždyť *bhava púdža* je něco těžko prokazatelného a patří to vlastně do „soukromých projevů“ (*praxis pietatis*). Ano, nejen že se stále jedná o džinismus, ale bylo tomu tak i po celé sledované období, tedy od nejstarších dob až do středověku. Nepochybným dokladem toho, že „džinistické“ chápání zůstávalo, je praxe „askeze až k smrti“ (*salékhána*), o které svědčí mnohé skalní nápisy a která je džinisty chována v trvalé úctě. Je jasné, že kdyby se asketické chápání *púdži* jako úsilí mysli (*bhava*) vytratilo, *salékhána* by ztratila smysl a nebyla by ani praktikována ani uctívána. Protože se jedná o téma závažné a stále živé, bude pojednáno v samostatně kapitole.

V této fázi hinduizace džinismu, kdy byla vykonávána bohoslužba s obětinami (*dravja púdža*) se jasně ukazovalo, že míra násilí (*himsa*) se musí nutně zvětšit oproti pouhé meditaci (*dhjána*) nebo či duchovnímu soustředění (*bhava*). A to se i stalo počátečním bodem „reformace“ džini-

smu, neboť mnozí to chápali jako porušení nejhlavnější zásady džinismu – nenásilí (*ahimsa*). A tak se začaly odvíjet nekonečné debaty o tom, zda násilí spáchané zapálením lampičky nebo utržením květiny přináší více špatné *karmy* (*pápa*) nebo přínos duchovního povznesení prožívaným rituálem je vyšší a celkově vede k nárůstu kladné *karmy* (*púnja*).²⁷⁷ Kritici tvrdí, že vykonáváním bohoslužby (*púdža*) se dopouštíme násilí na živých tvorech²⁷⁸ (*džíva*), a tím si zhoršujeme *karmu*. Jejich obecné přesvědčení je, že základ *púdži* je v bráhmanském rituálu oběti²⁷⁹ (*jadžna*). A tak uctívání ikon (*murtipúdža*) pokládají za etiku násilí (*himsa dharma*) a její odmítnutí za etiku soucitu se všemi živými bytostmi (*daja dharma*). Proti tomu např. Jašovidžaja argumentuje: negativní *karma*, která vzniká aktem *púd-ží*, je převážena pozitivní *karmou* vykonáním *púdži*. Indické pojetí *karmy* obecně je více zaměřeno na akci než na záměr. Toto pojetí sdílí i řada džinistických učenců. Jašovidžaja upřednostňuje záměr před akcí, i když nejde tak daleko, aby opustil materiální základ *karmy* (*dravja karma*).²⁸⁰ Naznačuje to příkladem o studni (*kúpa drištana*). Při hloubení studny činíme násilí (*himsa*) přinejmenším živým tvorům nepohyblivým (*sthavara*), tj. zemi, vodě, rostlinám. Užitek ze získané vody je však větší. Stejně tak se dá uctívání ikon (*murtipúdža*) přirovnat ke hloubení studny, avšak uži-

²⁷⁷ Původně byla spíše předmětem kritiky spíše jakási laxnost v chování (*šitjhilačara*), získaná patrně pobýváním v obdobích dešťů na nevhodných místech.

²⁷⁸ Mezi obětiny patří voda, ovoce, květiny, oheň, což jsou vše živé látky (*džíva*).

²⁷⁹ V tom mají samozřejmě pravdu, ale za jakých okolností k tomu došlo, jsme si již dostatečně objasnili.

²⁸⁰ Tím se liší pojetí *karmy* v džinismu od jiných indických náboženství.

tek jak pro toho, kdo *púdžu* vede (*pudžari*), tak pro ostatní je mnohonásobně větší. Je to tedy skutek zasluhující chválu (*anumodana*), který vede k získání kladné *karmy* (*púnja*). Nestrannému pozorovateli se musí jevit obě pozice (z jistého úhlu pohledu) za přijatelné.

Vlastní boj proti ikonám pak bývá spojován se jménem Lonka Šáh. Jménem Lonka Šáh označujeme postavu, jejíž jméno je vlastně neznámé a jejíž životní osudy jsou stále předmětem nevyjasněných sporů. Je schopna i dnes, téměř 600 let po smrti, rozdělovat jinak velmi tolerantní džinistickou obec. Kritici ho porůznu nazývají Lumpaka nebo Lunga (od sk. *lunthaka*, *luntáka*, *viluntaka*²⁸¹ = zloděj, lupič). Weber a Malvaniya²⁸² to naopak interpretují jako rozbiječ, ničitel uctívání obrazů, tvůrce ruin. První text, který zmiňuje jeho rodinné jméno Šáh, je ze 16. stol. Vzhledem k absenci jakýchkoliv věrohodných údajů se dá dnes Lonka vykreslit jakkoliv.²⁸³ Snad se narodil mezi léty 1415 – 1425 v rodu (*gótra*) Oswal možná v Limbidi nebo Ahmedabadu. Tam byl vládním úředníkem²⁸⁴ muslimských panovníků v Gudžarátu. Jednoho dne prý viděl muslimského lovce, jak zabíjí ptáky pomocí pastí (*čida*). Byl tak pobouřen touto krutostí, že opustil své dobře placené místo a začal se živit

---

²⁸¹ लुण्ठक, लुण्ठाक, विलुम्पक

²⁸² Peter Flügel, The Unknown Lonka: Tradition and the Cultural Unconscious. In: Colette Caillat and Nalini Balbir (eds.), *Jaina Studies*, Delhi, Motilal Banarsidas 2008, str. 181–279. (Papers of the 12th World Sanskrit Conference Vol. 9.)

²⁸³ *Ibid.*, s. 186.

²⁸⁴ Údajně vzhledem ke svým kaligrafickým schopnostem iluminoval pro muslimského sultána Mahmuda Begadu.

opisováním džinistických náboženských textů.²⁸⁵ Tomu se také dá rozumět takto: v té době měli přístup k náboženským textům pouze mnichové. Lonka však byl laik (*jati*), avšak při opisování textů měl možnost se s těmito texty důkladně seznámit. Texty údajně opisoval pro *áčarju* Džinasuri z Tapa Gačchy, u něhož snad na sklonku života přijal iniciaci (*díkša*).²⁸⁶ Revoltu proti těm, kteří dleli v chrámech (*čítjavasi*) a uctívali ikony (*múrtí*), začal údajně v roce 1451. Snad Založil *Lonka Gaccha* (*Lonka Panth*), jejíž mnozí členové se brzy vraceli k uctívání obrazů (*murtipúdzá*), a tak se zase odštěpovali jiní reformátoři, až nakonec bylo nepřeborné množství různých proudů. Autentická argumentace Lonky se doposud nenašla, kromě dvou anonymních prací, které v roce 1964 objevil v knihovně v Ahmedabádu D. D. Malvaniya²⁸⁷ a která jsou stále ještě předmětem debat.²⁸⁸

Co je však na době Lonky Šáha podstatnější, je skutečnost, že v té době potřebovali muslimští panovníci džinistickou obchodní komunitu k navázání lepších obchodních kontaktů, samozřejmě za poskytnutí protislužeb, a tak se vlastně džinistická komunita opět „přizpůsobuje“ situaci. Na přání muslimských panovníků začíná odstraňovat *murtí*. Na kolik se tak dělo ze zjištěných důvodů a na kolik se jednalo o skutečnou reformaci, je těžké posoudit. Ostatně onen antikoničtý proud (*amurtipúdzák*)

²⁸⁵ Dodhia Rati, *Rise and Glory: History of Halari Visa Oshwalis*.

²⁸⁶ Shah Bipin R., *History and origins of Jains of Western India*, Bipin R. Shah 2009, s. 292.

²⁸⁷ *Lunka Na Saddahiya Ane Karya Atthavan Bolno a Lunka Na Hundi*.

²⁸⁸ Peter Flügel, *Sthanakvasi Jain Tradition*, příspěvek na Sthanakvasi Jain Conference.

změřený jen na duchovní kvality (*bhava*) byl přítomen vždy, pouze někdy byl viditelný více, jindy méně. S nadsázkou by se dalo říci, že džinismus vykonal cestu tam a zase zpátky...

Proč ale pokládám za důležité zmiňovat se o těchto peripetiích tak podrobně a s tolika různými odbočkami? Známe z dějin nejrůznějších náboženských směrů a hnutí v Evropě, že při všech těch reformacích a protireformacích, revolucích a kontrarevolucích vždy docházelo k násilí a prolévání krve. V Indii jak při procesu hinduizace, tak při opouštění ikon, kdy v obou případech docházelo k obrovským změnám, nikdy nedošlo na násilí a krveprolití.²⁸⁹ K odstraňování ikon píše John Cort, když srovnává s křesťanstvím: „*Pokud víme, tak žádné džinistické ikonoklastické hnutí nevyústilo v jediný zmařený život či jedinou rozbořenou budovu, zatímco křesťanský ikonoklasmus byl doprovázen masovým ničením a smrtí.*“ Snad tedy mechanismus nenásilí (*ahimsa*) a tolerantního, relativizujícího pohledu (*anékantavádá*) by se mohl ukázat užitečným nástrojem, nejen při srovnávání různých náboženství.

Nyní se podívejme na některé hlavní směry, které se vyvinuly z digambarů a švétambarů postupným štěpením.

---

²⁸⁹ O to se bohužel postarali muslimští panovníci, když si opatřovali stavební materiál.

10. Další dělení

Digambarové

Digambarové se během staletí rozdělili do následujících podsekt:

1. Bisapantha: Uctívají především sochy a obrazy *tirthankarů*, kterým přinášejí safrán, květiny, ovoce, sladkosti a vonné tyčinky. Jsou snad nejpůvodnější formou digambarů a dnes prakticky všichni digambarové z Maharaštry, Karnáta, jižní Indie a většina džinistů z Rádžasthánu a Gudžarátu jsou následovníci Bisapanthy.

2. Terapantha: Povstali v severní Indii a postavili se proti nadvládě náboženských autorit. Početnější jsou v Uttarpradéši, Madhjapradéši a Rádžasthánu.

3. Taranapantha nebo **Samajapantha:** Jejich zakladatelem je Tarana-tarana-Svami (1448 – 1515). Uctívají svaté knihy (*sarnaja*) a ne idoly. Více zdůrazňují duchovní hodnoty. Neuznávají kasty a přijímají nejen lidi nízkých kast, ale třeba i muslimy. Nejsou početní a většina se nachází v Malavě, Madhjapradéši a Khandéšské oblasti Maharaštry.

4. Gumanapantha: Pocházejí z 18. stol. Odmítají zapalování svíček a lamp jako porušení principu nenásilí. Jsou velmi málo početní a nacházejí se v některých částech Rádžasthánu a Džajpuru.

5. Totapantha: Odštěpili se při sporech bisapanthů a terapanthů. Co do počtu jsou nepatrní a nacházejí se na některých místech Madhjapradéše.

Švétambarové

Švétambarové mají následující skupiny:

1. Murtipujaka: Přebývají hlavně v chrámech nebo zvláštních budovách (*upašrjás*), kam si nosí jídlo od *šravaků* (věřících laiků). Jsou roztroušeni po celé Indii, největší koncentrace je v Gudžarátu.

2. Sthanakvasi: Založil je roku 1653 kupec Lavadží. Neuctívají idoly (*múrtí*), nemají chrámy, ale pouze modlitební místa, domy (*sthanaka*). Hlásí se k odkazu Lonky Šáha (1418 – 1475), který údajně založil v roce 1474 Lonka Gačcha.

3. Terapanthi: V roce 1759 je založil *áčarja* Bhikšú (1726 – 1803), který se narodil v Rádžasthánu, kde jsou dodnes nejvíce koncentrováni. Jsou dobře organizováni pod jedním *áčarjou*, neuctívají obrazy a hojně praktikují meditaci (*prékša* meditace). Jsou převážně v některých oblastech Rádžasthánu. Odštěpení terapanthů je posledním schizmatem mezi švétambary. Jsou striktnější než sthanakvasí, jsou velmi tolerantní a sociálně velmi aktivní.

Devátým vůdcem terapanthů se stal *áčarja* **Tulsí** (1914 – 1997). Narodil se v Ladnunu, byl velkým vzdělavcem, který inicioval nový překlad některých *agam*, hudebník, spisovatel, putující asketa, zanícený kazatel, sociální reformátor, který neváhal se politicky angažovat a i dát v sázku svůj úřad. Aktivně se zasazoval proti dětským svatbám, nerovným svazkům (velmi starý muž a dívka – dítě), smlouvání o věno. Byl

proti nošení závojų u žen, formálním pohřebním nářkům, tvrdě kritizoval sociální postavení vdov. Také odsuzoval nedotknutelnost a zákaz vstupu nedotykatelných (*haridžanů, dalitů*) na svatá místa. V roce 1949 poslal za nimi mnichy, sám pak se s nimi setkal a nechal je, aby se ho dotkli. Na konferenci v Ladnunu mu to mnozí rozmlouvali, ale on řekl, že je ochoten vyklidit svou rezidenci, ale pokud tam bude, smí za ním každý. Ne všichni nakonec souhlasili, ale prosadil svou. Sociální akce nemusí mít vždy bezvýhradnou podporu.

Jeho „náboženská revoluce“ se řídila následujícími hesly: 1. Ne rituály, ale praktická činnost, ne nutně chrám, ale jakékoliv jiné místo; 2. vše činit upřímně; 3. náboženství je transformace života, pesimistické myšlenky v optimistické, nikoho nepomlouvat, nikomu neškodit; 4. žádné předsudky či pověry. Ta potom rozpracoval do pěti formulí náboženské revoluce: 1. Zapojit rozum; 2. použitelnost – náboženský princip je bezvýznamný, nevyústí-li do změny chování; 3. řešitelnost – mělo by být schopno řešit problém (pokud jídlo nezasytí, je k ničemu, pokud náboženství není schopno řešit problémy, je k ničemu); 4. přítomnost – náboženství není věcí „onoho světa“, není-li výsledek tady a teď, nebude ani „potom“; zlepšování přítomnosti zlepšuje budoucnost; 5. dobrá vůle pro všechna náboženství, tolerance, neurážet, nešířit nenávisť, možnost svobodné změny náboženství, „sekta“ je systém, „náboženství“ je esenci života.

15. srpna 1947 se Indie stala svobodnou. Ovšem pouze „konstitučně“, nikoliv fakticky. Bez obnovy morálních hodnot je veškeré zaměření na rozvoj neúčinné, prohlásil tehdy *áčarja* Tulsí. Po analýze celé společnosti navrhl řešení a 1. března 1949 proslovil svoji vizi **Anuvrata movement**. Hnutí opatřil následujícím kodexem: 1. Nebudu záměrně zabíjet žádné nevinné stvoření, nespáchám sebevraždu, nezabiji fetus; 2. na nikoho nezaútočím, nebudu podporovat agresi, budu usilovat o nastolení světového míru a odzbrojení; 3. nebudu se účastnit násilnických agitací ani žádných destruktivních aktivit; 4. budu věřit v jednotu lidstva, nebudu nikoho diskriminovat na základě kasty, barvy, náboženství atd. ani nebudu nikoho pokládat za nedotýkatelného; 5. budu praktikovat náboženskou toleranci, nebudu vyvolávat sektářské boje; 6. budu dodržovat bezúhonnost v obchodě i obecném chování, nepoškodím druhé ve službě komukoliv, nebudu podvádět; 7. stanovím si limity pro své obchodní aktivity; 8. neuchýlím se k neetickým praktikám při volbách; 9. nebudu podporovat sociální zlo a zvyky k němu vedoucí; 10. vystříhám se všech závislostí, nebudu užívat žádné intoxikanty jako alkohol, marihuanu, heroin, tabák apod.; 11. budu se vždy zabývat životním prostředím, nebudu kácet stromy, nebudu plýtvat vodou.

První konference Anuvrata movement se konala v roce 1950 a vzbudila velký ohlas, zejména po článku v Time. Svůj postoj ke společnosti prohlásil *áčarja* Tulsí velmi pregnančně: nejprve jsem lidská by-

tost,²⁹⁰ pak duchovní osoba,²⁹¹ pak džinista a teprve pak *áčarja* terapanthí.

V roce 1948 založil Parmarthik Shikshan Sanstha, vzdělávací institut pro budoucí mnišky (*sádhví*) v Ladnunu, nyní je součástí Jain Vishvabhártí University (1991).

Tradičně džinističtí mniši mohli cestovat pouze pěšky. Ovšem přibývání komunit v zahraničí znamenalo, že tyto komunity nemohou získat návštěvu žádného mnicha nebo mnišky. A tak v roce 1980 *áčarja* Tulsí založil jakýsi „třetí řád“ džinismu (*saman*) za účelem šíření džinismu v zahraničí. Tento řád, jehož příslušníci se nazývají *samáná* a *samání*, se plně řídí pravidly pro mnichy (*sádhú*) a mnišky (*sádhví*) se dvěma výjimkami. Smějí používat dopravní prostředky a smějí jíst jídlo, které je připraveno pro ně.²⁹²

Neváhal se angažovat i tam, kde výsledek nemohl být dobrý už z podstaty věci. Jako příklad uvedu krizi v Pandžábu v roce 1985. Tehdy se *áčarja* Tulsí setkal s Harčand Singh Longowalem. Proti sobě stála dvě stanoviska. Protisikhská propaganda tvrdí, že 1. sikhové jsou teroristé, 2. separatisté, kteří chtějí rozdělit stát, 3. jsou nepřátelé hinduistů. Proti tomu Longowal argumentuje: ad 1.: posoudit trestní odpovědnost je věc soudu, ad 2.: Siromoni Akali Dal nikdy nechtěli Chalistán, tedy nechtěli

---

²⁹⁰ Identifikuje se tedy se všemi lidmi.

²⁹¹ Identifikuje se se všemi „věřícími“.

²⁹² *Sádhú* a *sádhví* si nesmějí brát jídlo, které je speciálně připravené pro ně, i když v dnešní praxi se to občas obchází.

dělit zemi, ad 3.: sikhové se chovají k hinduistům bratrsky a přátelsky. K tomu *áčarja* Tulsí poznamenal: 1. Problém se musí řešit dialogem, 2. je třeba navodit prostředí důvěry, na kterém se musí podílet obě strany (lidé i vláda), 3. jakékoliv násilí na rovině osobní i skupinové je nepřijatelné, 4. kdokoliv může být špatný, ale to neopravňuje kvůli jednotlivci defamovat celou skupinu. Výsledkem složitých jednání, která následovala, byla dohoda mezi Radživem Gándhí a Longowalem, která sice všechny neuspokojila, ale přinesla značné zklidnění situace. *Áčarja* Tulsí zde opět projevil velkou osobní statečnost, i když se v podstatě vůbec nemusel angažovat.

Z Ladnunu také každoročně vychází pochod nenásilí (*ahimsajátrá*), jehož zahájení se vždy účastní politická reprezentace širokého okolí.

Japanija

Je to skupina, která byla činná v Karnátace zhruba od 5. do 14. století. Tvořily nezávislou skupinu a nakonec splynuly s *digambary*, ke kterým měli nejbliže.

Samozřejmě jiní autoři uvádějí jiná rozdělení. Je také nepochybné, že řada myšlenkových proudů po sobě nezanechala žádné viditelné stopy.

11. Rituály

Nyní nás již nepřekvapí, že prakticky všechny úkony při bohoslužebných obřadech (*púdža*) jsou téměř stejné jako u hinduismu. Pouze džinisté velmi dbají na rozlišení „duchovní podstaty rituálů“ (*bhava*) a jejich vnější, materiální podoby (*dravja*).

Obecně platí, že při vstupu do chrámu je třeba sundat boty. Na čelo se udělá *čandan tilak*, čímž naznačujeme, že přijímáme učení Bhagavana Mahávíry. Při vstupu řekneme „nissihí“, tedy „ne světským věcem“. Zazvoníme na zvon a jeho zvuk (*ghant*) zní v chrámu i v našem srdci, čímž dáváme najevo radost z nauky (*daršana*).

Samajiká Pratikramana púdža

Samajiká je odvozeno ze slova „čas“ (*samaj*) a označuje meditaci směřující k duševní rovnováze. Jít zpět (*pratikramana*), a tedy se zbavit záporné *karmy* (*pápa*) konáním posvátných úkonů (*vandana, samajika*), které nám ukázali světci (*múní*), dále pak kajicný rituál, recitace manter, probírání 108 korálek růžence (*málá*) apod. Je třeba mít správné oblečení a chceme-li se zúčastnit omývání (*abhíšeka*) ikon (*múrtí*), pak musí být čisté, tj. musíme ho mít poprvé po vyprání na sobě a člověk se také musí umýt.²⁹³ Obřad lze vykonávat ve stoje (*kajótsarga*) nebo v různých pozi-

---

²⁹³ V moderních chrámech jsou sprchy.

cích vsedě (padmásána), případně starší lidé mohou sedět na židli. *Áčarja* také může zaujmout různé pozice (*sthápaná*, *uthápaná*). *Tirthankarūm* vzdáváme poctu projevem skromnosti (*vinaj*) nebo hlubokou úklonou (*vandana*), jak ukazují obrázky. Probírání korálků (*málá*) má připomenou mimo jiné: 108 atributů pěti význačných postav (*pañca parméšti*), to znamená: 12 atributů *arihantů*, 8 atributů *siddhů*, 36 atributů *áčarjů*, 25 atributů *upadhjájů*, 27 atributů *sádhui* a *sádhvi*, tedy celkem 108. Jako příklad si ještě uvedme 12 atributů *arihantů*. Ti mají čtyři *atišaja*: 1. Mají skvělé kázání, 2. kázání rozumí všechny bytosti svým jazykem, 3. všechny duše celého vesmíru mu slaví *púdžu*, 4. v jeho blízkosti nejsou nemoci nebo neštěstí. Dále mají osm *pratiharja*: 1. Božský trůn, 2. svatozář, 3. nebeské bytosti mávají diamantovým vějířem, 4. třívrstvý deštník, 5. ašókový strom, 6. déšť vonných květů, 7. božské ohlášení jeho kázání, 8. nebeská hudba. Podobně je tomu i u ostatních bytostí.

Samo číslo 108 má mnoho výkladů. Číslo znamená velkou radost (*haršad*) a je dělitelné součtem číslic $(1 + 0 + 8) = 9$. Jiné matematické úkony nabízí: $9 \times 12 = 108$ nebo $(1 + 8) \times 12 = 108$ nebo $1 \times 1 = 1$ plus $2 \times 2 = 4$ plus $3 \times 3 \times 3 = 27$, tedy $1 \times 4 \times 27 = 108$. Dále se uvádí, že je prý 108 pozemských přání smrtelníka, 108 lidských lží a 108 druhů hlouposti. Je prý 108 čaker, které se sbíhají a tvoří srdeční čakru. Je 54 písmen v sanskrtu, každé má *šiva* a *šakti* tedy $54 \times 2 = 108$. Nadechneme-li se při *pranajámě* 108 krát za den, přijde osvícení. Je 108 upanišad moudrosti. Sousední strany pětiúhelníka svírají 108 stupňů. 8 kuliček

v *málá* je prý navíc. Kompletní stav je pouze 100 těch 8 je na chyby, podle jiných výkladů na oběť *tirthankarovi* a *guruovi*. Ganga se rozprostírá na 12 stupních délky a 9 šířky. Je 12 domů a 9 planet v astrologii. Je 108 jmen indických bohů. Krišna měl 108 pastýřek (*gopi*). Jiná symbolika čísla uvádí: 1 = bůh nebo vyšší pravda, 0 = prázdnota nebo duchovní úplnost, 8 = nekonečnost nebo věčnost. Jak vznikají tyto příklady, naznačuje poslední uváděná možnost: první kosmický let trval 108 minut (Gagarin 12. 4. 1961). Patrně se tím chce naznačit, že výklad je stále otevřený novým možnostem.

Ašta prakáří púdža (švétambarové),

Ašta drávja púdža (digambarové)

Ašta prakáří púdža znamená podle švétambarů 8 druhů púdži a Ašta drávja púdžaje podle digambarové tradice 8 materiálů. Jak uvidíme, tak se obě púdži příliš neliší. Obě používají následující prvky (*dravja*): voda (*džala*), santalové dřevo (*čandana*), květiny (*pušpa*), vůně (*dhúp*), lampičku (*dípa*), bílou rýži (*akšata*), sladkost k oběti (*névedja*), ovoce (*phal*). Liší se pouze v pořadí jednotlivých úkonů a digambarové ještě mají směr všech osmi *dravja* (obr. 20). Nyní se podívejme na význam jednotlivých úkonů.

1. Džál púdža (voda): Voda je nejednoznačný symbol. Na jedné straně je to oceán narození, života, smrti a dalšího rození (*samsára*), ale je to také plodová voda života i voda, která očišťuje. Měli bychom žít čistí

jako voda s láskou a soucitem ke všemu živému. Tak přeplujeme oceán a obdržíme *nirvánu* (*mókša*).

2. Čandana púdža (santalové dřevo): Santalové dřevo symbolizuje tichost v naší duši. Směs santalu s vodou utiší trápení světa. Podstatou santalu je překonávat nesnáze věděním, a proto během této *púdži* myslíme na správné vědění (*samjakdžňána*). Směsí vody a santalového prášku pomazáváme sochu *tirthankara*, obvykle prostředníčkem pravé ruky na následujících bodech: 1. Pravý, levý palec u nohy, 2. pravé, levé koleno, 3. pravé, levé předloktí, 4. pravé, levé rameno, 5. temeno, 6. střed čela, 7. střed hrdla, 8. střed hrudi, 9. břicho.

3. Pušpa púdža (květiny): Květiny symbolizují chování. Naše chování by mělo být jako chování květiny, to znamená plné krásy, soucitu, vůně a všeho příjemného, co s květinami spojujeme. Digambarové obvykle květiny nepoužívají, ale mají při této *púdže* šafránem obarvenou rýži.

4. Dhúp púdža (vonná tyčinka): Symbolizuje asketický život, zastavuje *samsáru*, a proto když ji umístíme vedle ikony, začínáme meditací ničit falešnou víru (*mithjávta*), hořením, tedy ubýváním, vlastním zmarem poskytuje tyčinka vůni. Stejně tak se chovají opravdoví světci (*múni*), kteří obětují nezištně život pro druhé. Nápodoba takového chování nás vede k asketickému životu a osvobození. Digambarové při této *púdže* používají hřebíček nebo santalový prach, které odstraňují všech osm druhů *karmy*.

5. Dípak púdža (lampa): Světlo symbolizuje světlo poznání, které ničí tmu a falešnou víru (*mithjátva*). Konečný cíl života je osvobození od veškeré *karmy*. *Dípak púdža* nás zbavuje hněvu, chamtivosti, ega a vede k přijetí slibů askety (*mahavrata*).

6. Akšat púdža (bílá rýže): Rýže bez slupky je neplodná, je to rýže, která už nemůže vyklíčit a dát vznik novému zrnu. Symbolicky to tedy je poslední zrození, po kterém následuje vyvanutí (*nirvána, mókša*). Touto *púdžou* naznačujeme, že chceme žít tak, aby toto bylo naše poslední zrození, i když samozřejmě víme, že to v této *ara* není možné.

7. Nevedja púdža (sladkosti): Symbolizuje chutné jídlo, kterého bychom se měli vystríhat. Digambarové někdy používají kousky kokosu.

8. Phal púdža (ovoce): Symbolizuje poslední stádium duše (*mókša*). Podle *švétambarů* je to poslední *púdža* a symbolizuje i naše poslední úsilí. Recitováním ctností *tírthankara* a soustředěním se na ně můžeme tytéž ctnosti vyvolat i v nás. Někteří digambarové používají sušené datle, mandle ve slupce, hřebíček, kardamon apod.

Toto pořadí dodržují švétambarové. Digambarové postupují v pořadí: 1, 2, 4, 7, 6, 3, 5, 8 a na závěr mají všech osm věcí smíchaných (obr. 20). Devět hřebíčků nebo zrněk rýže se drží v levé dlani, při každé *mantrě* se tři vezmou mezi palec a ukazováček a dají do nádobky (*ašíky*). Viz obr.

Posvátné slabiky

Na závěr některé *púdži* se recitují posvátné slabiky v různých kombinacích.

Óm (někdy aum): Óm se skládá z písmen a + a + á + u + m. Tento zvuk znamená úplnost, kompletnost, nekonečnost. Je to zvuk vesmíru. Symbolicky také ztvárňuje pět význačných bytostí (*pañca paraméštī*): A – *Arihant*, A – je duše bez těla (*ašarira*), tedy osvobozená duše, Á – *áčarja*, učitel, hlava společenství, U – *upadhjáj*, asketický učitel, M – *múni*, všichni asketi, kteří přijali odmítnutí světa, vstoupili do mnišství (*díkšā*) a učinili *mahāvratā*.

Hrím: *Hrím* se někdy také nazývá *hrímkar mantra*. Je to mystický zvuk, který reprezentuje neviditelný zvuk, nekonečnost a božskou energii 24 *tírthankarū*. Když meditujeme *hrím* můžeme cítit uvolňující se energii *tírthankarū*.

Arhum: Slovo *arhum* je *mantra*, která reprezentuje všechny samohlásky i souhlásky obsažené v sanskrtské abecedě. První samohláska sanskrtské abecedy je a a poslední souhláska h. Když meditujeme tuto mantru, soustředíme se na tichý zvuk vesmíru.

Jedenáct etap (*pratimá*) duchovního růstu laiků

Pro laika má *púdža* význam duchovního růstu. Od stádia, kdy se soustředí na správnou víru (*daršana pratima*), až po vstup do mnišské komunity (*díkšā*). Tyto etapy jsou: 1. *Daršana pratimá* – správná víra, která

vyústí ve správné nazírání (*samjak daršana*), 2. *vata pratimá* – přijímání sli-
bů, 3. *samájiká pratimá* – duševní klid, meditace, 4. *póšadha pratimá* – půst
ve svaté dny, 5. *sačittajága pratimá* – čistá strava, 6. *rátribhaktá pratimá* –
omezování se, to znamená žádný sex ve dne a žádné jídlo v noci, 7. *bra-
hmačarja pratimá* – absolutní omezování, 8. *árambhatjága pratimá* – vzdání
se domácího života, 9. *parigrahatjága pratimá* – vzdání se majetku, 10.
anumatijága pratimá – vzdát se ocenění za domácí aktivity, 11. *uddištajaga
pratima* – odmítnutí speciálního jídla a bydlení, vzdání se kontaktů s ro-
dinou a usilování o přijetí do mnišského řádu. *Švétambarový* novic (*šrama-
nabhúta*) má bílé roucho, *digambarový* novic prvního stupně (*kšullaka*) má tři
kusy oranžové látky, ve druhém stádiu (*ajlaka*) má pouze jeden kus. Po
přijetí *díkši* je zcela oblečen oblohou.

Šest povinností (Ávašjaka krijá)

Vztahují se na mnichy i laiky. V podání švétambarů to jsou: 1. *sa-
májika* – meditace, která se vyvinula v *púdžu* a dnes představuje téměř
veškeré duchovní aktivity, 2. *čaturvimšatistava* – chvála 24 *tírthankarů*, 3.
vandana – chvála učitelů, 4. *pratikramana* – kajícnost, 5. *kajótsarga* – medi-
tační poloha ve stoje, 6. *prathjákhjána* – zdrženlivost.

Digambarové je pak určitým způsobem modifikovali, případně
změnili pořadí. Podle Džinasény (asi 840 n. l.) a Somadévy (asi 10. stol.)
je pořadí toto: 1. *dévapúdža* – chvála 24 *tírthankarů*, 2. *guru-upasti* – chvála
a poslouchání učitelů, 3. *svádhjája* – studium písem, 4. *samjama* – vzdání

se, odříkání, znamená to např. dodržování *anuvrata*, *samájika* apod., 5. *tapas* – střídmost, půsty, 6. *dána* – dávat almužny *múním*.

Namaskár mantra, Navkar mantra, Namokár Mantra, Mahá mantra

Óm namo arihantam (1)

uctívám a chválím osvícené bytosti (1)

óm namo siddhanam (2)

uctívám a chválím osvobozené duše (2)

óm namo arijanam (3)

uctívám a chválím náboženské vůdce (3)

óm namo uvadždžjanam (4)

uctívám a chválím náboženské učitele (4)

namo loe savva sahunam (5)

uctívám a chválím všechny askety světa (5)

Eso pañc namokaro savva pava panasano mangalanča savesin padahamam havai mangalam

těchto pět chval je schopno zničit všechny hříchy, a to je první štěstí mezi všemi formami štěstí

Touto *mantrou* začínají džinisté každé významnější shromáždění, je součástí *púdžy*, začínají s ní výuku v chrámové škole (*pačala*). Stručný výklad je tento:

(1) Klaním se *arihantům*, uctívám a chválím osvícené bytosti, abych porazil své vnitřní nepřátele, tj. smyslové žádosti (*indrija*). *Indrija* je jakýmsi smyslovým orgánem duše. Jsou nezávislé tak jako *Indrové* nazývaní *Ahamindra deva*, nebeské bytosti nad šestnáctým nebem, kteří nad sebou nikoho nemají a užívají si svobodu. A tyto smysly (*indrija*) jsou po nich pojmenovány.

(2) Klaním se *siddhům*, uctívám a chválím osvobozené duše (*siddhí*), abych také, jako oni, dosáhl osvobození (*mókšá*). Protože osvobozené duše už jsou v *lókákáši*,²⁹⁴ nemohou už nijak ovlivnit komunitu, a jsou tedy jmenováni až na druhém místě.

(3) Klaním se *áčarjům* (učitelům), uctívám a chválím náboženské vůdce.

(4) Klaním se *uvvadžajanům*, uctívám a chválím náboženské učitele. Dialog mezi *guruem* a žákem může vypadat třeba takto: Přeji si tě uctívat, *kšamašramano*, velmi intenzivně. (*guru*: staniž se). Trávíš celé dny bez přílišného vyrušování. (*guru*: ano). Duchovně rosteš (*guru*: ano a ty také). Tvé smysly tě nevyvedou z rovnováhy (*guru*: ano). Prosím o odpuštění, *kšamašramano*, za má každodenní přestoupení (*guru*: já také). Musím ti vyznat (*pratikramana*)... a pak následuje konkrétní provinění. Kaji se a odvrhují své staré já. To je samozřejmě jen jedna z možností. Vztahy dnes bývají dosti neformální.

---

²⁹⁴ V prostoru nad šestnáctým nebem, kam se moho dostat pouze osvobozené duše, zpět už se ale dostat nemohou.

(5) Klaním se *sadhuim* (mnichům) a *sadhviim* (mniškám), uctívám a chválím všechny askety světa. Je zde použito množné číslo *sahunam*, které zahrnuje oba rody, tedy není gendrově nikdo upřednostněn.²⁹⁵ Mnichové a mnišky nepřijímají jídlo, uvařené pro ně. Nejedí před východem a po západu slunce. Pijí převařenou vodu. Chodí bosí. Nezůstávají dlouho v jednom domě, nesahají na osoby opačného pohlaví. Nabízejí nám duchovní vedení.

Těchto pět chval je schopno zničit všechny hříchy, a to je první štěstí mezi všemi formami štěstí. Důležitost *namokar mantry* ukazuje následující příběh. Šel člověk na trh. Na cestě uviděl ležet raněného býka. Muž viděl, že zvíře již téměř umírá. Přišel k němu a recitoval *namokar mantru*. Když to býk uslyšel, jeho srdce se uklidnilo a on zemřel s dobrými pocity. V příštím životě se narodil synem krále. Poučení: když zvíře může obdržet dobrý život slyšením *namokar mantry*, proč bychom neměli my dojít míru a štěstí jejím recitováním? Každý den bychom ji měli recitovat ke zničení našich hříchů. A to je asi i důvod jejího velmi častého používání

Dévapúdža

Toto je *púdža*, kterou řada džinistů vykonává každý den, dříve než si vezmou první jídlo dne a jdou do práce. Tentokrát vezmeme za základ *digambarskou* verzi a na *švétambaraské* odchylky upozorníme v textu.

---

²⁹⁵ Sutora na to upozornila *samaní Bikuní* (2014).

Po příchodu do chrámu je třeba se uklonit před sochou (*murtí*), říci *namaskár mantru* nebo jinou chválu (*stuti*), např. *darshanam devadevasya darsanam päpanäshanam, darshanam svargasopänam darshanam mokshasädhanam* (pohled na *déva dévů* ničí všechny hříchy, je krokem směrem k nebi a prostředkem osvobození duše). Pak se musí třikrát obejít socha (*murtí*), přičemž *murtí* je vždy po pravé ruce. Následně je třeba vytvořit z rýžových zrněk *svastiku* a další symboly. Formováním těchto symbolů dává *púdže* velký význam. 1. Fáze – *abhišeká, snápana* (omytí): postříká se svatou vodou obraz u nohou *tírthankara*, vystupuje se jako Šakra (Indra) na horu Mérú, pak se použije santal a mléko, které symbolizuje bílé džinovo tělo na *samavasaraně*, závěr pak opět omytí čistou vodou a sprchou květin. 2. fáze – *arčana* (obřad): recitují se jména 24 *tírthankarů*, obětuje se osm substancí, tj. voda, santalové dřevo, květina, vůně, lampička, bílá rýže, sladkost k oběti a ovoce. Na závěr pak směs všech osmi (*arghja*). Toto *švétambarové* nemají. 3. fáze – *džajamálá* neboli vítězná girlanda, při které se sedí tiše, pak následuje zpěv *namaskár mantry*. 4. fáze – *árti* (světlo), při tomto obřadu se krouživými pohyby mává lampičkou před sochou čiobrazem. Pak jde domů a jí se první jídlo dne.

Toto je jen hrubý rámeček, který má nejrůznější odchylky. Ženy obvykle vykonávají jen obět osmi substancí. Švétambarové mají vždy roušku, také někdy konají obřad zdobení údů (*anga púdža*), případně nosí sochy v průvodu, zcela jistě pod vlivem krišnovských kultů v Gudžarátu.

Mahámastakabhíšéká

Je obřad omývání Bahubáliho, který se koná každých 12 let ve Šravanabelgole. Podle digambarů Bahubáli první dosáhl *móksi* v tomto cyklu. Podle švétambarů byla první Marudévi, jeho babička. To je pro digambary samozřejmě nepřijatelné. Byla to nejen žena, ale dokonce ani neopustila život laičky (*šravikí*). Je to pěkná ilustrace toho, že více záleží na vnitřním postoji (*bhava*) než na strukturách *sangu*.

Džinistický symbol

Při vstupu do chrámového areálu, zejména v diaspoře, často vidíme džinistický symbol. Je to jakýsi obrys figury s rukama v bok (obr. 21). Tečka nahoře je osvobozená duše (*siddhi*). Srpek měsíce pod ní je sídlo osvobozených duší (*lókákáš*, *siddhášila*). Tři tečky jsou Tři klenoty (*samjak daršana*, *samjak džňána*, *samjak čaritra*). *Svastika* naznačuje čtyři možná zrození (člověk, zvíře – sem patří i rostliny –, bytost nebeská, bytost pekelná), případně čtyři skupiny lidí v společenství (*tírth*), tj. mnichové (*sádhú*) mnišky (*sádhví*), laikové, hospodáři (*šravaka*), laičky (*šravikí*). Obrys je vesmír (*lók*). Dlaň představuje ujištění, že člověk, ačkoliv vystaven záteži *karmy*, se nemá bát nebo být skleslý. Na dlani je *čakra* s dvaceti čtyřmi loukotěmi. To reprezentuje učení 24 *tírthankarů*, které obsahuje nenásilí (*ahimsa*), to je napsáno uprostřed kola (obr. 22), soucítění, toleranci (*anékantaváda*), nelpění na majetku (*aparigraha*) a rovnost všech duší (*džíva*). Nápis dole říká: „*Parasparopagraho džívánám*“ (živé bytosti si navzájem

slouží, živé bytosti na sobě navzájem závisejí). Symbol byl přijat k výročí 2 500 let od Mahávírovy *nirvány* (1974). Brzy se ukázalo, že svastika by mohla činit problémy²⁹⁶ v západních zemích nebo v Americe, a tak se rozhodli – v rámci džinistické tolerance – ji nahradit slabikou *Óm* (obr. 23).

Salékhána

Salékhána je nejvyšší metou každého džinisty²⁹⁷ a lidé, kteří ji podstoupili, se těší velké úctě a obdivu. Západní svět na ní vždy hleděl jako na sebevraždu, patrně pod vlivem křesťanství, které tělo pokládá za „Boží chrám“.²⁹⁸ Chápavější pohled byl v minulosti spíše výjimkou. Džinisté se vehementně brání označení *salékhány* za sebevraždu. Protože se jedná o zásadní věc v džinismu, podívejme se na ní podrobněji. Abychom mohli posoudit důvody džinistů pro *salékhánu*, je třeba se podívat na jejich nazírání na život. Jak již bylo řečeno, džinismus velmi striktně rozlišuje mezi duší (*džíva*) a tělem (*šaríra*). V chrámové škole (*pačala*) děti recitují: jsem duše (*men džíva hun*), mám poznání (*džňáná*), skrze poznání vnímám (*džántá*) – tělo není duše (*šaríra adžíva he*), nemá poznání, nevnímá nic. První série je u obrázku chlapečka a holčičky, u druhé je hrubá socha.²⁹⁹ Duše (*džíva*, *átman*) může být čistá či osvobozená (*siddhi*, *mukta*,

²⁹⁶ Při přednášce v Olomouci na univerzitě vznesl jeden starší posluchač námitku: „To je všechno pěkné, ale ten hákový kříž se mi nelíbí.“

²⁹⁷ Je to vlastně meditace dotažená do absolutního konce.

²⁹⁸ Bible, 1. Korintským 3,16nn, ERC, 1989.

²⁹⁹ Shah D. N., *Džén bálpóthi*, 2001, www.atmadharma.com.

mókša) nebo uvězněná v koloběhu životů (*samsárin*). Džinisté, jako většina Indů, věří totiž na převtělování duše (*samsára*). Čistá duše je absolutně dokonalá, má úplné poznání (*kévala džňána*) a setrvává ve věčné blaženosti na vrcholu džinistického vesmíru (*sidhášílá, lókákáš*), kam vystoupá po odstranění veškeré *karmy* vlastní lehkostí. Osvobozená duše se už nikdy nemůže dostat do koloběhu životů (*samsára*). Spoutaná duše³⁰⁰ (*samsárin*) je od věčnosti spjata s hmotou (*puḍgala*) a dostává se do světa (*lók*) z věčného zdroje duší (*nigoda*), který je pod posledním světem spodního světa (*adholók*). Sestává se z duše (*džíva*), 42 druhů *karmy* tvořící tělo (*námakarma*), která je nezhoubná (*agáthikarma*), a z více než sto druhů zhoubné *karmy* (*ghátikarma*), jejichž příliv (*ašrava*) způsobujeme svými špatnými činy (*pápa*). Z tohoto spojení (*prakritišíla svabhava*) se člověk snaží svými dobrými činy (*púnja*) a na čtrnáctistupňové cestě (*gunasthána*) duši osvobodit, což je i konečným cílem snažení každého džinisty.

O smrti bychom také mohli hovořit jako o druhém konci *samsáry*. Salékhána je odvozeno ze sanskrtských slov „úplný“ (*sal*) a „ztenčování“ (*lékhána*), tedy úplné vymizení pomocí půstu. Jiný běžně používaný termín je *samádhi marana*, tedy smrt během meditace. Případně *samléšana* či *santhára* (půst k smrti), *sanyasa* (úsilí, odmítnutí), *nirupadhi* (absolutní, bez jakýchkoliv atributů či kvalit), *virjamarana* (hrdinská smrt). Džinismus rozeznává 48 různých druhů smrti (*marana*), smrt trvalá (*nitja*) a smrt „po vydechnutí posledního dechu“ (*tadbhava*). Ta má řadu dalších

---

³⁰⁰ Někdy džinisté mluví o tělu jako vězení duše.

podskupin. My se budeme více zabývat pouze některými „blaženými“ typy smrti (*bandita*), zejména „půstem k smrti s plnou podporou a péčí bližních“ (*bhaktapratjáhjána*). Smrt (*marana*, *vigama*, *vinasa* apod.) je výsledkem procesu ve kterém hmota (*pudgala*), případně její specifická forma (*anubhújamána*) je definitivně oddělena od duše (*džíva*, *átman*). Podívejme se tedy, kdy a proč je možno „urychlit“ smrt půstem a meditací (*samádhi*). Musí se tak dít pouze za správných okolností (*arha-adhikára*). Ty jsou: 1. *upasarga* – velké neštěstí, které znemožňuje dodržovat sliby (*vrata*), 2. *durbhikšá* – velký hladomor, při kterém není možné získávat odpovídající potravu, 3. *džará* – stáří, při kterém člověk není schopen se chovat tak, aby mohl dodržovat sliby (*vrata*), 4. *nihpratikará rudža* – terminální stádium nemoci, kdy smrt je nevyhnutelná. Vidíme, že společným rysem těchto situací je, že člověk při nich nemůže dodržovat sliby (*vrata*), tedy nemůže si počínat tak, aby omezil přísun karmické hmoty (*samvara*), nebo dokonce se jí zbavoval (*nirdžará*), jako toho byl schopen před tím. To znamená, že může nastat masívní příliv (*ašrava*) negativní *karmy* (*ghátikarma*), a tím značné zhoršení vyhlídek do dalšího zrození. Tedy takřka celoživotní úsilí o zlepšení pozice v koloběhu životů by mohlo být zmařeno několika týdny či měsíci nevydařeného konce života. Smyslem *salékhány* je tedy odstranit co největší množství *karmy* (*nirdžará*) nebo alespoň zastavit (*bandha*) její příliv (*ašrava*), a tím si zajistit lepší následující zrození.³⁰¹ Liší se u mnichů (*múni*, *samana*, *samani*, *sádhú*, *sádhvî*) a laiků

³⁰¹ V této fázi sestupného časového cyklu dosažení *móksi* není již možné.

(*šravaka, šraviki*). Mniši a mnišky se celý život připravují na tento konec. Mají velkou praxi s askezí a pústy. Mniši jedí maximálně jednou denně, někteří jednou za dva, tři nebo čtyři dny, což ještě prokládají častými pústy. Profesor Pertold píše, že byl svědkem více než osmdesátidenního pústu! Také při iniciaci (*díkša*) přijímají pět velkých slibů (*mahavrata*). Jsou to: 1. *ahimsa* – nezabíjení, nenásilí, 2. *satja* – pravda, 3. *asteja, ačaurja* – nekradení, 4. *brahmačarja* – čistota, zdrženlivost, celibát, 5. *aparigraha* – nevlastnění, neulpívání. Největší a základní je nenásilí (*ahimsa*), o kterém Mahávíra říká: „Prohlašuji, že *kevalini* všech časů tvrdili, vyhlašovali a propagovali, že nic, co dýchá, co existuje, co žije a co má v sobě jakoukoliv potenci života, nesmí být ničeno, ovládáno, podmaňováno, poškozováno či jakkoliv popíráno ve své podstatě. To, co ničíte, podmaňujete, čemu ubližujete či co zabýváte, je jako vy. Výsledek vašich aktivit poneseš na sobě sami. Proto neničte nic.“ I vyhnutí se dalšímu páchání násilí na živých tvorech (*džíva*) je motivací pro *salékhánu*. Požádat *gurua* o svolení k *salékháně* může vypadat třeba takto: „Vedte mě, pane. Přišel jsem složit slib *salekhany*, který chci dodržet, pokud budu žít. Jsem svobodný od všech pochybností a strachů v této věci. Od teď až do posledního vydechnutí odmítám jídlo i pití jakéhokoliv druhu“. Pak následují přípravy, které jsou dvojího typu. Externí, které připravují tělo a spočívají v zaujetí správné asketické pozice (*linga-múdra*). Dnes to probíhá většinou tak, že člověk je uložen do sedátka, vystlaného trávou nebo slámou, jak to předepisuje *Ačarangasutra*. Interní přípravy spočívají ve studiu spisů (*šiksa*).

Obojí probíhá simultánně, aby se usnadnilo naplnění slibu dobrovolné smrti (*salékháná*). Učitel potom stanoví počáteční dávky jídla a pití i jejich postupné snižování. Pak je jídlo na nule a přijímá se pouze pití. Tehdy obvykle i laik přijme velké sliby (*mahávrata*). Za porušení slibu *salékhány* se považuje: 1. přání prodloužit si život (*džtvatašamsá*), 2. přání umřít brzy (*maranašamsá*), 3. lnutí k přátelům (*mitranurága*), 4. vzpomínání na minulé radosti (*sukhanubandha*), 5. přání dobrého narození v příštím životě (*nidháná*). Džinista by tedy měl umírat prost jakýchkoliv pocitů, ať už kladných nebo záporných, neboť to vše je ulpívání (*parigraha*), které množí *karmu*...

Nejstarší zmínku přináší *Ačarangasutra*, která říká: „Moudří, kteří znají zákon dvojích překážek (tzn. tělesných a duševních), když poznají, že čas jejich smrti nadešel, hledí se zbavit *karmanové* hmoty“. Není to tedy násilné přerování života, ale vědomé urychlení cesty k cíli. Dále říká, že by neměl toužit ani po životě, ani po smrti. Není k ničemu připoután, vnitřně ani vnějšně. Kdo je takto indiferentní, přeje si zničit *karmu* a pokračuje v meditaci až k absolutní čistotě. Vyhledá vhodné místo v lese nebo vesnici a rozprostře si slámu...

Další podrobné doklady jsou na skalních nápisech ve *Šravanabelagole*, místě, kam se uchýlilo asi 12 000 mnichů pod vedením *Bhadrabáhu* za velkého hladomoru v severní Indii. Podle džinistických pramenů tam odešel i Král Čandragupta Maurjovec, dědeček Ašókův, který rovněž složil slib *salékhány*. I když se tehdy jednalo o stovky osob, které uskuteč-

nili *samádhiramanu*, je to přece jen malé množství z celkového počtu mnichů.

Podívejme se nyní na případ osmdesátičtyřletého právníka *Šrí Karnavata* z města *Rádžsamandu*. Celý život mluvil o tom, že by jednou rád tento slib složil. 1. ledna 1996 dostal svolení od svého duchovního mentora *Áčarji Mahapradžňá*, hlavy bíle oděných *terapantí*. Vedením byla pověřena *Sádhví Rádžkumáří*, která byla ve městě a která spolu se čtyřmi dalšími jeptiškami ze své skupiny dávala *Karnavatovi* pokyny, duchovní útěchu, povzbuzení a vše, co potřeboval po dobu celého úkonu, který trval 75 dní. Slib byl odsouhlasen i jeho manželkou, mladším bratrem a třemi syny. *Kšapaka*³⁰² se k tomuto slibu rozhodl, když jeho tělo bylo natolik slabé, že nemohl vykonávat náboženské úkony. Po celou dobu *salékhány* byl klidný a vyrovnaný a veškeré bolesti a nepříjemnosti snadno zvládal. Čas trávil v meditacích, poslechem kázání jeptišek, které ho navštěvovaly, zpěvem *manter* a odpovídáním na otázky mnoha přicházejících, kteří chtěli být v přítomnosti tohoto hrdiny.³⁰³ Tohoto svého rozhodnutí nikdy nelitoval. Během procesu se postupně zpovídal dohlížející jeptišce ze všech svých přestoupení a žádal všechny o odpuštění (*miččchami dukadam*). Ostatní lidé ve městě přistupovali k tomu vesměs kladně a džinistická komunita byla na svého člena hrdá. Někdo však přesto podal udání a

³⁰² „Ten, kdo ničí život omezující *karmu* (*čaritra mohanija karma*)“. Tak je dále Karnavat v knize nazýván.

³⁰³ Ačkoliv tento závěr života si každý džinista přeje a je vysoce vážený a ctěný, odhodlá se k jeho uskutečnění jen nepatrná část komunity.

žádal policii, aby zabránila této sebevraždě. Policie navštívila *kšapaku* a hovořila s ním. On jim vysvětlil svoje pohnutky a naprosto popřel, že by se jeho čin dal kvalifikovat jako sebevražda. Události se rovněž ujal tisk (který často srovnává *salékhánu* s hinduistickým *sattí*), ale reportéři z deníku *Dajnik Navadžjoti*, který vychází v *Adžméru*, rovněž odešli uspokojeni a po jejich článcích prestiž *kašpaky* ještě stoupla. Jeho syn uvedl, že během *salékhány* jeho otce se stal zázrak, když 34. den jeho půstu byl vidět odpodně na obloze srpek měsíce. *Kšapaka* zemřel 15. 3. 1996. Jeho ostatky byly uloženy na ozdobená nosítka a za zpěvu hymnů byly nesený ulicemi *Rádžsamandu*, které lemovaly nadšené davy. Tělo bylo spáleno podle převládající tradice komunity. „Smrt přichází ke každému a obvykle se při ní truchlí, ale statečný čin dobrovolné klidné smrti *Šrí Karnavata* ji změnil v oslavu. Tak statečný velikán z *Rádžsamandu* statečně odešel.“³⁰⁴

Salékhána není sebevražda

Sebevraždu (*átmaghátá*, *átmahatijá*) džinismus striktně odmítá.³⁰⁵ Pokládá ji za proces, který napadá vlastní tělo, a tudíž způsobuje mnoho násilí, což značně zhoršuje vyhlídky do dalšího života. Je tedy v naprostém protikladu toho, co džinista očekává od *salékhány*! Uvádí se při tom dobře známý příběh krále *Šréniky*.³⁰⁶ Ten byl uvězněn vlastním synem a ve vězení spáchal v zoufalství sebevraždu a narodil se v dolním světě (je

³⁰⁴ Do dalšího kola *samsáry*.

³⁰⁵ J. Tukul, *Sallekhana is not Suicide*. Institute Of Indology, Ahmedabad 1976, s. 70nn.

³⁰⁶ V buddhistických pramenech, které přijala historie, je znám jako Bimbisára.

to ohromný pokles, neboť pouze na to dostat se zpět do středního světa, kde žijeme, je obvykle třeba mnoha životů, které navíc v dolním světě mají velmi strastiplný průběh). Toto velmi dobře chápe džinistická komunita (*tirth*). Odpůrci *salékhány* ji kladou na roveň hinduistickému upalování vdov (*sattí*) a jak uvidíme z následujícího příkladu, není to tak úplně za vlasy přitažené. Je znám případ jeptišky, která opustila klášter, aby žila v laické komunitě. Později si to rozmyslela a žadonila o znovupřijetí do kláštera. Byla přijata pouze pod podmínkou, že přijme slib *salékhany*.³⁰⁷ Toto je však případ velice ojedinělý. Neboť iniciátoři takového, byť i jen nepřímého nátlaku by se tím velmi provinili proti obecným zásadám nenásilí. Smyslem veškerého úsilí džinisty je co nejvíce eliminovat násilí, a tedy zbavovat se *karmy*. Pokud by jeptiška (*sádhví*) skutečně nutila vracející se novickou ke složení slibu *salékhány*, jednalo by se u ní o srovnatelný čin s činem krále *Šreniky* (viz výše), což je jistě na pováženu.

Salékhána vždy byla nezpochybňovanou součástí náboženské džinistické praxe a společnost toto dobře akceptovala. Bodem obratu se stává 24. září 2006, kdo bojovník za lidská práva *Nikhil Soni* a jeho právník *Madhav Mišra* zahajují soudní spor u Nejvyššího soudu *Rádžasthánu*.³⁰⁸ Prohlašují *salékhánu* za sociální zlo na úrovni sebevraždy podle indického

³⁰⁷ Valley A., *Guardians of the transcendent: an ethnography of the Jain ascetic community*, University of Toronto Press, Toronto 2002.

³⁰⁸ Dále dle poznámek autora z konference „*Dharma and women*“ pořádané Claremont Lincoln University, California v roce 2012.

trestního zákoníku sekce 309, článek 21, kde se podle indické ústavy garantuje právo na život, a obžalovávají členy džinistické komunity, kteří podporují a umožňují slib *salékhány*, z napomáhání k sebevraždě. Pro více než čtyři milióny džinistů v Indii to bylo jasné napadení jejich tisíciletého přesvědčení a jasné porušení článku 26 indické ústavy, který garantuje náboženskou svobodu, a tedy pro džinisty i právo na slib *salékhány*. Status *salékhány*, jakožto součásti náboženského systému, byl nakonec uznán legálním,³⁰⁹ ale např. euthanázie je v Indii zakázána a pokus o sebevraždu trestný.

Podívejme se na dva případy, které se ze západního pohledu jeví být na opačném konci možného spektra příkladů *salékhány*.

První je případem *Kirin*, asi dvacetileté džinistické novicky, která si hned v prvním roce v klášteře stěžovala, že ji mučí duch jejího milence z předešlého života. Často měla na těle stopy fyzického násilí. Jediný klid nacházela v meditacích a pústech. Nakonec dospěla k závěru, že jediným východiskem je složit slib *salékhány*, což se souhlasem svého guru učinila. Rychle slábla a brzy nebyla schopna mluvit, protože v ústech měla boláky. Na smrtelné posteli přijala iniciaci (*díkšá*) a stala se mniškou (*sádhví*). Po devětačtyřiceti dnech bez jídla a s trochou vody zemřela.

Druhým případem je *Vimla Dévi*, 61 let stará švétambarská džinistka z *Rádžasthánu*. Onemocněla leukémií a nádorem mozku. S požehná-

---

³⁰⁹ V době psaní této příručky Indický soud prohlásil *salékhánu* za nezákonnou. Naprosto nepochopil její podstatu. Džinisté to jistě napadnou jako omezování náboženské svobody.

ním svého manžela, rodiny a džinistických duchovních přijala slib *salékhány* a zemřela doma po 13 dnech půstu.

Je jasné, že ze západního pohledu je první případ těžko přijatelný. Nejspíš by byl v nemocnici posouzen jako psychiatrická diagnóza a podle toho léčen. Druhý případ je ale vcelku akceptovatelný, uváděla bioetička Whitney Braun na konferenci v Claremontu³¹⁰ a citovala průzkum z USA z roku 2003, kdy 33 % sester, dotazovaných v hospicových zařízeních v Oregonu, připustilo, že v posledních čtyřech letech pečovaly o pacienty, kteří shledali svůj stav nedůstojný a nežádoucí a odmítnutím jídla a pití uspíšili svou smrt. 85 % těchto pacientů zemřelo do 15 dnů.

Je těžké porovnávat *salékhánu* a eutanázii, protože východiska západního člověka a džinisty se liší. Pro západního člověka smrt představuje konec, případně pro věřícího jiný život v jiné dimenzi. Pro džinistu je smrt jen přestupem duše (*džíva*)³¹¹ do jiného těla. Podívejme se nyní na část argumentace provedené džinistou:³¹²

Eutanázie se provádí čistě z medicínského hlediska, zatímco *salékhána* z duchovně-emancipačního. Při eutanázii člověk podléhá bolesti a přeje si umřít, při *salékháně* bolest přemáhá a pokojně čeká na smrt. Při eutanázii člověk propadá beznaději a hněvu (*artadhjána*, *raudradhjána*), za-

³¹⁰ Bohužel nevyšel žádný sborník.

³¹¹ Duše (*džíva*) je nestvořená a věčná, nemůže tudíž žádným způsobem zaniknout.

³¹² Baya, D. S., *A Critical Study of the Concept of Voluntary Peaceful Death „Samadhimarana“ in Prakrit and Pal – Canonical Literature*, Mohanlal Sukhandia University, Udaipur 2004.

tímco při *salékháně* je naplněn zbožnými myšlenkami (*dharmadhjána*). Euthanázii vyhledávají zbabělci, kteří nejsou schopni snést ovoce vlastní *karmy*. Ten, kdo provádí *salékhánu*, hledí na nejvyšší dobro,³¹³ zatímco eutanázie se zaměřuje pouze na úzký koncept bezbolestné smrti. Při eutanázii člověk musí většinou čelit střetu se zákonem, při *salékháně* nikoliv.³¹⁴ Zabití, jakkoliv bezbolestné, je násilná činnost. Eutanázie se tedy může jevit milosrdná na povrchu, ale v jádru je násilná. *Salékhána* je nenásilná od začátku až do konce. Eutanázie je pouze o dobrém umírání, *salékhána* o dobrém žití. Toto srovnání jasně ukazuje, že praxe eutanázie a *slékhány* nemají naprosto nic společného, snad kromě toho, že obě jsou dobrovolné.³¹⁵ Eutanázie nepřináší žádný duchovní prospěch!

Jsou dva způsoby, jak čelit smrti. V souladu se svou vůlí (*sakamamarana*) a proti své vůli (*akamamarana*). Druhý způsob je umírání hlupáka (*balamarana*) a první umírání moudrého muže (*panditmarana*). Když přichází smrt, hlupák se třese strachy a umírá nežádoucí smrtí proti své vůli. Naproti tomu moudrý muž umírá v klidu a míru se sebou i všemi kolem. Když tedy uvážíme tyto dvě možnosti umírání, potom věrný následovník,³¹⁶ když nastal čas smrti, musí potlačit veškeré emoce (*raga*) a čekat, až jeho tělo pomine.

Tak uvažuje o smrti džinista.

---

³¹³ Svě duše (*džíwa*) pro další zrození.

³¹⁴ To už v dnešní době neplatí.

³¹⁵ Což se dá v obou případech zpochybnit.

³¹⁶ Džinistického učení (*daršana*).

12. Svátky (*parva*)

Džinismus má bohatou tradici svátků a oslav. Zdůrazňují duchovní stránky (*bhava*) džinismu. Během svátků (*parva*) jsou symbolicky zpodobňovány a přehrávány různé aspekty Mahávírovy zvěsti, aby se učinily účastníkům přístupnější a posílily jejich víru (*samjaktv*).

Parjúšana Mahá Parva (švétambarové), Daš Lakšana Mahá Parvá (digambarové)

Parjúšana je svátek trvající osm dní podle tradice švétambarů a deset podle digambarů, kteří ho nazývají Daš Lakšana. Jako všechny svátky měsíčního kalendáře, kterým se Indové řídí, je pohyblivý. Začíná dvanáctý nebo třináctý den měsíce *šravan* (září, říjen). V Indii je to období monzunů, kdy mnichové a mnišky necestují,³¹⁷ a tudíž mohou setrvat na jednom místě.

Samo slovo *parjúšana* má několik významů. 1. *pari* (všechny druhy) + *ušan* (spálit, odstranit) = zničit všechny druhy *karmy*. 2. *pari* (všechny druhy) + *ušan* (zůstávat blízko) = „zůstávat blízko své duše ze všech směrů“. Pohroužit se do sebe, studovat vlastní já (*svadhjá*), meditovat atd. 3. *pari* (všechny druhy) + *upašamaná* (potlačit) = potlačit všechny vášně a špatné sklony (*kašaja*).

---

³¹⁷ Nikoliv z důvodu osobního pohodlí při dešti, ale aby nešlápli na nějakého živočicha nebo výhonek rostliny v tomto období bujného růstu.

Smyslem svátku je tedy očista člověka, uvědomění si vlastních chyb, přijetí dalších slibů. Tento svátek berou džinisté velmi vážně. Autor se zúčastnil *parúšany* v diaspoře v Richmondu, Virginia, USA, kde ráno i večer chodili účastníci pravidelně celou dobu, ačkoliv během dne se museli podřizovat pracovnímu tempu americké společnosti! Dokonce asi dvacet lidí drželo celých osm dní absolutní půst (ostatní pouze omezený), ty pak na závěr celé společnosti rituálně krmí cukrovou vodou.

Podle tradice švétambarů se čte Kalpa sůtra a třetí den se obřadně nese kniha v průvodu. Pátý den se předvádí sny matky Trišaly. Během svátku by se všichni laici měli věnovat následujícím aktivitám: 1. šířit poselství nenásilí (*amari pravartan*); 2. tři po sobě jdoucí dny se postit (*attham tap*); 3. jít společně do různých chrámů ve městě (*čajtja pariṣati*); 4. respektovat ostatní (*svami vatsalja*); 5. žádat ostatní o odpuštění (*kšama-paná*). Poslední den (*samvatsarí*) svátek vrcholí všeobecnou žádostí o odpuštění (*miččhami dukhadam*),³¹⁸ lidé si toto také připomínají posíláním pohledů či e-mailů, kdy obvykle bývá nějaká „odpouštějící“ mantra, např. Kšamápanásůtra: „každému dávám odpuštění a všechny živé bytosti ať dají odpuštění mě. Mé přátelství je se všemi živými bytostmi, mé nepřátelství naprosto neexistuje.“

---

³¹⁸ Podobně jako při katolické mši, kdy si lidé podávají ruce se slovy: pokoj tobě.

Digambarové slaví *Daś Lakṣana Mahā Parva* (velká oslava deset základních ctností).³¹⁹ Obvykle začínají den po skončení *Parúṣjany*. Každý den pak meditují nad, jednou položkou:

1. *Kṣamá* (odpuštění), nenechat hněv aby se usadil v duši a pokud ano, tak ho účinně přemáhat pomocí určitých daných postupů, až nakonec vymizí a vyústí v odpuštění všem. Odpuštění je ctností statečných nikoliv zbabělců. Kṣama je pouze jiné slovo pro ahimsu.
2. *Mardava* (pokora) znamená odstranění pýchy, sobectví a ega. Člověk si uvědomuje rozdíl mezi pýchou a sebeúctou, pokorou a měkkostí apod.
3. *Arjava* (upřímnost) vede k přímočarému, nikoliv však hrubému jednání. Jen zbabělec říká věci účelově a vychytrale. Není u něj jednota v myšlenkách, řeči i činech.
4. *Šauča* (spokojenost) znamená odstranit veškerou chamtivost, která je na počátku touhy vlastnit. Jenomže ten, kdo vlastní, nemá nikdy dost, a tak nemůže být spokojen. Je třeba přerušit tento cyklus.
5. *Satja* (pravda) znamená odstranění veškeré falše. Pro většinu lidí to znamená pouze nelhat. Ale absolutní pravda spočívá v tom, že vidíme věci v jejich pravé podstatě a ne že pouze rozlišujeme mezi dobrým a špatným.

---

³¹⁹ Tyto ctnosti (*lakṣana*) jsou vrozené vlastnosti duše.

6. *Sanjam* (sebeovládání) znamená mít pod kontrolou násilí (v myšlenkách, řeči i činech), světské požitky a veškeré své konání. To sebeovládání vede k osvobození (*mókša*).
7. *Tapa* (odříkání), pokání, askeze, to je oheň, který spaluje *karmu*. Je dvojího typu vnější, které spočívá ve fyzickém odříkání, a vnitřní, které očišťuje duši.
8. *Tjág* (odmítnutí) je vzdání se majetku, vnějšího i vnitřního. Není to charita, kde člověk dává, aby někomu pomohl, a tedy je třeba další strana, tj. příjemce. *Tjág* další stranu nemá.
9. *Aparigraha*, *akinčanja* (neulpívání) je jedním ze základních velkých slibů (*mahá vrata*) a při jeho absolutním dodržení člověk dochází *nirvány*.
10. *Brahmačarja* (život v souladu s *brahma*) znamená zachovávat čistotu mysli, řeči i těla. Je třeba si uvědomit, že smyslové orgány registrují věci světa, nikoliv vnitřního já (*parátman*).

Mahávírovy narozeniny (Mahavir Džajanti, Mahavir Džanma Kaljanak)

Slaví se třináctý den jasné poloviny měsíce *čajtra* (březen, duben). Je to sice nejdůležitější svátek džinistů, neboť zde vstoupil do světa *tír-thankar* (ten, který tvoří brod), ale jeho oslavy jsou skromné, protože Mahávíra byl proti rituálům slavení.

Diválí, Dípáválí

Díválí je nejdůležitější celoidický svátek. Každé indické náboženství si ho interpretuje svým způsobem. Slaví se poslední den měsíce *ašvin* a je koncem roku indického kalendáře. Začíná v předvečer, kdy Mahávíra údajně proslvil Uttaradjajana sútru, své poslední kázání, a o půlnoci pak jeho duše opustila tělo (*mókša*). Osmnáct přítomných králů severní Indie se rozhodlo, že vnitřní světlo Mahávírovy zvěsti zpřítomní vnějším světlem (*dípa*), a to se bude stále opakovat (*aval*) – odtud tedy *Dípáválí*. Při zapalování hliněných lampiček je stále připomínána tato dvojpolárnost celého obřadu vnějšího a vnitřního světla. Vnější světlo potřebuje tři věci: nádobku, olej, knot. Vnitřní světlo potřebuje tři klenoty (*ratna traja*). Vnější lampička potřebuje kyslík k hoření, vnitřní světlo sebeúsílí k překonávání nesnází. Při oslavě se nad tím medituje za zpěvu manter a přebírání 108 kuliček *málá*. Celkově má *Diválí* povznést spirituální úroveň účastníka.

Na *Dípáválí* navazuje nový rok. Začíná se mantrou za Indrabhutiho Gautamu, zpívá se *nav-samaran* a recituje báseň o Gautamovi Svamím (*rás*).

Bháí bidža

Král Nandivardhan, bratr Mahávírův, byl po *nirváně* Mahávíry velmi smutný.³²⁰ Jeho sestra Sudaršana ho vzala do svého domu a utěšo-

³²⁰ To krásně ukazuje ambivalentní přístup člověka ke smrti obecně. Ostatně i o prvních křesťanech se říká, že se při úmrtí radovali, neboť dotyčný je už u svého Pána.

vala ho. Tento svátek se slaví den po novém roce. Podobný je i svátek Rakša Bandhan, kde sestra uvazuje bratrovi šňůrku (*rakša*), jako projev sesterské lásky a respektu. Bratr pak přináší sestře dárky.

Džňánpančami

Džňánpančami je svátek, který se slaví pátý den prvního měsíce indického kalendáře. Je oslavou čisté znalosti, vědění (*džňána*). V ten den jsou spisy, coby zprostředkovatelé vědění, uctívány (!) obětí santalového prášku (*vaskšep*). Také se provádí sebeuvědomování (*svadhjáj*), meditace (*dhjána*) a *pratikraman*. Knihy v knihovnách se oprašují³²¹ a čistí. Jako projev úcty ke vzdělávacím prostředkům se rozdávají tužky, pera, sešity apod.

Oli

Dvakrát za rok, v měsíci *čajtra* (březen, duben) a *ašvin* (září, říjen) je devítidenní období částečného půstu (*ajambil*), kde se jí pouze jedno prosté jídlo denně (žádné koření, sůl, mléko, olej, máslo, ovoce, zelenina)³²² a medituje se nad pěti následujícími věcmi (*navapad*): 1. *panča paraméšti*, 2. *džňán*, 3. *daršan*, 4. *čaritra*, 5. *tapa*. V těchto dnech se i káže nejvíce o těchto oblastech. Zanícenými propagátory oli byli král Šrípál a Mahanasundarí.

³²¹ To vskutku nenasvědčuje velké čtenářské frekvenci.

³²² Půsty a jídelní restrikce jsou u džinistů velmi časté, neboť si uvědomují, že cokoliv, co jedí, je vlastně živé, a tudíž to „zabíjejí“ a tak porušují ahimsu... Proto se vegetariáni časem stávají *vevanu* (viz dále).

Mauna agijáras

Mauna agijáras se slaví jedenáctý den jasně poloviny měsíce *magšara* (listopad, prosinec), kdy člověk jeden den medituje v úplném tichu a soustřeďuje se na významné události (*kaljanaka tirthankarů*), které na ten den připadají.

Varsitap

Tato rok (*varš*) trvající askeze (*tapa*) sestává z půstu, který držíme obden a po kterém následuje jen jedno nebo dvě jídla. Tím si připomínáme dobu, kdy Mahávíra nedostal žádnou almužnu (*gačari*)³²³ po přijetí iniciace (*dikša*) po celý rok.

Akšaj tritija

Akšaj tritija, neboli nesmrtelná trojice. Je to den, kdy Rišaba po roce půstu přijal džus z cukrové třtiny. Další z trojice je Bhárata a Bahubáli. Tento den je významný tím, že tehdy se údajně poprvé objevila metoda (*ahar čarja*), jak připravovat jídla džinistickým mnichům. Je to zvláštní, neboť mnichové si nemají brát jídlo, připravené speciálně pro ně.

---

³²³ Almužny se dávaly hlavně formou jídla.

Mastaka abhíšeka

Mastaka abhíšeka je omývání hlavy *tirthankara* nebo *arihanta*. Vyvinulo se nejspíš z tradice založené ve Šravanabelagole, kde se spektakulárně polévá socha Bahubáliho z přistaveného lešení. Koná se jednou za 12 let. Nejbližší bude v roce 2018. Účast na ní přináší hodně kladné *karmy* (*púnja*) a může vést i ke správnému porozumění podstatě světa (*samjag daršana*).

Existuje samozřejmě spousta dalších svátků, některé z nich jsou lokální, jiné jsou poněkud pokleslejšího charakteru. Jistě by stály také za pozornost, ale pro rozsah této příručky není možné se jimi zabývat.

11. Ochranní bohové džinismu (*jakšá, jakšíl jakšini*) a bohyně (*dévi*) a bohové (*déva*)

V mnoha džinistických chrámech si nemůžeme nevšimnout jakýchsi strážců (obr. 24), kteří stojí po stranách *tírthankara*. Na pravé straně jsou mužští ochránci, na levé jejich ženské protějšky (*jakší, jakšini*). O jejich původu existuje mnoho odborné literatury a výsledky debat jsou nejednoznačné. Tyto bytosti nejsou ani věčné ani svaté. Sami jsou oddanými uctívači *džinů*. Patří do skupiny *jantar dévů* (viz kapitola horní svět), mužští jedinci jsou *šasanadevata* a ženští *šasanadévi*. Jsou schopni měnit svůj tvar a rozměry. Jsou buď ustaveni Indrou, nebo se sami přidali k *tírthankarovi* v jeho předchozím životě (jako např. Dharendra a Padmavati k Paršvovi). Ačkoliv *tírthankarové* jejich ochranu nepotřebují,³²⁴ tyto bytosti je z čiré oddanosti chrání, jakož i džinistické náboženství (*džajn daršana*), kdykoliv je to třeba. Písma (*ang agama*), jako např. Uttarahjájana sůtra, Bhagavati sůtra, Tattvarthasůtra a jiné se o nich hojně zmiňují. Mnoho džinistů je právě pro tyto vlastnosti ctí.³²⁵ Parvin K. Shah v současných vzdělávacích materiálech píše: „My džinisté neuctíváme *jakší* a *jakšini* pro materiální zisk, výhody nebo ochranu před nebezpečím, nebo nemocí. Ctíme je pro jejich vztah k *tírthankarům*

---

³²⁴ Jsou přece v *lókakáši* mimo dosah neosvobozených duší (*samsárin*).

³²⁵ Existují i špatní *jakšové* a *jakší*, kteří lidem škodí. Jedením takovým byl i Sulpani, který pokoušel Mahávíru.

a jako ochranu džinismu. Prosit o materiální výhody by bylo pravým opakem učení *tírthankarů*.“ Lidová zbožnost to ovšem vidí jinak.

Kulty některých *jakši* se značně osamostatnily. Ostatně je velmi pravděpodobné, že se jedná o předindické bohyně, které se (po podrobení původních obyvatel?) staly *jakši* a pak se opět osamostatnily. Podíváme se nyní alespoň na některé z nich. Některé byly pojednány již v souvislosti se středním světem (*madhya lók*).

Čakrešvarí

Je to *jakši* patřící k Rišabovi (Adináthovi), prvnímu *tírthankarovi*. Je také známa pod jménem Apratičakra. Její barva je zlatá, Její dopravní zvíře (*váhana*) je orel. Má osm rukou. Na pravé straně jednou rukou zehná, v dalších drží šíp, provaz a kolo. Levé ruce drží otěže, luk, ochrannou zbraň Indry (*čakra*) a kolo (obr. 25). Její *jakša* se jmenuje Gomukha a má kravskou hlavu.

Ambíka

Ambíka (obr. 26) je *jakši* dvacátého druhého *tírthankara* Neminátha. Je známa i pod jmény Ambai, Amba, Amra Kušmandiní, Sarvahna, Gomedha, Kušmandinídeví. Její barva je zlatá a jezdí na lvu. Má čtyři ruce. V pravých rukou má mango a mangovou větev, v levých smyčku a své dva syny.

Padmavati

Je *jakši* (obr. 27 a 28) dvacátého třetího *tírthankara* Paršvanátha. Její barva je zlatá a jezdí na hadu s kohoutí hlavou. Má čtyři ruce, dvě pravé drží lotos a růženec (*málá*), levé ovoce a smyčku.

Sarasvatí

Je bohyně vědění (obr. 29) a zdroj veškerého poučení. Její božská energie je zdrojem duchovního světla, odstraňuje veškerou ignoranci a vzbuzuje poznání. Respektují ji všechny indické víry. Laici i svatí mužové. Má čtyři paže, dvě drží knihu a růženec (*málá*) a dvě indický hudební nástroj *vínu*.³²⁶ Sedí na lotosu a jejím zvířetem (*váhana*) je páv, symbol prosperity, podle jiných zdrojů labuť.

Lakšmí

Je jednou z „jezerních“ bohyň (*dévtí*) a také bohyní (obr. 30), kterou viděla matka Trišala jako svůj čtvrtý sen. Reprezentuje bohatství a moc. Má čtyři ruce, ve kterých drží lotos se slonem, růženec (*málá*) a hrnec, ze kterého se často sypou peníze.

Manibhadra

Původně velmi starý *jakša*, uctíváný od nepaměti a akceptovaný džinismem později. Má šest rukou a jezdí na slonu.

Ghantakarna vír

---

³²⁶ Jasně patrný vliv hinduismu.

Vypadá jako střelec s lukem a šípem (obr. 31) obklopen zvonci (viz obr.), což nád může v džinistickém chrámu překvapit. Chrání ale před negativní energií, kterou by mohli šířit zlí *jakšové* a *jakšt*. Šíp v jeho luku slouží k překonání sil zla. Zvuk jeho zvonu tvoří povznesenou atmosféru. Mylně bývá spojován s Mahávírovu jako Ghantakarna (Mahávír). *Ghantá* (zvon) *Karna* (uši) je 30. mezi 52 hrdiny. Chrám Mahuri v Gudžarátu je proslulý zázraky a plněním přání (v pokleslé víře). Původně to byl kšatrijský král velké síly (Mahábal). Chráníl zbožné lidi a ctnostné ženy, kromě luku měl i palcát. Měl rád zvuk zvonu a také měl velké uši. Pomáhá těm, kteří mu věří, což je velmi nedžinistický požadavek, zaváňající hinduistickou *bhakti*. Před jeho púdžou se chodí k 6. *tírthankarovi* Padmaprabhovi. Má rád *sukhadi* jako *prasád*. K výrobě *sukhadi* je potřeba *ghí*, pšeničná mouka, nerafinovaný třtinový cukr. Nesmí se jíst mimo areál chrámu.

Nakoda Bhairava

Původně to bylo strážné božstvo vesnice (obr. 32) Bhairavy (hrozný) v Rádžasthánu. Obvykle je blízko vchodu do chrámu, vyplňuje materiální přání a je pozitivní energií kolem chrámu (viz obr.).

Bhomijadží (Adhisthajak Dev)

Jeto bůh ve tvaru hory Sametsikar (obr. 33). Je pozitivní energií hor, ve kterých docílilo dvacet *tírthankarů nirvány*.

Matang

Je pozoruhodnou postavou (obr. 34). Byl *jakšá* šestého *tírthankara* Padmaprabhy. Prý to byl muž nízké rasy, barbar, dalít. Jedná se patrně o nějaký rod spojený s prastarými kulty. Vinami, pravnuke Rišabův je zakladatelem rodu Matang. Suparšvanath, sedmý *tírthankar* prý byl též Matang a stejně tak se i jmenoval jeho *jakša*. Mahávírův *jakša* se jmenuje také Matang a rovněž tak Hanuman (Maruti). Matang je džinistický bůh prosperity.

Siddhajika (Aparadžitá, Kamačandálí)

Má zlatou barvu, jezdí na lvu, drží písmo (*šrúta*), svým příznivcům žehná (*varamudra*), zajišťuje lidem bezbřehé vědění. Je to vlastně personifikovaná síla (*šaktí*) v džinismu.

Džválámáliní

Džválámáliní je *jakšíní* osmého *tírthankara* Čandraprabhu (obr. 35). *Džválá* znamená oheň, *máliní* jsou girlandy. Bývá spojována s džinistickou *tantrou*. (*tan* znamená roztáhnout, rozšířit, *tra* je nástroj). Ve středověku se *tantrismus* rozšířil ve všech indických náboženstvích, protože lidé věřili v nadpřirozené činitele, kteří jim splní časné či spirituální cíle. Džinistická *tantra* se plně rozvinula v Karnátace v 10. – 11. stol. Používala *mantry*

(slova), *jantry* (obrazce) *mudry* (pozce prstů), *njasa* (obrazné přikládání božstev na různé části těla), *mandaly* (magické kruhy). V Karnátace je zázračný chrám Džválámáliní Atišaja (div, zázrak) Kšetra (pole). Královna Čana Vera Déví postavila 700 chrámů, které byly po dobytí Portugalci zničeny, světec (*múni*) Čik Samantbhadra viděl Džválámáliní ve snu a ta mu řekla, ať vezme idol (*murtí*) na místo, kde si bude kráva a lvice hrát. Světec tam dopravil *murtí* bohyně. Ta od té doby plní přání.

Hanuman

Jako příklad velkého cestování různými systémy si uvedme poutí celoasijského božstva Hanumana. Původ jména vysvětluje několik legend. Jedna říká, že ho Indra v dětství udeřil do čelisti (*hanu*) a pochroumal ji (*mant*). Jiný výklad říká, že *han* znamená být zabit, zničen a *mán* je pýcha. Jméno tedy znamená „ten, jehož pýcha byla zničena“. Podle džinistických textů strávil dětství na ostrově Hanuruha, odkud má jméno. Sanskrtizované proto-drávidské *ana-mandi* (opičí samec) je prý nesmysl, neboť *mandi* znamená samice. Jeho jméno je nicméně známé po celé jihovýchodní Asii. Hanumat, Anuman (tamilština), Anoman (indonézština), Andoman (malajština), Hunlaman (laoština). Ádivasí, jeden z kmenů indických aboriginálů, tvrdí, že podle jejich legend je (prý) Rámájana. A legend je kolem Hanumana nepřeborně. Podle těch džinistických jeho matka Andžana byla princeznou z Mahendrapuru provdaná za Pavanadžaju prince Aditjapuru. Ten se na ni rozlobil, sice

si ji vzal, ale nespal s ní. Jednoho dne ve válce po ní zatoužil, rychle přijel a strávil s ní noc. Počala, ale příbuzní (a rodiče) ji vyhnali. Našla útočiště v jeskyni, kde porodila. Strýc z matčiny strany Pratisurja z Hanurhapury se rozhodl vzít ji na svůj ostrov. Cestou spadl Hanuman z jeho létacího stroje (*vimán*), ale s palcem v puse rozbil skálu při dopadu. Vimalasuri, džinistický mnich, který žil asi ve 2. –4. století a který je autorem Paumačarija, tvrdí, že Hanuman, Bali, Sugriva a další Vanarové jsou Vidjádharové. Paumačarija znamená skutky Padmy, což je džinistické jméno Rámy. Ráma a Hanuman došli *móksi* na hoře Mangitungi (Mangi Giri, Tungi Giri). Jsou tam jeskyně 8. *tírthankara* Čandraprabhu, kde jsou sochy Hanumana, Rámy ale i Bahubáliho. Nachází se ve státě Maharaštra.

Ganéša

Většina světambarských murtipúdžak směrů uctívá Ganěšu (obr. 36), který převzal řadu atributů hinduistického Kubéry, neboť ten je v džinismu především stavitelem *samavasaranya*. Kanonická literatura (*angagama*) se o Ganěšovi nezmiňuje, ale Hemačandra (12. stol.) ho už vykresluje se sloní hlavou, velkým břichem, se sekerou a jezdící na myši. Je uctíván na začátku každé významné události a dokonce i bohové (*déva*) si ho usmiřují, když chtějí něčeho dosáhnout. Digambarové, až na několik drobných výjimek, jeho kult nesdílí. Nestarší socha Ganěši se vyskytuje

spolu s *jakš*í Ambíkou a je z 9. století. Uctívání Ganéši v džinistické obchodní komunitě vcelku nepřekvapí.

Podobné legendy obklopují i řadu dalších, kterými se zde nemůžeme zabývat.

12. Šedesát tři významných mužů (trišasti-šalakapuruša)

Při různých příležitostech je vzpomínáno šedesát tři znamenitých mužů (*trišastišalakapuruša*), jejichž životy jsou podrobně zachyceny v Trišastišalakapurušačaritra. Jsou to: 24 *tírthankarů*, 12 *čakravartí*, 9 *baladévů*, 9 *vasudévů* a 9 *Prativasudévů*. Jsou to duše, které mají potenci dojít osvobození (*bhavaja*) a rodí se v každé polovině (*kalpa*) časového cyklu (*kalčakra*), jak sestupného (*avasarpini*), tak vzestupného cyklu (*utsarpini*) a obdrží *mók-šu* v tomtéž životě nebo ve dvou následujících. *Čakravartí* jsou vládci šesti dílů světa (např. Bharata), mají vrhací zbraň (*čakra*). Narodí se tak kvůli usilovnému přání (*nidana*) v předchozím životě. Nakonec dobudou celý svět a jsou ctěni bohy i významnými lidmi. Je to jasná oslava kšatrijského stavu, značně ovšem nahlolaná soubojem Bháraty a Bahubáliho (obr. 37). *Baladévové*, *vasudévové* a *prativasudévové* se objevují vždy současně. Baladéva a Vasudéva jsou poloviční bratři, synové krále s různými manželkami. *Baladéva* je vždy starší bratr *Vasudévův*. Nejznámější dvojice je princ Ráma z Ajódhje (Balarám), který je *baladévem vasudéva* Křišny. *Prativasudévové* jsou zlí protivníci hrdinných *vasudévů*. Jsou zabiti a jdou do spodního světa. Hrdinové a zloduší jsou integrální součástí džinistické mytologie a jedni bez druhých by nemohli být, komentuje situaci Vinod

Kapashi.³²⁷ Při četbě této mytologie by se člověku málem chtělo říci s klasikem: „Padouch nebo hrdina, my jsme jedna rodina“. Nicméně je to dobrý doklad toho, že indické myšlení neulpívá na statickém dělení dobro – zlo, ale správně – špatně, přičemž ten špatný má vždy možnost se polepšit (a samozřejmě i naopak).

13. Šestnáct svatých žen (*sati*)

Džinismus ctí šestnáct svatých žen, které zachovaly věrnost džinismu i ve velmi kritických chvílích svých životů. Brahmí, Sundarí, Čandabála, Rádžmatí, Draupadí, Kaušalja, Mrugavati, Sulaša, Síta, Šubhadra, Šhíva, Kuntí, Šilvanti, Damajanti, Prabhavati, Padmavati. Jak je vidět z předchozího seznamu, o některých z nich už jsme při různých příležitostech pojednali.

---

³²⁷ Vinod Kapashi, *Jainism A Way of Life*, Ahmedabad 2012, s. 89.

14. Vstup do chrámu

Při vstupu do chrámu kromě *tírthankarů*, různě uspořádaných, jejich *jakšů* a *jakší* ještě často vidíme bohatou obrazovou výzdobu. Ta zachycuje téměř nekonečné množství příběhů, hlavně ze života *tírthankarů*. Podívejme se alespoň na několik základních vyobrazení.

Kráva a lvice

Snad v žádném chrámu nechybí obraz (obr. 38) či reliéf, který zachycuje krávu a lvici, jak spolu pijí z jedné nádoby. Lvice kojí telátko a kráva lviče. Je to symbol, který nepotřebuje žádný komentář. Naplňuje jeden stěžejních postulátů džinismu: živé bytosti si navzájem slouží, živé bytosti na sobě navzájem závisí (*parasparopagrahadživanam*). Biblicky vzdělanému čtenáři se asi vybaví vlk s beránkem...

Muž ve studni

Tento obraz (obr. 39) je také téměř v každém chrámu. Zobrazuje následující příběh: Džunglí putuje muž. Náhle se na něj vyřítí rozzuřený slon. Muž se obrátí na útěk. Ze strany se ho snaží chytit démonka. Náhle muž vidí před sebou strom. Snaží se na něj vyšplhat, ale kůra je příliš hladká. U stromu zahlédne studnu a bez rozmyslu do ní skočí. Pod sebou vidí hady a uprostřed nich velkého hroznýše. Zoufale mává rukama. Vtom se mu podaří zachytit trsu trávy na boku studny. Všimá si však

dvou myši, černé a bílé, které ukusují trávu. Vtom se přiřzene rozlícený slon a narazí do stromu. Tam se uvolní včelí plást a padá do studny. Spadne člověku na hlavu. Rozzuřené včely ho bodají. Vtom mu steče na jazyk krůpěj medu... Výklad podobenství je tento: Muž, to je duše (*dží-va*), džungle je koloběh životů (*samsára*), slon je smrt, démonka je stáří. Strom je cesta ke spasení (*mókšmarg*). Ale kůra je hladká neboť máme množství negativní *karmy* (*pápa*). Studna je lidský život, do kterého se bezhlavě vrháme. Hadi v něm jsou naše vášně (*kašaja*), hroznýš pak peklo. Trs trávy je člověku vyměřený čas, ze kterého ukusují dvě myši, tmavá a světlá půlka měsíce. Včely, to jsou nemoce a trápení a kapička medu je naše triviální lidské potěšení. Toto prý vyprávěl mnich novicovi, když mu chtěl ukázat, jak vypadá život. Někdo to pokládá za doklad džinistického pesimismu.³²⁸

Omývání na hoře Méru

Každý *tirthankar* je po narození (obr. 40) vzat Indrou (Šakra) na horu Méru, kde je proveden obřad obmytí (*abhíšeka*). Čerstvě narozený *tirthankar* je vezen na slonu Airavata, který je rozšířeným symbolem celé Asie. Ostatně i první sen matky Trišaly byl bílý slon.

---

³²⁸ *A Lion Handbook The World's Religions*, England 1998, s. 210.

15. Čím přispěly asketické systémy do pokladnice indické kultury

---

Nyní je již čtenář dostatečně vybaven, aby mohl kriticky posoudit následující kapitolu. Není pochyb o tom, že asketické (*šramana*) systémy byly stále v kontaktu a vzájemně se ovlivňovaly se systémem bráhmanismu (hinduismu) a společně čerpaly ze zdrojů ještě starších. To se týká jak džinismu a buddhismu, systémů dodnes existujících, tak i systémů, které nepřetrvaly do současnosti a po kterých často nezbylo ani jméno. Např. adžívikové v jisté době ovlivnili podstatným způsobem diskuse o existenci či neexistenci duše (*parátman, džíva*).

Jsou v zásadě čtyři možnosti, jak se ten který prvek indického myšlení objevil: 1. Džinisté³²⁹ ho přijali od hinduistů, 2. hinduisté ho přijali od džinistů, 3. oba mají starší předlohy a 4. vytvořili ho nezávisle. Často chybí zdroje pro to, abychom to objektivně posoudili, a mnohdy záleží na konkrétní osobě či skupině, co uznává. Podle některých škol hinduistů je např. Buddha³³⁰ devátým vtělením (*avátar*) Višnuovým, tedy vlastně posledním, protože desátý *avatar* (Kalkí) je teprve očekáván.³³¹ Přičemž Buddha je zde chápán jak pozitivně, jako postava k inspiraci i uctívání, tak negativně, jako ten, kdo má odvést nepevné od víry. Bhagavatá pu-

---

³²⁹ Nebo *šramanové* systémy jako takové.

³³⁰ Také reprezentant *šramanových* systémů.

³³¹ Podle nejznámějšího pohledu *vajšnavských* škol, deset *avatarů* (*dasavatařa*).

rána, která uvádí čtyřicet *avatarů* Višnu, s dodatkem, že je jich bezpočet, uvádí jako osmý *avatar* Rišabu, otce Bahárata a Bahubáliho, prvního *tírthankara* džinismu. Když uvážíme, jak se stal *avátarem* Buddha, je těžké rozhodnout, co je projevem hinduistického inklusivismu a kde se šramanové systémy na tomto poli nechali inspirovat hinduismem.³³² Ostatně v dnešních konkrétních projevech víry příslušníků obou systémů to ani není důležité, vždyť v mnoha švétambaraských chrámech je vedoucí obřadu (*púdžarí*) hinduista.

Převtělování, koloběh životů (*samsára*)

Stěžejní prvek veškerého indického myšlení je víra v karmanový zákon, víra v převtělování (*samsára*). V nejstarších védách o ní nejsou přímé zmínky, a – jak již bylo řečeno – i Vladimír Miltner³³³ se domnívá, že se nejpravděpodobněji jedná u učení neárijského původu. Ti, kteří zastávají názor, že se objevila v upanišádách jako plod spekulativního myšlení Árijů, by si měli položit otázku, proč vymýšlet něco, co šramanové systémy praktikovaly již mnohem déle. Z našich tří možností ovlivňování, jak jsme je popsali výše, se první možnost jeví jako nejméně pravděpodobná. Samotný koloběh (*samsára*) si pak každý systém modifikuje po svém.

³³² Čtenář si jistě vybaví 63 významných mužů (*tríšastišalakapuruša*) džinismu.

³³³ Vladimír Miltner, *Vznik a vývoj Buddhismu*, Vyšehrad 2012.

Vegetariánství

Zatímco u *samsáry* se mohou názory střetat, v případě vegetariánství je nepochybné, že se jedná o vliv džinismu.³³⁴ Protože hlavním znakem džinismu je nenásilí (*ahimsa*), kde jakékoliv zabití nepřipadá v úvahu, je postoj k jídlu velmi striktní a pro naprostou většinu džinistů zcela zásadní. V nauce vidíme velmi přísné jídelní zásady, které jsou prokládány častými půsty, s vědomím, že každé jedení je jistou formou násilí (*himsa*). To jsou samozřejmě zásady mnichů, nicméně laici se velmi často třeba v průběhu života stanou z vegetariánů vegani, tj. nejedí ani mléčné produkty a nechodí ani do restaurací, kde se veganská jídla vaří ve stejných hrncích, v jakých se připravovalo před tím maso. To působí v České republice často problémy. Za všechny uvedu situaci, kdy se autor pídil po nemléčných produktech (non-dairy products) a dověděl se, že mléko se často rozdělí na mléčnou bílkovinu a tuk a že i v mnoha nemléčných produktech je mléčný tuk, neboť obecné evropské přesvědčení je, že mléčné produkty nejí ten, kdo je na ně alergický (a alergie je na mléčnou bílkovinu, nikoliv na tuk) a ne ten, kdo nechce přispívat k utrpení krav v kravínech.³³⁵ Ostatně vegetariánství jako projev zdravé výživy převládá u evropských vegetariánů nad těmi, kteří nejedí maso, protože nechtějí zabíjet zvířata.³³⁶ Tím se zásadně liší od indického pojetí.

---

³³⁴ Někteří buddhisté jedí a maso a sám Buddha patrně zemřel po jeho požití.

³³⁵ Existuje řada publikací, kde džinisté popisují návštěvu mléčné farmy velmi černě.

³³⁶ Příspěvek na *Anuvratamovement conference*, Dillí 2013, z poznámek autora.

Někteří hinduističtí kněží jedí maso, ale v oblastech, kde byl vliv džinismu silný, tj. v Rádžasthánu, Gudžarátu či Karnátace jsou i oni všichni vegetariáni. V každém případě je džinistický vegetarianismus nejprísnější. V praxi to pak vypadá takto: Jídlo, které obsahuje i jen nepatrné kousky živočichů nebo vajec, a to i neoplozených, je naprosto nepřijatelné. Při přípravě jídla se nesmí zabít ani nejmenší živočich. Používá se filtrovaná voda, kde se tkanina, používaná k filtrování zpětně vypláchne, aby se i mikrobi dostali zpět do vody. Tento proces (*džžvani, bilčhavani*) se praktikoval u studní, dnes už není dost dobře možný, i když mnoho džinistů filtruje vodu moderními prostředky. Džinisté nejedí ani řadu rostlin, např. brambory a kořenovou zeleninu, protože při vytrhávání se zabíjí drobní živočichové, rostlina se zabíjí a hlíza, kořen či bulva by ještě mohly vyrůst. Nejí se zelené listy, protože obsahují chlorofyl, nejí se cibule a česnek³³⁷ z nejednoznačných důvodů. Med je zakázán kvůli násilí na včelách. Potraviny, které se začínají kazit, se nejí kvůli mikroorganismům, ze stejného důvodu ani jídlo, které se skladuje přes noc. Ne Konzumují se fermentované poživatiny: pivo, víno, alkohol, kyselé zelí apod. V různých džinistických příručkách „pro všední den“³³⁸ se vegetariánství má za samozřejmé minimum a debata se točí kolem veganství. Chov krav na mléko se džinistům jeví neetický. Jejich námitky lze shrnout takto: Krávy se udržují stále březí. Jsou uměle oplodňovány a žive-

---

³³⁷ Podobně i v hinduistických a sikhských chrámech.

³³⁸ Pravidla pro mnichy popisuje mnoho svazků.

ny hormony, antibiotiky a jinými látkami k dosažení maximální produkce. Asi 80% telat jde k řezníkovi. Někdy se mladí býčci nechají uhynout hladu. Parvin K. Shah píše: „Já sám jsem toho byl svědkem v našem svatém městě Palitaně.“³³⁹ Krávy jsou v trvalém stresu a když jejich produkce klesne, jdou na jatka. Chov krav se dal ospravedlnit kdysi neboť³⁴⁰ „...kravské mléko bylo nezbytné pro naše přežití, neboť produkce obilovin nebyla dostatečná, aby všechny uživila. O krávy ale bylo pečováno jako o součást rodiny a konzumovalo se pouze mléko, které zbylo po nakrmení telat.“³⁴¹ Dnes už je nadprodukce obilovin obrovská. Jak asi trpí příznivec nemocnice pro zraněné ptáky, která je v Dillí u červeného digambarského chrámu, když o několik set metrů vedle prodávají muslimští řezníci kuřata v klecích, ze kterých by i průměrný evropský konzument grilovaných kuřat pocítil žaludeční nevolnost. Naproti tomu je těžké zapomenout na mláďata orla, která v ptačí nemocnici umírala očividně hladu, neboť jim byl nabídnut k jídlu pouze kokosový ořech. Je vidět že diskuse o těchto tématech není jednoduchá. Tenze mezi násilím (*himsa*) a nenásilím (*ahimsa*) nemají v reálném světě uspokojivé řešení a jenom mnich v bezdomoví směřující k *salékháně* je schopen se z toho vyvázat.

---

³³⁹ Jaina Educational Committee, *Jainism – Reverence for Life*, 2012, s. 85.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Autor sám chodil pro takto získávané mléko k jedné rodině v Jaipuru (2011).

Tolerance

Vzhledem k nejednopohlednému vnímání světa (*anékantaváda*) je džinismus pluralitní ze své podstaty. Prakticky to bylo ukázáno v kapitole „Od askeze k ikonám a zase zpátky“. A tak není překvapující, že jeho reprezentant Virčand Gándhí se účastnil zakládající konference Parlamentu světových náboženství (Parliament Of The World's Religions – World Religion Conference). Dnes se má tato událost za formální počátek mezináboženského dialogu. Džinisté jsou rovněž velmi aktivní ekologicky, neboť i země, voda, vítr a oheň patří mezi živé organismy, i když pouze s omezeným vnímáním. Také se angažují v otázkách bioetiky. Tím se tedy ukazuje, že vliv džinistů na společnost je v dějinách Indie trvalý jev.

16. Džinismus v diaspoře

Diaspora džinistů je částí celkové indické diaspory, která patří největším a nejvýznamnějším na světě. Na rozdíl od hinduistů nebo sikhů, džinisté nevyjížděli jako laciní dělníci, ale jako obchodníci nebo odborníci vzhledem ke vzdělání, na které je v džinistické společnosti kladen velký důraz. Dnes mají tyto diaspory zpětně ohromný vliv na džinistickou scénu v Indii.

Podívejme se nejprve na jednotlivé geografické oblasti migrace.

Východní Afrika

Ačkoliv indické obchodní aktivity s východní Afrikou se táhnou od dob antiky, je možno najít záznamy o džinistické diaspoře až po té, co se upevnila britská koloniální moc v těchto oblastech. První zmínka je z roku 1899, kdy se usadilo několik džinistů v Mombase. Jejich potomci stále žijí v Keni. Nárůst byl nejprve poměrně pomalý (2 000 osob v roce 1930), po druhé světové válce se výrazně zrychlil (32 000 osob v roce 1963). Téměř všichni džinisté ve východní Africe byli světambaroví džinisté převážně z *gótry* Osva (Halari) nebo Kuči. Ačkoliv byli většinou obchodníci, stejně čelili rasové diskriminaci, jak ze strany bílých kolonizátorů,³⁴² tak i černých Afričanů, zejména v období osvobozovacích

---

³⁴² Znamé jsou akce Mahátmy Gándhího.

bojů.³⁴³ Přesto je ve východní Africe řada džinistických chrámů (obr. 41) a komunit.

Západní Asie

Druhý nejstarší kanonický text, Sútrakritanga, mluví o džini-stickém vlivu na perského krále Karuša a prince Ardaka kole roku 558 př. n. l. Středověký text Džagaduçaritra (život Džagadův) vypráví o životě a práci obchodníka Džagada, který vlastnil loď, založil obchodní stanici v Lemuzu v Persii. Zda to vedlo ke vzniku větší komunity, nevíme, zato víme, že v roce 1549 Ormuz měl malou kolonii džinistů a hindů, kteří byli popisováni jako „úplní vegetariáni a uctívači krav“. Tito bohatí obchodníci věnovali zpět do Indie množství peněz a drahých darů, z nichž mnohé se ještě stále vystavují např. v Múdabidrí. V poslední době přibývá imigrace do ropných zemí Perského zálivu, ale o těch není mnoho ucelených zpráv, neboť vzhledem k restrikcím na nemuslimská náboženství v těchto zemích organizované náboženské aktivity prakticky nejsou. Přesto se v roce 2006 uskutečnila v Kuvajtu osmidenní *parjúšana* ve vybraných domech, stranou mešit a v relativním utajení.

Jižní a jihovýchodní Asie

---

³⁴³ Ugandský diktátor Idi Amin vypověděl v roce 1972 asi 70 000 Indů.

Přesné informace o počtech schází, kromě Nepálu, kde žije asi 30 000 džinistů (2014) a působí několik asociací od digambarů až po terapanthy.

Během britského období džinisté migrovali do Barmy, Malajsie, Singapuru, Hongkongu, Japonska a dále. Někde tvoří velké komunity, jinde se jedná omezené ostrůvky. Např. na Novém Zélandu se při sčítání z roku 2001 přihlásilo džinismu 57 osob. V Austrálii jsou zahrnováni do kategorie „hindů“. Počet se odhaduje na několik tisíc. Přesto mají *mandir* v Canberry (2000) a Melbourne (2008).

Velká Británie

Do Británie přicházeli džinisté nejprve kvůli vzdělání. První byl Barrister Ch. Jain, který studoval práva (1862 – 1867), navštívil poté několikrát Evropu, studoval křesťanství a napsal několik knih o srovnávací religionistice. Další byl Virchand R. Gándhí (1864 – 1901), který se účastnil jednání Parlamentu světových náboženství. Ten dokonce získal několik konvertitů, což je v džinismu velmi ojedinělá záležitost. Jeden z nich, Herbert Warren, pak napsal knihu „Jainism in Western Garb“ (1912).

Od začátku šedesátých let minulého století začala silná vlna džinistů do Británie, a to nejprve hlavně Afriky, kde jim osvobozené boje vznikajících afrických států silně znepříjemňovaly život, takže z tehdejší odhadované populace kolem 20 000 jich bylo 15 000 z Afriky. V součas-

né době (2014) se počet osob odhaduje asi na 50 000, které provozují více než třicet různých asociací a schází se v šesti chrámech, z nichž nejhlavnější jsou v Leicestru, Londýně a Middlesexu. Centrum v Leicestru, které bylo vybudováno v bývalém kostele, má také školu, knihovnu i ubytovací zařízení a je nejdůležitější tím, že je symbolem džinistické jednoty. V jedné budově soustřeďuje švétambarský i digambarský chrám (*mandir, basadi*), chrám (*dadaválí*) Guru Gautamasvámi, shromaždiště (*upašrāja*) terapanthí i prostor (*džňána mandir*) pro Šrímad Rádžčandru.³⁴⁴ Propracovaná architektura a výzdoba v indickém stylu z něj činí i vyhledávanou turistickou atrakci. S ním spojená organizace Jain Samaj Europe vydává řadu publikací a iniciuje i mezináboženské aktivity a spolupracuje s organizacemi jako Jain-Christian Association, Jain-Jewish Association, Leicestershire Ahimsa Society for the Care of Nature a řadou dalších.

V roce 1986 vznikl Institut džinismu (Institute of Jainology), který si klade následující cíle: (1) zvyšovat povědomí o historii, umění, filosofii i praktikách džinismu jak pro džinisty, tak pro širší veřejnost, se zdůrazněním aspektů ekologických a s respektem ke všem formám života; (2) poskytovat platformu pro debatu různých skupin džinistů bez ohledu na jejich denominaci a s důrazem na jednotu; (3) podporovat mezináboženské vztahy (interfaith relationship), aby se džinisté seznámili s jinými ná-

---

³⁴⁴ Žil v letech 1868 – 1901, poetický vykladač s velkým vlivem na Mahátmu Gándího. Psal hlavně gudžarátsky.

boženstvími a jiná náboženství získala lepší představu o džinismu; (4) poskytovat příležitosti ke studiu džinismu na všech úrovních, iniciovat výzkum zřizováním stipendií a kata-logizováním džinistických rukopisů a jiných artefaktů.

Džinistické prohlášení o přírodě (Jain Declaration on Nature) bylo zahrnuto mezi ustavující dokumenty fondu na ochranu přírody – World Wild Fund (WWF).

Džinistická akademie (Jain Academy of the United Kingdom) založená v roce 1991 pořádá bakalářské kurzy ve spolupráci s Universitou v Leicestru.

Belgie

Dobře organisovaná skupina asi 500 rodin, vesměs obchodníků s drahokamy, otevřela v roce 2010 chrám (*mandir*) a meditační centrum (*upašraj*) u Antverp a provozuje i kulturní centrum a rezidenční zařízení (*ášram*).

Spojené státy a Kanada

Virchand R. Gándhí byl první džinista, který navštívil USA (1893). Po něm následovalo ještě několik dalších. Barrister CH. R. Jain oslovil World Fellowship of Faiths v roce 1933 a J. L. Jaini z World Jain Mission procestoval Ameriku.

První usedlíci ale přijeli až v roce 1944 a po dalších třicet let nijak zvlášť nepřibývali. V sedmdesátých letech minulého století nastal velký zájem o východní filosofie a byla zakládána různá meditační centra, např. světambarský mnich šrí Čitrabhanudži (1971) jich založil celou řadu. Sušil Kumardži navštívil USA v roce 1975 a v roce 1991 založil International Mahavir Jain Mission v New Persey, pojmenovanou Sid-dhačalam.

V současné době se odhaduje počet džinistů v USA na 150 000. Přes polovinu z nich pracuje jako inženýři (33,1%) nebo lékaři (19,8%), ačkoliv džinisté jsou známí především jako obchodníci. Je tam téměř třicet chrámů a působí více než sto socio-kulturních asociací. Největší z nich je nekonfesijní sdružení JAINA, které vzniklo v roce 1981 jako rozhodnutí prvního Jain Convention v Los Angeles a které reprezentuje asi 140 000 osob z USA a Kanady. Spolupracuje s mnoha universitami v USA. Autor sám byl v pěkném centru džinismu (department of Jainology) při Clermont Lincoln University v Kalifornii. Pro vzdělávání mládeže a předávání hodnot džinismu byla zřízena Young Jain Association (YJA), která má následující cíle: (1) vytvořit fórum pro sdílení džinistického náboženství, (2) posílit mezi mladými pocit hrdosti na své dědictví, (3) pojmenovat problémy a obtíže, kterým mladí džinisté čelí, (4) podporovat charitativní činnost, (5) připravovat mladé džinisty na to, aby z nich byli dobří vedoucí v budoucnu, (6) podporovat lokální skupiny. O YJA projevují zájem i komunity v diasporách v jiných zemích.

Spojení diaspory s Indií

Obecně má každá diaspora určité vazby na svoji mateřskou zem, které fungují oběma směry. Co se týče Indie, tak asi největší akcí, kterou každoročně pořádá indická vláda (od roku 2003), je Den indické diaspory (Pravasi Bhartija Divas), zatímco Global Organisation of the People of Indian Origin (GOPIO) začala od roku 1989 pořádat diaspora. Džinisté se na tom všem podílí. Za desítky organizací uvedu jedinou: International Summer School for Jain Studies (ISSJS), která začala svojí činnost v roce 2005 s pouhými sedmi účastníky. Dnes jí prošlo více než 200 lidí z celého světa (včetně tří z České republiky). Má mnoho spolupracujících organizací, např. i slavnou Claremont Lincoln University v Kaliforni a mnoho poboček po celém světě.

Všechny tyto vzdělávací organizace mají „seznamovat lidi s džinismem jakožto světovým náboženstvím, šířit poselství ahimsy, mírového soužití a vegetariánství“.³⁴⁵

---

³⁴⁵ Prakash C. Jain, *Jains in India and Abroad*, Delhi 2011, s. 112.

17. Závěr

Prošli jste příručku, která se snažila poskytnout základní informace o džinismu, vzbudit zájem o něj, nebo o jeho kritické zkoumání. Neboť – podle principů *anékantavády* – předložil-li jsem jeden pohled, ještě šest dalších čeká na proslovení. Některými oblastmi, o kterých jsem se domníval, že mají širší dopad či ozvuk (*ahimsa*, *aparigraha*, *salékháná*) jsem zabýval více, jinde jsem se zmínil pouze informativně (skupiny vzniklé z digambarů a švétambarů) případně heslovitě, např. u některých *agam*, z nichž většina nebyla ještě ani přeložena do angličtiny a některé ani do hindí. Toto je pokus, kde jsem se snažil kombinovat vnitřní i vnější přístup k tématu. K dalšímu studiu bych doporučoval tyto knihy.

Doporučená literatura

česká

Otakar Pertold, *Džinismus*, Praha, 1966

Dagmar Marková, Dagmar Pospíšilová, Džinismus. In: Blanka Knotková-Čapková (ed.), *Žáklady asijských náboženství, I. díl*, Karolinum, Praha 2004, s. 173–185.

cizojazyčná

Padmanabh S. Jaini, *The Jaina Path of Purification*, Delhi 2001.

Umaswami, *Tattvarthasutra*, Hastinapur 2005.

Paul Dundas, *The Jains*, London 2002.

Rudi Jansma, *Introduction to Jainism*, Jaipur 2005.

Jinendra Varni, *Saman Suttam*, Varanasi 1993.

Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, New Delhi 2006.

Jeffrey D. Long, *Jainism*, London 1988.

agamy

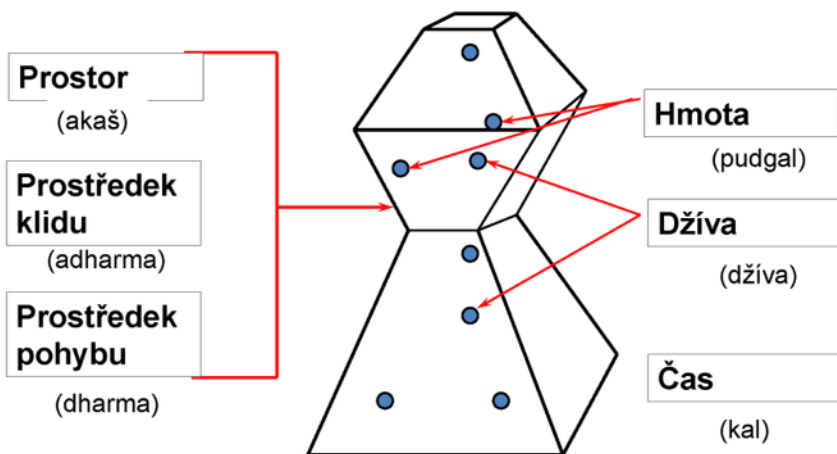
(v jakémkoliv vydání)

Ačarangasútra, Sutrakritanga, Kalpasútra, Uttaradhjájanasútra, Tattvarthasutra

Obrazová příloha autora

Šest látek (dravja) ve vesmíru

Obrázek 1

Léšja

Šest stupňů himsy

1. Krišna/černá Léšja,
2. Níl/modrá Léšja,
3. Kapota/šedá Léšja,
4. Tedžo/červená Léšja,
5. Padma/ žlutá Léšja
6. Šukla/bílá Léšja

Obrázek 4

Lakšmí

v džinismu

- Bohyně Lakšmí reprezentuje bohatství, sílu, peníze
- V horních dvou rukách drží lotos se slonem. V dolních rukách bohatství
- Není spojena se Šivou

Obrázek 28
Obrázek 30
Obrázek 14

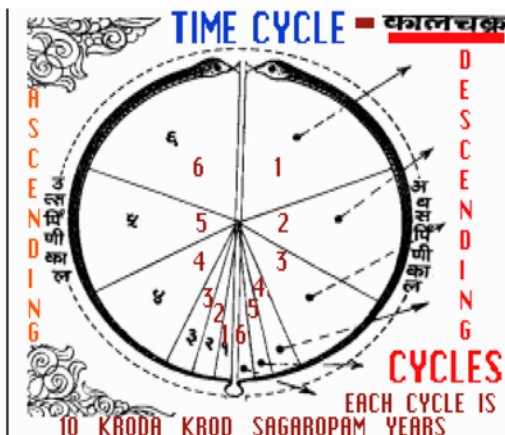

Kolo času (kalčakra)

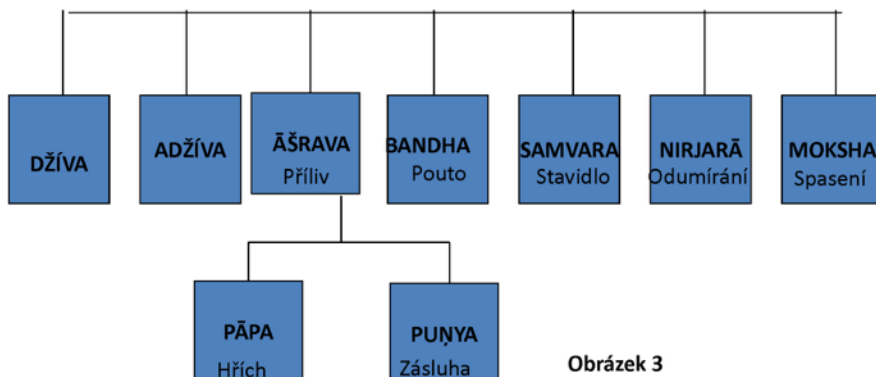
1+2+3 sestupného cyklu je doba života v bhoga bhumi (země radosti) v období bhoga juga

4+5+6 je doba života v karma bhumi (země akce) v období karma juga

Obrázek 2

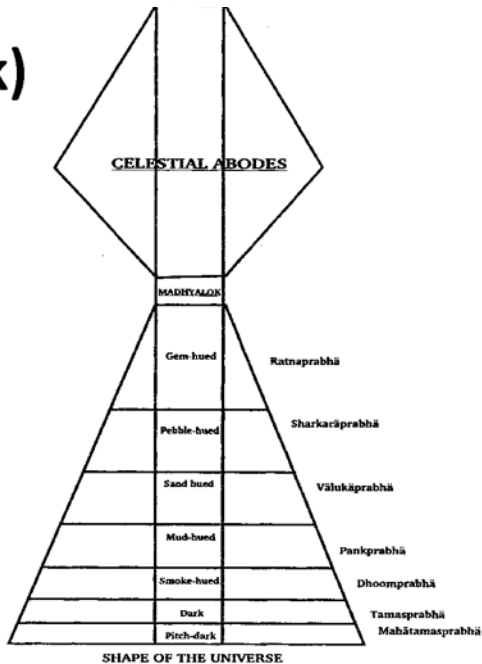
Devět principů,prvků-Nav Tattvās

Obrázek 3

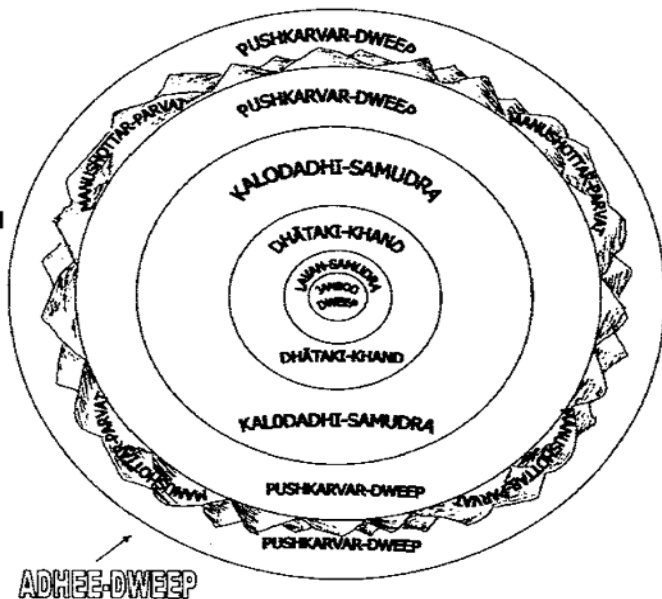
Vesmír (lók)

- 3 světy (horní, dolní, střední)
- Madhjalok, uprostřed Džambúdvípa a Meru na okraji oceán Svajambhuramana

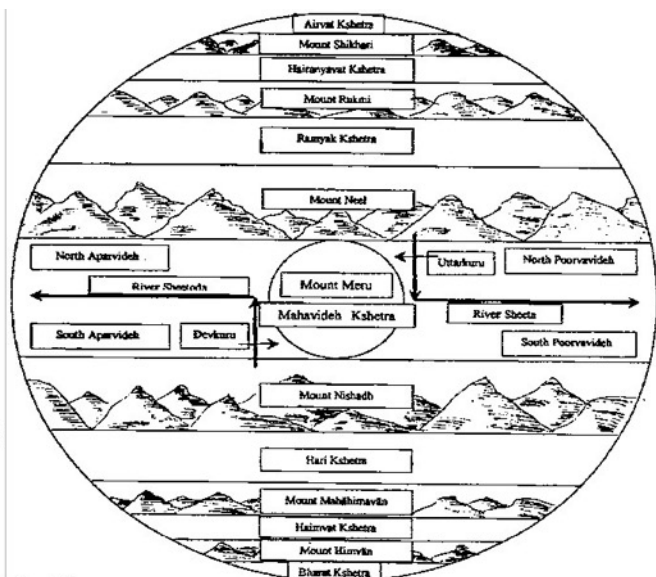
Obrázek 5

- Lavan samudra (oceán)
- Lidé žijí v prvních dvou světech a polovině třetího
- Bezpočet vnějších dvířů

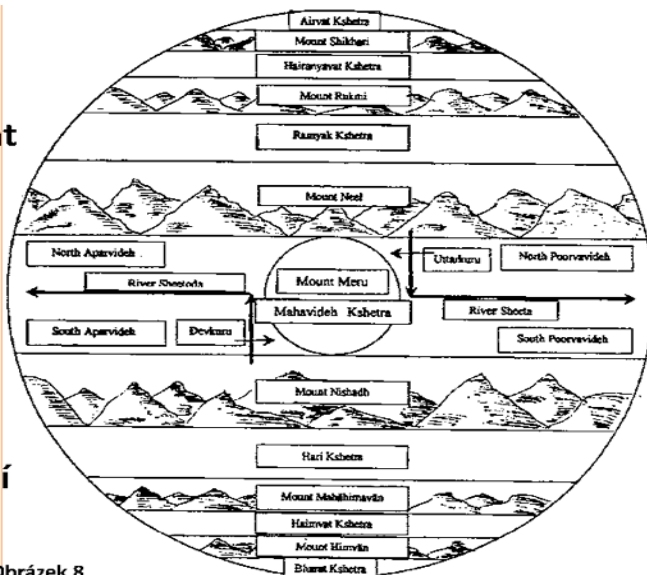
Obrázek 6

- Bharata
- Hajmavata
- Hari
- Videha
- Ramjaka
- Hairanjavata
- Airavata

Obrázek 7

- Šest pohoří
- Himávat
- Maháhimávat
- Nišadha
- Níla
- Rukmin
- Šikharin
- dělí
Džambúdvíp
na sedm částí

Obrázek 8

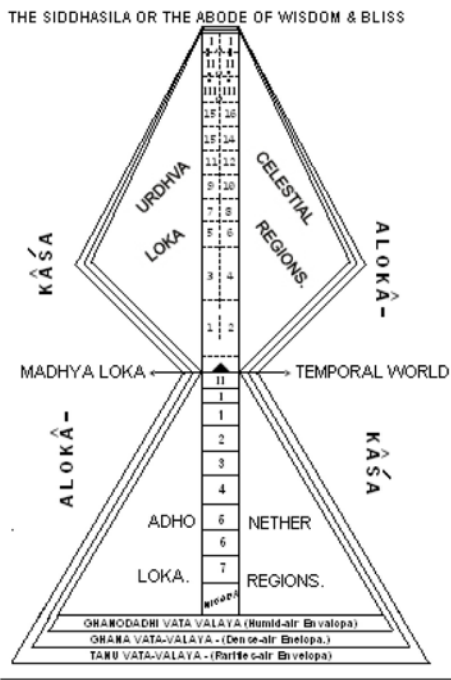
- Na vrcholu těch šesti pohoří je šest jezer (Padma, Mahapadma, Tiginča, Kesari, Mahapundarika, Pundarika), každé má lotosový ostrov (padma hrada) a tam žije šest bohyň

- Šrí-krása, blahobyt
- Hrí-stud
- Dhriti-rozhodnost
- Kírti-sláva
- Buddhi-poznání
- Lakšmí-štěstí

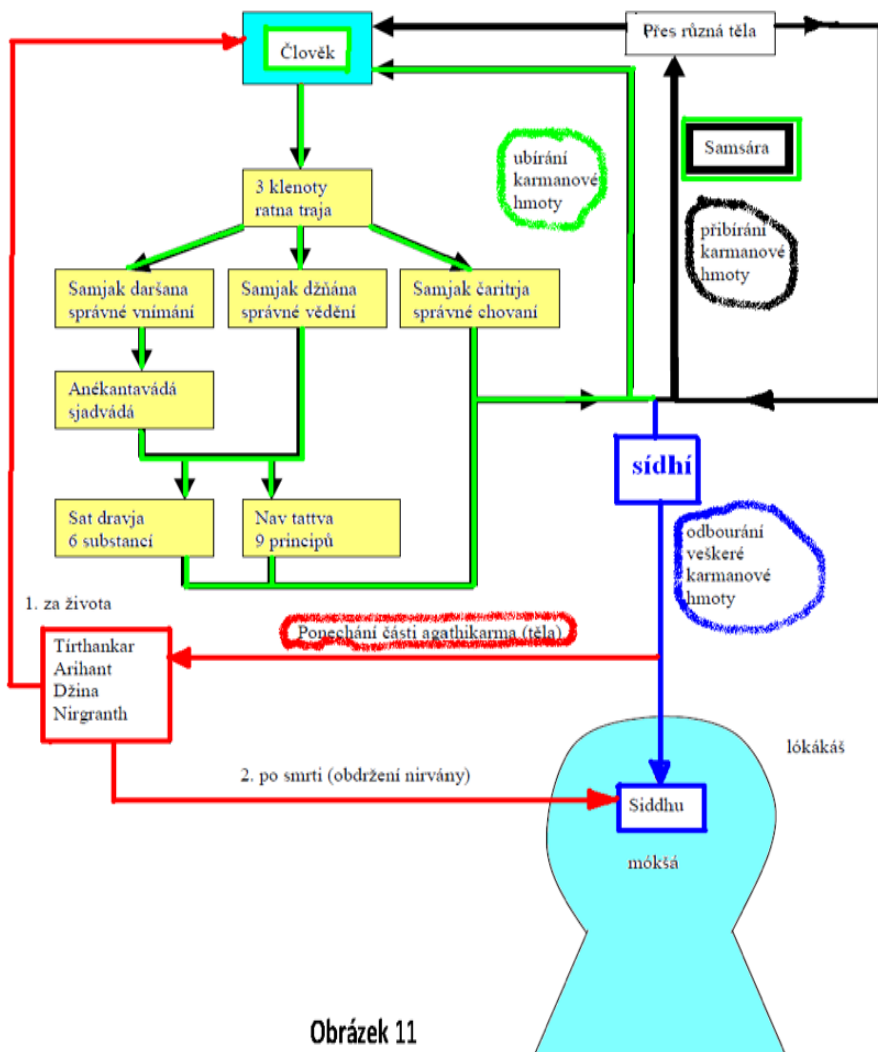
Obrázek 9

Dhriti v lidové tvořivosti

Obrázek 10

Obrázek 11

Pozice tírthankarů

- kajotsarga

Obrázek 12

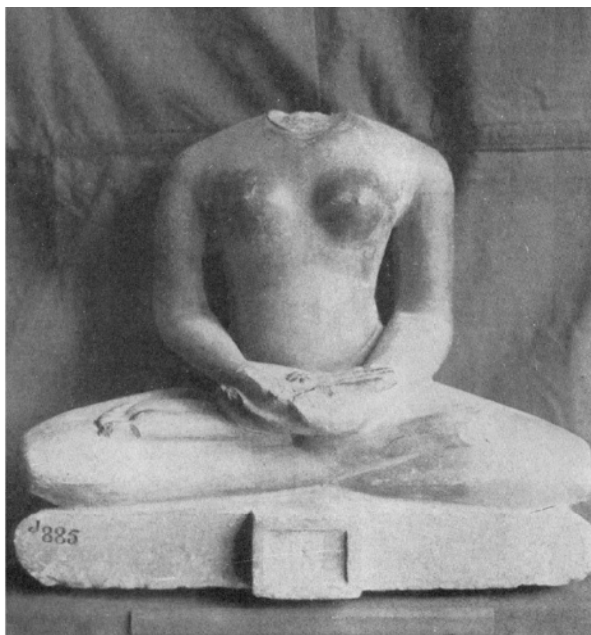

Mallinath

Socha z
černého
kamene ze
středověku

Lančana
(nádoba na
vodu) silně
poškozena-na
fotografii není
vidět

Obrázek 13

Čtyři základní predikáty

To je	+	x
To není	-	y
To je a to není (postupně) kramárpana	+ -	
To je a to není (simultáně) sahárpana-jedním dechem	0	z

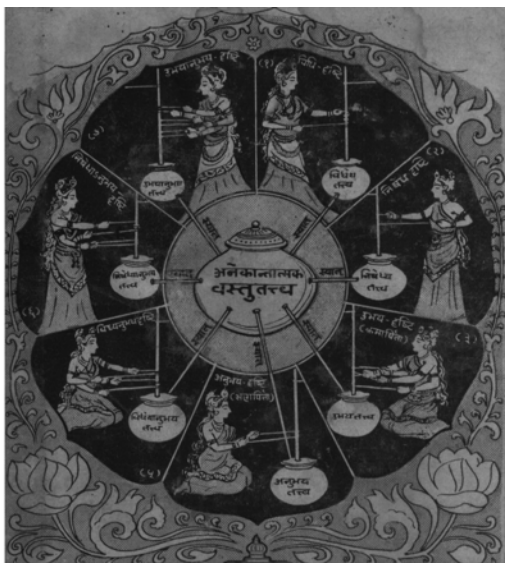
Obrázek 15

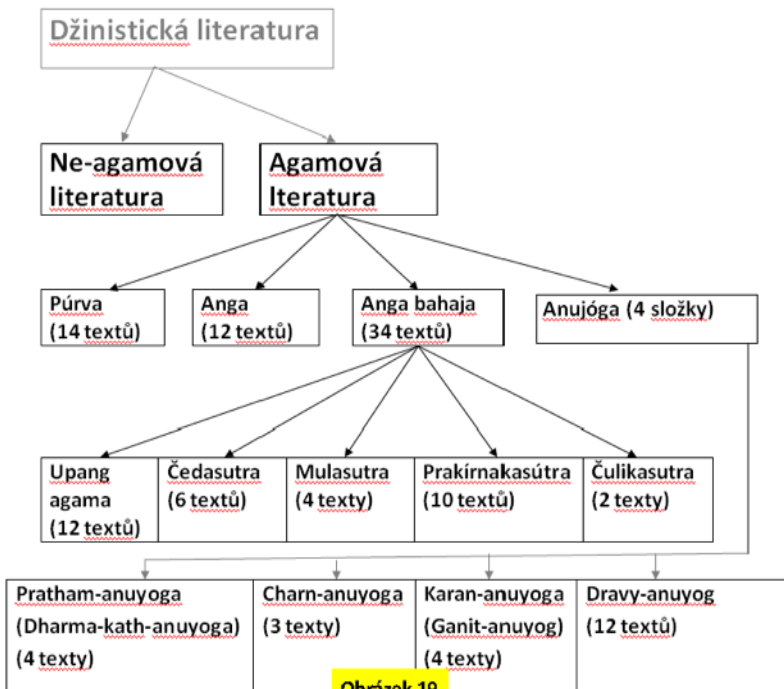
Sedm kombinací

1.Z jistého <i>njája</i> kelímek existuje	+	x
2.Z jistého <i>njája</i> kelímek neexistuje	–	y
3.Z jistého <i>njája</i> kelímek existuje a jistého <i>njája</i> kelímek neexistuje	+ –	xy
4.Z jistého <i>njája</i> je nevyjádřitelný	0	z
5.Z jistého <i>njája</i> kelímek existuje a jistého <i>njája</i> je nevyjádřitelný	+ 0	xz
6.Z jistého <i>njája</i> kelímek neexistuje a jistého <i>njája</i> je nevyjádřitelný	– 0	yz
7.Z jistého <i>njája</i> kelímek existuje, z jistého <i>njája</i> kelímek neexistuje a jistého <i>njája</i> je nevyjádřitelný	+ 0 –	xyz

Obrázek 17

Obrázek 18

Obrázek 19

Džinistický symbol

- Tečka nahoře je Osvobozená duše
  - Srpek měsíce je Lókákáš, sidhášila
  - Tři tečky jsou Tři klenoty (samjak daršana, samjak džňána, samjak čaritra)
  - Svastika-čtyři možná zrození, čtyři skupiny v tírthu
  - Obrys je Vesmír-lók
  - Nápis dole "Parasparopagraho džívánám" = živé bytosti si navzájem slouží
- Symbol byl přijat k výročí 2 500 let od Mahávirovy nirvány (1974)

Obrázek 21

Džinistický symbol

Óm se sestává z pěti
zvuků: a, a, á, á, u, m

A- Arihant

A- ašarira je duše bez těla ,tedy
osvobozená duše

Á- áčarja, učitel, hlava
společenství

U- Upadhjá, asketický učitel

M- Múni, všichni asketi, kteří
přijali díkšu (odmítnutí
světa, vstup do mnišství), učinili
mahávraata

Nápis dole "Parasparopagraho
džívánám" = živé bytosti si
navzájem slouží

Obrázek 23

Čakrešvarí- Gomukha

- Patří
1.tírthankarovi
Rišabovi
(Adináth)
- Č.=Apratičakra,
zlatá barva,
vozidlo orel, 8
rukou
(mudra,šíp,
provaz,kolo,
otěže,luk,zbraň
Indry,kolo)

Obrázek 25

Padmávatí-Dharanendra

- Patří k Paršvanáthovi
- Zlatou barvu, vozidlo had s kohoutí hlavou, má 4 ruce - lotos, růženec, ovoce, otěže
- Je odlišná od Ambíky i Lakšmí

Obrázek 27

• Walkeshwar Jain Temple, Mumbai

Sarasvatí

- Obvykle stojící, 4 ruce (ale i 2,6,8,16), bílá
- Její atributy jsou dobrota, lotos, knihy, růženec pod vlivem hinduismu i vína

Sarasvatí, Abú

Obrázek 29

Ghantakarna (vír)

- Chrání před negativní energií
- Šíp-překonání sil zla
- Zvon –jeho zvuk tvoří povznesenou atmosféru
- Mylně spojováám s Mahávírou

Obrázek 31

Nakoda Bhairava

- Původně strážné božstvo Bhairavy (hrozný)
- Obvykle je blízko vchodu do chrámu, vyplňuje materiální přání, je pozitivní energií kolem chrámu

Obrázek 32

Adhistajak Dev Bhomijadži

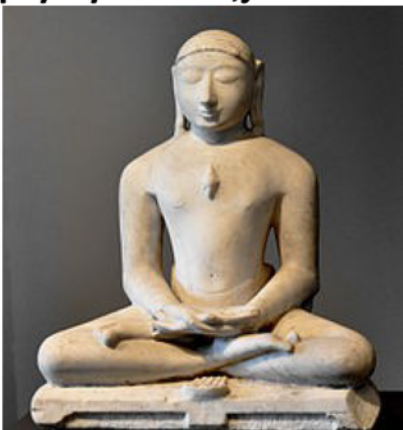
- Ve tvaru hory
- Je pozitivní energií hor
- Samet šikar
- Zde docílilo 20 tírthankarů nirvány

Obrázek 33

Matang

- Muž nízké rasy, barbar, dalít
- Vinami, pravnuke Rišabův je zakladatelem rodu M.
- Suparšvanath, 7. tírthankar prý byl též M., jeho jakša se též jmenoval Matang
- Mahávírův jakša se jmenuje Matang
- Hanuman (Maruti) byl prý také M.
- Matang je džinistický bůh prosperity

Obrázek 34

Džválámáliní

- Jakšíní 8. tírthankara Čandraprabhu
- Džválá=ohněň, máliní=girlandy
- Spojována s džinistickou tantrou

Obrázek 35

Ganéša

- Důsledek obchodování, vytlačil Kubéru
- Hemačandra 12.stol. První zmínky o jeho kultu v džinismu

Obrázek 36

**Bahubáli
(Gomátešvara),
syn Rišabův**

**Výška 17,5 m
Vytesána r.981n.l.**

**Šravanabelagola
Karnátaka**

Obrázek 37

Manastambha

- Pilíře jsou umístěny na trojitém podstavci ozdobeny zvony, vějíři (čamara) a trojitým deštníkem.

Obrázek 38

Muž ve studni

Muž=duše

Cesta džunglí=samsára

Slon=smrt

Démonka=stáří

Strom=cesta ke spasení

Studna=lidský život

Hadi=vášně

Hroznýš=peklo

Trs trávy=člověku

vyměřený čas

Černá a bílá myš=tmavá a

světlá půlka měsíce

Včely=nemoci a trápení

Med=triviální lidská
potěšení

Obrázek 39

Obrázek 40

Džinistické mandiry ve světě

